

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

ATTİLÂ İLHAN'IN ŞİİR COĞRAFYASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CEREN UTKU

TEZ DANIŞMANI
Dr. Öğr. Üyesi Hanife ÖZER

BOLU, OCAK - 2024

KABUL VE ONAY SAYFASI

Ceren UTKU tarafından hazırlanan “**ATTİLÂ İLHAN’IN ŞİİR COĞRAFYASI**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans/Doktora Tezi olarak oy birliği/oy çokluğuyla kabul edilmiştir. 3/01/2024

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Hanife ÖZER

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye

Prof. Dr. Mehmet SAMSAKÇI

İstanbul Üniversitesi

.....

Üye

Doç. Dr. Ertuğrul KARAKUŞ

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin Turnitin adlı programında enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı (Enstitü Yönetim Kurulu kararı ile) %35'i geçmemektedir.

.....

CEREN UTKU

ÖZET

ATTİLÂ İLHAN'IN ŞİİR COĞRAFYASI
YÜKSEK LİSANS TEZİ
CEREN UTKU
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: DR. ÖĞR. ÜYESİ HANİFE ÖZER)
BOLU, OCAK - 2024
X + 113

Attilâ İlhan, Türk edebiyatının önde gelen şair, yazar ve düşünürlerindendir. Eserlerine şahsi hayatını ve bulunduğu mekânların izlerini yansıtan sanatçının şiirlerinde coğrafya önemli bir yer tutar. Çalışmamızda şairin şiirlerini edebiyat-coğrafya ilişkisi üzerinden incelenmesi amaçlanmıştır.

Edebiyat-coğrafya ilişkisi, konusunu insandan alan edebiyat ile insanın çevreyle ilişkisini araştıran coğrafyanın birbiri üzerine etkisini değerlendiren bir inceleme alanıdır. İlhan'ın şiirlerinde coğrafya, terim anlamının ötesinde bölgenin iklimi, nüfusu, kültürü, şehir yaşamı ve tarihi gibi çeşitli yönlerden işlenmiştir. Gezip gördüğü veyahut yaşamış olduğu bölgelerin dışında kendi görüş ve fikirleri doğrultusunda ele aldığı dünyanın çeşitli yerlerinden mekanlar, İlhan'ın şiirlerinde yer almaktadır. Çalışmamızda sanatçının biyografisinden hareketle şiirlerinin coğrafyası, dil özellikleri dikkate alınarak incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELEER: Attilâ İlhan, şiir, edebiyat-coğrafya ilişkisi, coğrafya merkezli okuma

ABSTRACT

THE GEOGRAPHY OF ATTILÂ İLHAN'S POETRY
MASTER THESIS
CEREN UTKU
BOLU ABANT İZZET BAYSAL UNIVERSITY
DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE
(SUPERVISOR: ASSIST. PROF. DR. HANİFE ÖZER)
BOLU, JANUARY 2024

X + 113

Attilâ İlhan is one of the leading poets, writers and thinkers of Turkish literature. Geography has an important place in the poems of the artist, who reflects his personal life and the traces of the places he lived in in his works. In our study, it is aimed to examine the poet's poems through the relationship between literature and geography.

The relationship between literature and geography is a field of study that evaluates the effects of literature, which takes its subject from humans, and geography, which explores the relationship between humans and the environment, on each other. In İlhan's poems, geography is discussed in various aspects, beyond the meaning of the term, such as the climate, population, culture, city life and history of the region. Places from various parts of the world, which he deals with in line with his own views and ideas, apart from the regions he has visited or lived in, are included in İlhan's poems. In our study, based on the artist's biography, the geography and language features of his poems were examined.

KEYWORDS: Attilâ İlhan, poem, literature-geography relationship, geography-centered reading

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN.....	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ	ix
TEŞEKKÜR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	5
1. ATTILÂ İLHAN'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ	5
1.1 Hayatı.....	5
1.2 Fikrî Hayatı	12
1.3 Sanat Hayatı	12
1.4 Eserleri.....	19
İKİNCİ BÖLÜM	21
2. COĞRAFYA VE İNSAN	21
2.1 Edebiyat-Coğrafya İlişkisi.....	24
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	28
3. ATTILÂ İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE COĞRAFYA	28
3.1 Fiziki Coğrafya.....	28
3.1.1 İklim.....	28
3.1.1.1 İstanbul	28
3.1.1.2 İzmir... ..	33
3.1.1.3 Ankara	34
3.1.1.4 Diğer Anadolu Şehirleri	35
3.1.1.5 Paris.....	37
3.1.2 Yer Şekilleri ve Hidroğrafya	40
3.1.2.1 İstanbul	41
3.1.2.2 İzmir... ..	43
3.1.2.3 Diğer Anadolu Şehirleri	45
3.1.2.4 Paris.....	48
3.1.3 Biyocoğrafya	48
3.1.3.1 İstanbul	48
3.1.3.2 İzmir... ..	52
3.1.3.3 Ankara	53
3.1.3.4 Paris.....	53
3.2 Beşerî Coğrafya.....	54

3.2.1 Nüfus.....	54
3.2.1.1 İstanbul.....	54
3.2.1.2 İzmir... ..	62
3.2.1.3 Ankara	66
3.2.1.4 Diğer Anadolu Şehirleri	66
3.2.1.5 Paris.....	70
3.2.2 Ekonomik Coğrafya	72
3.2.2.1 İstanbul.....	72
3.2.2.2 İzmir... ..	75
3.2.2.3 Diğer Anadolu Şehirleri	77
3.2.2.4 Paris.....	80
3.2.3 Siyasi Coğrafya	83
3.2.3.1 İstanbul.....	83
3.2.3.2 İzmir... ..	88
3.2.3.3 Ankara	89
3.2.3.4 Diğer Anadolu Şehirleri	91
3.2.3.5 Paris.....	93
3.2.4 Kültür Coğrafyası.....	93
3.2.4.1 İstanbul.....	93
3.2.4.2 İzmir... ..	98
3.2.4.3 Diğer Anadolu Şehirleri	100
3.2.4.4 Paris.....	100
SONUÇ.....	105
KAYNAKLAR	110

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

TDK : Türk Dil Kurumu

TTK : Türk Tarih Kurumu

vb. : Ve Benzeri

vd. : Ve Diğerleri

TEŞEKKÜR

Bu araştırmada Attilâ İlhan'ın şiirlerinde yer alan coğrafi unsurlardan hareketle edebiyat ve coğrafya ilişkisi üzerinden değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Yüksek lisans tez yazım sürecinde motivasyonu, cesaretlendirmesiyle, inancıyla bana destek veren ve lisans eğitimimden itibarenengin bilgi ve tecrübeleriyle bana vizyon katan değerli tez danışmanım ve saygı değer hocam Dr. Öğr. Üyesi Hanife Özer'e katkılarından dolayı içten teşekkürlerimi sunarım.

Bu süreçte desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen sevgili eşime ve emek ve sevgileriyle her zaman yanımda olan kıymetli aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Coğrafya yeryüzünü inceleyen ve insanın yeryüzü ile ilişkisini araştıran bir bilim dalıdır. Yunanca *gaia* (yer) ve *gráphein* (yazmak, betimlemek) kelimelerinden meydana gelen coğrafyanın malzemesi dünyadaki unsurlardır. “İnsanların yaşama biçimleri, niçin o yerlerde bulundukları ve nasıl bir etkileşim içinde oldukları coğrafyanın konusunu” (Kefeli, 2009:425) teşkil eder. İnsanoğlu var olduğundan beri yaşadığı gezegeni merak etmiş ve onunla ilgili bilgi edinmeye çalışmıştır. Coğrafya, bu meraktan yola çıkarak çalışmaların ilerlemesiyle önemli bir bilim dalı haline gelmiştir. Zaman içinde coğrafyanın diğer bilim dalları ve hatta insan ürünü olan sanatlarla ilişkisi kurduğu görülmüştür. İnsan ve insanın yaşadığı geniş mekânı ele aldığı için bu unsurlarla ilgili olan yani insan ve insanın yaşadığı çevreyle ilgili olan edebiyat alanıyla da temas kurmuştur.

Sanatçılar coğrafi unsurları eserlerinde kullanırken bazen yaşadığı çevreyi betimlemişler, bazen mekânı kişiselleştirerek ona ithafen hem yazıp hem çizmişler bazen de toplum/mekân/insan arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Güzel sanatlar içerisinde yer alan edebiyat da coğrafya bilimiyle ilgili tüm unsurları malzeme olarak seçmiştir. Zira gerek edebiyatın kurmaca eserlerinde gerekse şiirde insanın doğduğu, yaşadığı, etkilendiği ve etkilediği önemli bir unsur olan mekân unsuru zaten edebi eserlerin temel unsurlarından biridir. Coğrafya da sözü geçen mekân unsurunun daha geniş bir şekilde edebiyat eserlerinde ele alınmasıdır denebilir.

Edebiyatın en fazla işlenen konularından biri insandır. İnsanın zamanı, doğası, yaşadığı yer ve bu yerin getirdikleri daima edebiyatın meselelerinden olmuştur. İnsan yaşadığı toplumun ona atfettiği özelliklerle varlığını sürdürmüştür. Coğrafya her türlü boyutuyla, yani fiziki ve beşerî özellikleriyle insanı gerek maddi gerek manevi olarak etkileyen bir olgudur. Bütün bu yönleriyle de edebiyatın başvurduğu kaynaklardan biridir.

Coğrafya bir mekân olarak insan yaşamını ciddi derecede etkilemiştir. İnsanlar yaşadığı yerin iklimine ve yer şekillerine göre mizaç ve kişiliklerini oluştururlar. Coğrafi unsurlar yaşamın en önemli parçalarından biri olduğu için bu oluşumu desteklemektedir.

“Coğrafya; bir toplumu oluşturan tüm öğeleriyle ilgilenir. Toplumun gelişmişlik durumu, nüfusun genel özelliklerini, içinde yaşadığı fiziki çevre ve bu çevrenin o toplumun gelişmesindeki etkisini inceler, araştırır. Gelişmişlik düzeyi

ve coğrafya bilimine bakış arasında bağlantı vardır. Coğrafya, insan çevre ve bunların birbirleriyle ilişkilerini konu alan bir toplum bilimidir. Coğrafi özellikler biz fark etmesek de hayatımızı yönlendirir” (Akınoğlu, 2006:43).

Coğrafya insan üzerinde etkili bir olgudur; dolayısıyla yazarları da hem karakter hem sanat bakımından etkilemiş, bu etki de onların eserlerine yansımıştır. Şöyle ki; edebiyatçının doğduğu, yaşadığı mekân, başka bir ifadeyle coğrafya fiziki ve beşerî koşullarıyla yazarın/şairin karakterine etki etmiş bu etki de onun sanatına farkında olarak yahut olmadan yansımıştır. Bu durum ise yazarın hayat coğrafyası olarak tanımlanmaktadır. Yazarın doğduğu, yaşadığı coğrafya karakterine ve sanatına etkisinin yanında eserlerine de yansımaktadır. Bu yansıma da edebiyat eserlerini coğrafya merkezli yöntemle incelenmesini gerektirmiştir.

Emel Kefeli makalesinde coğrafya merkezli okuma konusunda yazarın coğrafyası ile ilgili şunları söyler: “Yazarın hayat coğrafyası bir anlamda coğrafya merkezli bir biyografi çalışmasıdır. Yazarın ailesinin kökenleri, doğup büyüdüğü ve hayatının değişik evrelerinde farklı nedenlerle bulunduğu coğrafya incelenir” (Kefeli, 2009:431).

Yazar yaşadığı bölgeden izleri eserinde işlerken aslında kendi hayatından izler paylaşmış olur. Bu da edebiyatın kurgularken coğrafyadan faydalanma gücüne işaret etmektedir. Bununla birlikte, yazarlar her zaman kendi yaşadığı bölgeyi anlatmayı seçmemişlerdir. Kurguladığı izleğe uygun bir mekân seçerek o mekânın kültürel, ekonomik ve tarihi birçok yönünü eserlerine taşımışlardır. Karakterlerini kurgularken yazdığı bölgenin fiziki ve beşerî özelliklerinden yararlanmışlardır. Edebiyatımızda da yazar ve şairin eserlerinde edebiyat coğrafyası olarak ele alınabilecek belli bir bölgenin/yörenin özelliklerini okumak mümkündür. Bazı yazarlarımız eserlerinde iç ve dış mekanlarla anılmışlardır. Örneğin evler hakkında yazdığı şiirlerle bilinen Behçet Necatigil “Evler Şairi” olarak tanınmıştır. Ülkemizde belli bölgelere yönelerek o yerlerin ve insanların romanını yazan yazarlarımız da vardır. Orhan Kemal, Yaşar Kemal gibi yazarlarımız Çukurova bölgesini; Rıfat Ilgaz Batı Karadeniz’i eserlerinde işlediği için o bölge hakkında hem fiziki hem de beşerî yönden bilgi sahibi olabilmekteyiz.

Attilâ İlhan da gerek şiirlerinde gerekse romanlarında yaşadığı ve bildiği coğrafi unsurlara sık sık yer veren bir şairimizdir. İlhan yaşamını, gezilerini, anılarını dizelerine aktarırken o konunun veya duygunun geçtiği mekânı okura göstermiştir. Anlatacağı yerlere ait özellikleri, bunlarla ilgili bilgileri çeşitli anlatım

yöntemleriyle şiirlerine taşımış ve söz konusu bölgelere, şehirlere bir anlamda sanatçı gözüyle ışık tutmuştur. Nitekim şiirlerinin sonuna koyduğu “Meraklısı İçin Notlar” başlığı ile de şiirinde geçen yerler hakkında belli ölçülerde bilgiler vermiştir. Çocukluğundan itibaren görmüş olduğu yerler hakkında şiir yazan İlhan’ın, Çukurova bölgesinden etkilenerek yazdığı “Cebbar Oğlu Mehmed” şiiri *Duvar* kitabında yer almaktadır ve şairin kitapta bu bölgeden bahsettiği bilinmektedir. Aynı şekilde Paris’te yaşadığı sıralarda yazdığı *Yasak Sevişmek* kitabının “Biraz Paris” bölümü ile Paris’i anlatması ve Anadolu’da yaşadığı zamanlarda kaleme aldığı *Ben Sana Mecburum* kitabındaki “Memleket Havası” şiirleri ile Anadolu coğrafyasını anlatması bu duruma örnektir.

Attilâ İlhan, şiirlerine sadece yaşadığı ve gördüğü mekânları yansıtmakla kalmayıp tarihte yer edinmiş önemli mekânlara ait unsurları da ele almıştır. Balkan Savaşı yıllarında Türklerin yaşadığı acıları anlattığı “Eski Rumeli” ve “Bir Özge Muammer Bey” adlı şiirler bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Çalışmamızda ise Attilâ İlhan’ın Şiir Coğrafyası başlığı altında ele alınan şiirlerin sadece sanatçının yaşadığı, bildiği ve gördüğü mekânlardan oluşmasının sebebi kapsam derlemesindeki düzeni sağlamak amacındandır. Şairin önemle üzerinde durduğu ve farklı açılardan unsurlarını şiirlerinde yansıttığı şehirler bilhassa yaşanmış ve tecrübe edilmiş mekânlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Emel Kefeli yaptığı çalışmalarda edebiyat-coğrafya merkezli incelemeleri üç başlığa ayırmıştır. Bu başlıklar içerisinde yazarın hayat coğrafyası, sanatçının hayatındaki önemli addedilen mekânlar ile bağlantılıdır. Metnin/yazarın edebiyat coğrafyası ise eserler üzerinden yapılan bir çalışmayı tanımlar. Sanatçının bizzat tecrübe ettiği coğrafi mekanlar eserlerinde ele aldığı konuları aydınlatması bakımından önemlidir. Bizim çalışmamız da Attilâ İlhan’ın biyografisinden hareketle eserleri üzerinde bir inceleme yapılmasını amaçlamaktadır.

Emel Kefeli’nin “metnin/yazarın edebiyat coğrafyası” olarak tasnif ettiği inceleme metodu bizim tezimizin de metodunu teşkil etmektedir. Tezimizde Attilâ İlhan’ın gittiği, gördüğü, yaşadığı, bildiği ve şiirlerine yansıttığı coğrafi unsurların tespit edilip şair tarafından şiirlerine nasıl aksettirildiği ele alınmış ve şiirlerinde nasıl bir yer tuttuğu belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmalar sonucunda, Attilâ İlhan ile ilgili pek çok tez çalışması yapıldığı görülmüştür. Bu çalışmalar Tarih, Türk Dili ve Edebiyatı, Sosyoloji ve Dilbilimi gibi farklı anabilim dalları bünyesinde gerçekleşmiştir. Döneminin çok yönlü

sanatçılarından biri olan İlhan'ın hem şiirleri hem de nesirleri üzerine çalışılmış tezlerin yanı sıra sanatçının aydın kimliğinden yola çıkılarak yapılan çalışmalar da mevcuttur. Tezimizde tüm bu çalışmalara ek olarak Attilâ İlhan'ın şiirlerinde geçen genişletilmiş mekânların tespiti ile edebiyat ve coğrafyanın kesiştiği disiplinler arası bir çalışma yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ATTİLÂ İLHAN'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ

1.1 Hayatı

Attilâ İlhan, 15 Haziran 1925'te İzmir'in Menemen ilçesinde dünyaya gelmiştir. Aslen Sivaslı olan babası Muharrem Bedrettin Bey, Menemen'de savcılık yapmış, daha sonra istifa ederek İzmir'e yerleşmiştir. Burada İzmir'in yerlilerinden Perihan Hanım ile evlenmiştir. Perihan Hanım'ın İzmir'e özgü kültürü çocuklarına da belirgin bir şekilde yansımıştır. Bedrettin Bey ve Perihan Hanım'ın Attilâ, Cengiz ve Çolpan adında üç çocuğu olmuştur ve bu üç kardeş arasındaki bağın daima kuvvetli olduğu görülmektedir.

Kardeşi Cengiz İlhan, Attilâ İlhan'dan iki yaş küçüktür ve kendisi avukattır. Avukatlığın yanı sıra yazar kimliği ile de deneme, anı ve hikâye türünde eserler vermiştir. Hikâyeleri *Varlık* dergisinde yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra Attilâ İlhan ile yazışmalarından oluşan mektuplar 2021 yılında *Kardeşime Mektuplar* adıyla yayımlanmıştır. Kız kardeşi Çolpan İlhan ise Türk sinemasının tanınmış oyuncularından biridir. Çolpan İlhan'ın oynadığı filmler içerisinde senaryosunu Attilâ İlhan'ın yazdığı *Yalnızlar Rıhtımı* ve *Ver Elini İstanbul*, iki kardeşin ortak çalışmalarına örnek gösterilebilir.

Attilâ İlhan'ın çocukluğu İzmir'de geçmiştir. Onunla ilgili çalışmalarda şairin ruh dünyasına etki eden bazı figürlerle karşılaşılacaktır. Bunlardan ilki dadısı Emine Nine'dir. Ömer Ciravoğlu'nun Attilâ İlhan'ın hayatını ele aldığı kitabında Emine Nine ile ilgili şöyle bir kesit bulunmaktadır: "O bizim hem dadımız hem oyun arkadaşımız hem ninemizdi, Emiralem köylüğündendi. Otuz yıl evimizde yaşadı" (Ciravoğlu, 1997:25).

İkinci isim ise anneanesi Zekiye Hanım'dır. Zengin bir kültürün taşıyıcısı olan anneannesinin ona anlattığı masallar, Attilâ İlhan'ın edebiyat metinlerine karşı ilgisini artırmıştır ve daha sonra şairin yazarlık serüvenine ışık tutmuştur.

1935 yılında tekrar devlet hizmetine dönem babası Bedrettin Bey Konya'nın Ilgın ilçesine kaymakam olarak tayin edilmiştir ve ailecek oraya taşınmışlardır. Attilâ İlhan da bu sayede Ege kültürü dışında ilk defa Orta Anadolu coğrafyası ile karşılaşmıştır. Yaklaşık üç sene Ilgın'da kalan Attilâ İlhan için buranın coğrafyası

adeta bir serüven niteliği taşımış, onun Anadolu'ya bakış açısı üzerinde önemli etkiler bırakmıştır. Selim İleri'nin kendisi ile yaptığı söyleşide Iğın'la ilgili şunları dile getirmiştir: “Bu, benim Anadolu'ya ilk seyahatimdi. Hayatımın en etkili olaylarından biridir. Burada bir noktanın altını çizmek isterim: Eğer babamın tayiniyle birlikte Anadolu'ya intikalimiz olmasaydı, ben, ben olamazdım” (İleri, 2005:27-28).

Iğın'da, Anadolu coğrafyası ile doğrudan yüz yüze gelen Attilâ İlhan, bu coğrafya ile İzmir'i karşılaştırma imkânı bulmuş ve Anadolu'nun daha zorlayıcı bir coğrafya olduğunu kaydetmiştir. Ilıman bir iklimden soğuk bir iklime ve yeşilin bol olduğu bir yerden kurak bozkırların olduğu yerlere geçiş, Attilâ İlhan için şaşırtıcı bir süreç olmuştur. Öte yandan burada geçirdiği süre boyunca kasaba hayatı ile şehir hayatı arasında kıyaslama yapma fırsatı da bulmuştur. Şehrin imkanlarına karşın Anadolu'nun/taşranın imkansızlıkları dikkatini çekmiştir.

İlkokulu bitirince Iğın'da ortaokulun olmaması nedeniyle 1937-1938 eğitim-öğretim yılında okuyamamıştır. Bu süre zarfında Iğın'daki ilkokulda birtakım küçük görevler üstlenmiştir. Bunlardan biri, birinci sınıfların yoklamasını almaktır. Aynı zamanda okuldaki Ayşe Öğretmen'in kendisiyle bizzat ilgilenmesi, Attilâ İlhan'ın edebiyat hayatı ile ilgili anekdotlardan biri olmuştur. Zira İlhan, Ayşe Öğretmen sayesinde Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek gibi isimlerle tanışma fırsatı yakalamış, yine bu dönemde muhtemel ki söz konusu tanışıklığın da verdiği cesaretle ilk şiirlerini kaleme almıştır.

Attilâ İlhan ortaokul eğitimi için Iğın'dan, ailesinin yanından ayrılarak İzmir'e dönmüş, Menemen'deki ninesinin evine yerleşmiştir. Bu süreçte ninesi ile paylaştıkları gündelik işler, okudukları ve yorumladıkları romanlar, ninesinin muhafazakâr yaşamı Attilâ İlhan'ı etkilemiştir. Aynı zamanda yazları Iğın'da geçirdiği sürelerde ona hediye edilen fotoğraf makinesi sayesinde fotoğraf çekmeye merak salmıştır. Bununla beraber bu dönemde kardeşi ile birlikte gittiği ve seyrettiği filmler de onun sanat hayatında önemli faaliyetlerden biri olan sinema sanatını keşfetmesine yol açmıştır. Yine ortaokul döneminde *Merih'e Seyahat* adlı ilk romanını bir deftere yazmıştır. Liseye geçtiğinde ise İzmir'de savaş atmosferi hâkimdir. İkinci Dünya Savaşı'nın ilk yıllarına tekabül eden lise hayatında Attilâ İlhan, bir yandan okula giderken bir yandan şiirler yazmaya devam etmektedir. Hayranı olduğu Nazım Hikmet'in etkisiyle kaleme aldığı bu şiirlere, ilgi duyduğu komşu kızı Vacide'ye yazdığı mektuplarında yer vermesi onun hayatında önemli

dönüm noktalarından biri olmuştur. Propaganda ve örgüt suçlamalarından 1941 Şubat'ında, 16 yaşındayken üç haftalık göz altından sonra iki ay cezaevinde kalmıştır. Konuyla ilgili Sema Özher şu bilgileri verir:

“İlgın'a taşınmak İlhan'ın eğitim hayatında bazı sorunlara neden olur. İlgin'da ortaokul bulunmaması sebebiyle bir yıl okuldan uzak kalır. Ailesi tarafından Atatürk Ortaokulu'na yazdırılan İlhan, bu dönemde sinemayla yakınlaşarak büyük bir okuma sürecinin içerisine girer. Daha sonra Atatürk Lisesi'nde öğrenimine devam eden İlhan, komşu kızına yazdığı aşk mektuplarında Nazım Hikmet'in şiirlerine yer verdiği için tutuklanarak 141.-142. maddelerden hüküm giyer ve Türkiye'deki hiçbir okulda okuyamayacağına dair bir belgeyle dışarıda kalır. İzmir Cezaevi'nde geçen bu ilk tutuklanma günlerinin etkisi belki hayatı boyunca Attilâ İlhan'ın bilinçaltında yer edecektir” (Özher, 2009:4).

Attilâ İlhan serbest bırakıldıktan sonra “Türkiye'nin hiçbir yerinde okuyamayacağına” dair belge olmasına rağmen, babasının Danıştay'a açtığı dava sayesinde yaklaşık iki sene sonra okumaya hak kazanmıştır. Böylece kardeşi ile beraber 1944 yılında yatılı olarak İstanbul Işık Lisesi'nde eğitim almaya başlamıştır. Attilâ İlhan, 1946 yılında Işık Lisesi'nden mezun olduktan sonra ailesinin yanına -babasının yeni görev yeri olan Adana'nın Bahçe ilçesine-gitmıştır. Orada kaldığı sırada Çukurova'dan ve Gavur Dağları'ndan etkilenecek “*Cebbar Oğlu Mehmed*” adlı bir şiir yazmıştır ve bu şiir 1946 yılının CHP Şiir Yarışması'nda ikinci olmuştur. Dolayısıyla Attilâ İlhan'ın şiir coğrafyasında ılgın da önemli bir yere sahiptir.

Liseyi bitiren İlhan, üniversite olarak fikren fazla sıcak bakmamasına rağmen Hukuk Fakültesini seçmiştir. İstanbul Üniversitesi'nde okuduğu için öğrenci çevresinin ve kültürel çevrenin onun fikri gelişimine katkısı olmuştur. Kampüsün bulunduğu Beyazıt'ın öğrenci ortamını fazla benimsemese de kütüphane ve çevredeki kahvelerde vakit geçirerek Beyazıt'ın sosyal ortamını yakından tanıma fırsatı bulmuştur. Nitekim o dönemle ilgili anılarını şu şekilde açıklar:

“Geldik Hukuk Fakültesi'ne, Cengiz'le beraber. Hukuk'u hiç sevmedim. Zaten mahkemeden, polisten ikrah etmiş haldeyim. Buna rağmen başladık. 1949'da talebeler arasında küçük çapta sosyalist bir kımıldama vardı. Fakültede küçük bir azınlıktık. Oldum olasıya öğrenciliği sevemedim; Hukuk Fakültesi'ndeki en büyük şansım devam mecburiyeti yok” (İleri, 2005:82).

Buna rağmen Attilâ İlhan fakültede başarılı bir öğrencilik geçirmiştir. Birinci sınıfın sonunda derslerini birincilik derecesiyle bitirdiği için kendisine burs bağlanmıştır. Ailesine burs yardımıyla Fransa'daki Sorbonne Üniversitesi'nde eğitimini daha kısa sürede tamamlayabileceğini söylemiş, bir arkadaşı vasıtasıyla yine onun sanat coğrafyasında hem ideolojik hem kültürel bağlamda önemli bir yeri olan Paris'e ilk seyahatini yapmıştır. Bu seyahatte ona yakın arkadaşı Cahit Güçbilmez ve kardeşi Cengiz eşlik etmiştir. Denebilir ki, İlhan'ın Paris'e eğitim için gittiği düşünülse de aslında fikirlerini olgunlaştırma ve kendini bulma yolculuğuna çıkmıştır. Paris'te iken Nazım Hikmet'i kurtarma hareketine katılarak şehrin hem ideolojik hem kültürel çevresine dahil olmuş, bu da onun dünya görüşünü hayli etkilemiştir. Ciravoğlu, Attilâ İlhan'ın Paris'teki günlerini ve bu günlerin onun dünyaya bakışını nasıl etkilediğini şöyle anlatır:

“Paris'in içinde ‘öteki Paris’i’ görmek için dolaştı. O yazılmayan, görülmeyen, sadece duyumsanabilen Paris’i yaşamak istiyordu. Onu yaptı. Kimi yapıtları birincil kaynaklardan inceledi burada. Bildiklerini yeniden gözden geçirdi. Kendine yeni ufuklar açmayı denedi (...). Attila İlhan büyük bir deneyim kazandı burada. Dünya'nın yaşadığı değişimle ilgili sarsıcı görüşler edindi. Türkiye’de ‘at gözlüğü’ perspektifi yerine, orada gökyüzü kadar geniş bir büyüteç ele geçirdi. Türkiye’ye Türkiyeli kalarak Paris’ten bakmak... Müthiş serüven... Bunu ilk kez Attila İlhan gerçekleştirdi” (Ciravoğlu, 1997:48).

Attilâ İlhan bu seyahati sırasında tanıştığı ve *Hangi Seks* kitabında anlattığı eşcinsel arkadaşı Margot ve çevresi dolayısıyla Paris'te farklı insan tiplerini, farklı yaşam biçimlerini somut bir şekilde görme fırsatı yakalamıştır. Aynı zamanda Margot ile kültür ve sanat alanında bilgi paylaşımında bulunmuştur fakat siyasal anlamda bir görüş birliği söz konusu olmamıştır. O günlerde yaşadıklarını şöyle dile getirir:

“O sıralarda da gündüz insan, gece kurt hayatı yaşamaya başlamıştım. Gündüzleri Nazım Hikmet'i Kurtarma Komitesi, Nazım'ı nasıl kurtaracağız diye çalışmalar, Türkiye'ye gönderilen beyannameler, basılması, postalanması... Geceleri belli bir saatten sonra ikinci hayatıma başlıyorum. Margot 'ya gidiyorum; mesela onun orada sosyalizmden tut da her konudan konuşuluyor” (İleri, 2005:117).

Bu süreçte aldığı burs geçimini sağlamakta yeterli olmadığından dolayı ara Fransa Öğrenci Birliği'nin “ramassage” uygulamasına katılan Attilâ İlhan, geri

dönüşüm ve kâğıt toplama işleri yaparak maddi anlamda imkânlarını artırmaya çalışmıştır. Fakat ikamet ettiği bölgenin yasaklı durumuna düşmesi onun Türkiye'ye dönüş düşüncesini hızlandırmıştır. Bunun üstüne ikamet izninin bitmesi ve yeniden izin alamaması sonucu 1950 senesinin başında Türkiye'ye geri dönmüştür.

Türkiye'ye döndüğünde ilk olarak İzmir'e, ailesini ziyarete gitmiş, fakat orada fazla kalmamış ve İstanbul'a geri dönmüştür. İstanbul'da Hukuk Fakültesi'ne devam etmiştir ancak son sınıfta gazeteciliğe başlamasıyla beraber öğrenimini yarıda bırakmıştır. Bu dönemde içlerinde Asım Bezirci ve Esat Adil Bey'in bulunduğu bir grupla *Gerçek* adında bir gazete kurmuşlardır fakat uzun ömürlü bir yayın olmamıştır. Yine bu dönemde çeşitli edebiyat çevrelerinden ve tanıdıklarından Nazım Hikmet'e haber yollamaya ve onunla buluşmaya çalışmış fakat bu mümkün olmamıştır. Daha sonra hapisten çıkan ve Rusya'ya gitmeyi planlayan Nazım Hikmet'in, Attilâ İlhan'la Paris'te görüşebileceği haberi yayılınca Attilâ İlhan'da ikinci Paris yolculuğu fikri doğmuştur. Gerekli belgeleri toparlayan şair, 22 Ağustos 1951'de tekrar Paris'e gitmiştir. Fakat Nazım Hikmet ile görüşmesi burada da mümkün olmamıştır. Bundan sonra Paris'te kaldığı süre boyunca Fransızca'yı öğrenmek için çaba harcamış ve 1953 yılında Türkiye'ye dönmüştür.

İstanbul'a geldiğinde İlhan, fakülteyi bitirme fikriyle ilk önce bir ev tutmuş ve *Sokaktaki Adam* adlı romanın yayımıyla ilgilenmiştir. Bu sırada Devlet Güzel Sanatlar Akademisini kazanan kız kardeşi Çolpan İlhan İstanbul'a gelmiş ve iki kardeş birlikte yaşamaya başlamıştır.

Yine bu yıllardan itibaren yaklaşık üç sene *Vatan* ve *Dünya* dergilerinde sinema eleştirmenliği yapan sanatçı, askere gitmeye karar vermiştir. 1956 senesinde askerlik görevi için Ankara'ya, daha sonra Erzincan'a gitmiştir. Ankara'da bulunduğu sırada yakın arkadaşı Asım Bezirci ve Sevgi Soysal gibi isimlerle temas kuran Attilâ İlhan, bu Orta Anadolu şehrinden sonra Erzincan'a gitmiştir. Erzincan, insanı, doğası ve peyzajı ile Attilâ İlhan'ın zihnindeki Anadolu coğrafyasına katkı sağlayan bir mekân olmuştur. Sanatçı, şehre dair duygu ve düşünceleri şöyle dile getirmiştir:

“Yerim yurdum artık Erzincan'dı. Erzincan'ın üzerimdeki ilk izlenimi harikulade bir izlenimdi. Çünkü etrafı tamamen dağlarla çevrili bir ova. O ovanın içerisinde nereye baksan meyve ağaçları, bahçeler görüyorsun. Müthiş bir tabiat zenginliği ve Doğu Anadolu havasını başka bir yerde görmedim, başka bir şey...

Gece çıktım şehri dolaştım. Şehir hiç ‘Anadolu’ değil. Çünkü depremden sonra yeniden yapılmış: Geometrik sokaklar, geometrik beton evler...” (İleri, 2005:177).

Erzincan’daki askerliği sırasında rahatsızlanmasının ardından Erzincan Askerî Hastanesi’nde istirahate çekilen Attilâ İlhan, bu süreçte *Kurtlar Sofrası* adlı romanı bitirmeye çalışmıştır. Ancak tam anlamıyla iyileşemeyince askerliğin bitmesine üç ay kala heyet raporu ile terhis edilmiştir. Askerden sonra bir süre İzmir’de ailesinin yanında kalan sanatçı, sağlığına kavuşur kavuşmaz sinemaya olan merakının da etkisiyle İstanbul’a gelmiştir. O sıralarda kariyerine devam eden kardeşi Çolpan İlhan aracılığıyla İhsan İpekçi, Lütfi Akad, Aydın Arakon, Murat Köseoğlu gibi isimlerle tanışmış ve Ali Kaptanoğlu adıyla senaryolar yazmıştır.

O sıralarda Türkiye’de 1960 darbesinin meydana gelmesi ve Fransa’dan Claude adlı arkadaşının kendisini davet etmesi üzerine üçüncü defa Paris’e gitmeyi düşünür. Nitekim Türkiye İşçi Partisi’nin toplantısına katıldığı sırada düzenlenen baskın onun bu fikrini pekiştirerek harekete geçirir. Böylece 1962 senesinde üçüncü ve son olarak Paris’e gitmiştir. Orada kendisine yardımcı olacak bir arkadaşının olması Attilâ İlhan için bir süreci kolaylaştırmış, böylece gitmeden önce Fransızca’yı geliştirme fikrini hayata geçirmesini hızlandırmıştır. Attilâ İlhan bu gidişinde Fransızca’yı artık eksiksiz biçimde öğrenmesi gerektiğine inanmıştır. Şair bu konudaki düşüncelerini şöyle dile getirir:

“Üçüncü Paris macerasının benim için ilginç yanı, oraya bir kararla gitmemdi. O zamana kadar halledemediğimi sandığım bir sorunu halletme kararı: Yani Fransızca... Fransızca’yı daha önceki yolculuklarım sırasında belirli bir yere getirmiştım. Fakat iki konuda istediğim rahatlığa kavuşamamıştım: Konuşurken fazla sıkıldım, ne derecede Fransızca yazıp yazamayacağımı kestiremiyordum” (İleri, 2005:199).

Fransızca’yı ilerletmek adına bu süreçte Türkiye’deki arkadaşlarıyla bağını kesen Attilâ İlhan, aynı zamanda mektup kulüplerine katılarak hayli yol katetmiştir. Üçüncü Paris seyahatinde tesadüfen tanıdığı ve Paris kafelerinde görüştüğü M’Ba isimli Afrikalı genç kızla başta bağımsızlık ve milliyetçilik olmak üzere birçok konuda fikir alışverişinde bulunmuştur. Yine aynı dönemde Fransızca bir roman kaleme almış ve bu romanı Fransız arkadaşı Claude aracılığıyla Simone de Beauvoir’a göndermiştir.

1965 yılında babasının vefatı üzerine annesinin yanına, İzmir’e dönme kararı alan Attilâ İlhan hem annesine destek olmak istemesi hem de *Demokrat İzmir*

gazetesinde çalışmaya başlaması sebebiyle İzmir'e yerleşmiştir. İzmir'de Karşıyaka vapurunda gördüğü Biket Hanım ile bir süre sonra tanışma fırsatı bulmuştur. Zamanla da arkadaşlıkları sevgiye dönüşerek 1968 yılında evlenmişlerdir.

Attilâ İlhan İzmir'de sekiz sene boyunca *Demokrat İzmir* gazetesinde başyazarlık ve yayın yönetmenliğinin yanı sıra magazin ve edebiyat sayfaları çıkararak birçok ismi edebiyat camiasına kazandırmıştır. Gazetenin kapatılmasının ardından 1973'te Ankara'daki Bilgi Yayınevi'nden editörlük teklifi almıştır. Eşinin de isteği üzerine teklifi kabul ederek Ankara'ya taşınmışlardır. Ankara ile ilgili ilk izlenimleri şöyledir:

“Ankara pek parlak başlamadı. Yanılmıyorsam sonbahara doğru gitmiştik. Tabii orası Orta Anadolu, iklimi farklı. Sonra Paris dönemi bir yana ben hep deniz kenarlarında yaşadım. Burası susuz bir yer. Hâlâ kurtulamadığım bir his vardır: Ankara tiyatro dekoru gibidir bende, asla yaşayan bir şehir değildir. Oraya, bozkırın ortasına dekor yapmışlar gibi...” (İleri, 2005:226).

Attilâ İlhan, Bilgi Yayınevi'nde tıpkı *Demokrat İzmir*'de olduğu gibi gençlerin önünü açmaya çalışmış, Pınar Kür, Memet Fuat, Selim İleri gibi isimlerin eserlerini yayımlayarak Bilgi Yayınevi'nin, okur kitlesini genişletmiştir. Bununla birlikte editörlük faaliyetlerinin kendi yazılarına engel olduğunu hisseden şair bir süre sonra Bilgi Yayınevi'nden ayrılmaya karar vermiştir. Nitekim İstanbul'daki *Yeni Ortam* gazetesinin yönetimine davet edilince 1981'de İstanbul'a taşınmıştır.

İstanbul'da bir taraftan *Hacı Hanım Vay* romanını yazmaya başlayan bir taraftan da *O Karanlıkta Biz* adlı romanı hazırlayan Attilâ İlhan, bunların yanı sıra *Sekiz Sütuna Manşet*, *Kartallar Yüksek Uçar* ve *Yarın Artık Bugündür* gibi televizyon dizilerinin senaryolarına da imza atmıştır. İstanbul'daki günleri hayli yoğun geçen şairin *Sanat Olayı* adlı dergide de yaklaşık üç sene boyunca yazılar kaleme almıştır. Attilâ İlhan'ın gazetecilik serüveni ise *Milliyet* (2 Mart 1982- 15 Kasım 1987) ve *Güneş* gazeteleri ile devam etmiştir. 1993-1996 yılları arasında *Meydan* gazetesinde köşe yazarlığı yapan Attilâ İlhan, 1996'dan vefatına kadar *Cumhuriyet* gazetesinde yazarlığını sürdürmüştür.

Diğer yandan 1968 yılında evlendiği Biket Hanım'la 1983 yılında evliliklerini dostane bir şekilde bitirmişlerdir. Biket Hanım, sanatçının hayatında resmiyete dökülen tek ilişki olmuştur ve birliktelikleri de hayli uzun sürmüştür. Bununla birlikte Attilâ İlhan'ın hayatında pek çok kadın yer almıştır ve bu kadınlar

onun hayatına olduğu kadar hatta belki daha fazla sanatçı kimliğini de etkilemişlerdir.

Üretkenliği ile ardında birçok eser bırakan Attilâ İlhan 10 Ekim 2005 tarihinde Kanlıca'daki evinde kalp krizi sebebiyle vefat etmiştir.

1.2 Fikrî Hayatı

Attilâ İlhan, şiirleri ve romanları kadar, edebiyat ve sanata dair fikirlerinin yanında siyasi düşünceleri ile de dikkat çeken bir sanatçıdır. Özellikle yazmış olduğu “Hangi” serisi ile sorgulayan, araştıran, kuşku duyan, akli eleştirel kullanan bir düşünce yapısı oluşturmaya amaçlamıştır. *Hangi Sol* (1970), *Hangi Batı* (1972), *Hangi Seks* (1976), *Hangi Sağ* (1980), *Hangi Atatürk* (1981) kitapları ile Türkiye’de kutuplaşmış kesimlerin meselelerini ele almıştır. Sanatçının Nazım Hikmet hayranlığı ile başlayan Sosyalizm fikri, edebi hayatına sosyal realizm anlayışı olarak yansımıştır.

Sanatçının fikirlerinin sanatsal boyutu ilkokul ve gençlik çağında tanımış olduğu insanlar ve aile geleneği ile oluşmuştur. Üniversiteye gittiğinde ise Sait Faik Abasıyanık, Oktay Akbal, Salâh Bırsel, Behçet Necatigil gibi isimlerle dostluklar kurarak edebi faaliyetlerde bulunmuştur. Attilâ İlhan’ın Paris yılları ona ülkesi ile Batı toplumunu ve kültürünü karşılaştırma imkânı sunmuştur. Bu imkanlar sonucunda Türkiye’nin hem kendi tarihinden hem de Batı’dan yararlanarak çağdaş uygarlık seviyesini yakalayabileceğine inanmıştır.

Paris’te siyasal bilincin yanı sıra toplumsal gerçekçilik yani sosyal realizm sanat anlayışını da geliştiren İlhan, çağdaş dünya edebiyatından okumuş olduğu isimlerle bu fikri ilerletmiştir. Türk edebiyatının gelişmesi için geçmişten kopmanın doğru olmadığını fakat yalnız geçmişe bağlı kalmadan dünya edebiyatından da yararlanarak aktüelin takip edilmesi gerektiğini düşünmüştür. Şair bu fikirlerini *Gerçekçilik Savaşı* eserinde ortaya koymuştur.

Attilâ İlhan yaşamı boyunca tek bir anlayış üzerinde durmamış ve farklı arayışlarda bulunmuş bir sanatçıdır. Fikir dünyasındaki bu çok yönlülük onun imaj ve üslupta kendi tarzını oluşturmaya sağlamıştır. Düşüncelerinin temelini oluşturan “ulusal sentez” fikri, sanat anlayışına ve edebi kimliğine de yansımış olup sanatçı eserlerinde bu fikri yaşatmıştır.

1.3 Sanat Hayatı

Attilâ İlhan’ın edebiyatla tanışması daha önce de belirttiğimiz gibi öğrencilik yıllarına dayanmaktadır. Iğın’da tanıştığı Ayşe Öğretmen sayesinde

aruzla yazılmış şiirler okumaya başlaması ve babasıyla aruz ölçüsünün ritim pratiklerini yapması şairi eski edebiyat ile yakınlaştırmıştır. Aynı yaşlarda ninesi ile yaşadığı dönemde okuduğu romanlar ve gittiği sinema filmleri hayal gücünü genişletmiştir. İlk roman denemelerini de yine bu yaşlarda yapmıştır.

Attilâ İlhan, hayatı boyunca sanata yakın durmuştur. Edebiyat ve sinema onun hayatının vazgeçilmez iki ögesidir. İstanbul'a üniversite okumaya gitmesi ile birlikte dönemin sosyal ve siyasal çevresi ile düşüncelerini şekillendirme fırsatı bulmuştur.

1940'lı yıllarda edebiyat faaliyetlerine başlayan sanatçının şiire yönelmesinin ideolojik altyapısında Nazım Hikmet'in öncülük ettiği sosyalist fikirler yatmaktadır. Yakup Çelik'in, Attilâ İlhan'ın 1940'lı yıllarda Türk edebiyatındaki konum ile ilgili değerlendirmeleri şöyledir:

“Attilâ İlhan, 1940'lı yılların edebiyat ortamını tasvir ederken bu dönemde “ikisi iktidardan yana, ikisi de iktidara karşı” olmak üzere “dört ayrı grubun” un bulunduğunu söyler. İktidardan kastının İnönü (CHP) diktası olduğunu da belirten Attilâ İlhan, iktidardan yana olanların “birinci kademedede Ataç, Sabahaddin Eyuboğlu, Yaşar Nabi aracılığıyla, Garip üçlüsü, Orhan Veli, Oktay Rıfat ve Melih Cevdet'in tuttuklarını ifade eder. “İkinci kademedede, Suud Kemal Yetkin'in himayesinde görünen Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Oktay Akbal, Salâh Birsell, Fahir Onger, Naim Tirali ve Fazıl Hüsnü'nün” yer aldığını, bu iki grubun CHP diktasının ‘resmi’ sanatçılarından oluştuğunu” vurgular.” “Karşı yan” diye nitelediği grubu ise şu cümlelerle tanıtır. “Karşı yanda ise, solda sosyalistler, aşırı sağda turancılar yer alırdı. Sosyalistler arasında Niyazi Akıncıoğlu, Ömer Faruk Toprak, A. Kadir, Suat Taşer, Cahit Irgat, Mehmet Kemal, Rıfat Ilgaz, Sabri Soran vs. sayılabilir. Ben, Ahmet Arif, Arif Barikat (Damar), Şükran Kurdakul, bu takımın genç şair adamlarıydık” (Çelik, 2007:21).

O dönemde Türk edebiyatında görülen kutuplaşmada ait olduğu sosyalist çevreden farklı olarak Attilâ İlhan, yaşamı boyunca özünü korumayı önemsemiş ve bunu her fırsatta vurgulamıştır. Batı toplumunu ve kültürünü yakından tanımasına ve 1950'lerdeki Türk edebiyatındaki yenilikçi anlayışlara rağmen edebiyatta, modern Türk edebiyatında sentez fikrini savunmuştur.

Attilâ İlhan'ın sanatına yön veren en önemli etken ise toplumcu gerçekçilik fikridir. İlhan, sanatın toplumdan ve toplumsal konulardan bağımsız yürümemesi gerektiğini savunmuştur. Şiirde içerikten ziyade biçimin öne sürülmesi sanatçıya

göre şiiri halktan uzaklaştırır ve şiirin ömrünü kısaltır. Bu düşünceyle İkinci Yeni şiirini eleştirmiştir. Kendisiyle yapılmış bir söyleşide bu konuda şunları söylemiştir:

“...İkinci Yeni’nin böyle vahim bir noktalanması olmuştur. Çünkü Türk şiirinin tamamıyla kalabalıktan soyutlanması ve marjinaliteye kayması ciddi bir yanlış olmuştur. İkinci Yeni’den önceki, bırak toplumcuları, daha bireysel çizgideki şairleri alalım, hepsi eleştirel gerçekçiydiler. İşte Cahit Külebi, işte Behçet Necatigil. Onlar halkla bağı koparmadılar, halktan yanaydılar ve halk onları okumuştur” (İleri, 2005:269).

Attilâ İlhan’ın sanatında uyguladığı “ulusal sentez” metodundan önce modernizm kavramını değerlendirmekte fayda vardır. İlhan, Türk halkının modernizmle bağlantısını başlangıçtan itibaren yanlış bulmuştur. Türklerin Tanzimat Dönemi ile beraber Batılılaşma sürecine girmesi ile birlikte Batı’nın kültürünü ve sanatını sorgulamadan kabul etmesini eleştirmiştir. Avrupalı devletlerin kendi modernizmini kurarken milliyetçiliği göz ardı etmemesine rağmen Türklerin milli kimliklerini büyük ölçüde unutmaları sanatta ikircikli bir durumu beraberinde getirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün çağdaşlaşmayı ülkeye getirdiği sıralarda izlediği strateji ve yaptığı çalışmalar (TDK ve TTK’nin açılması buna örnek verilebilir.) sayesinde ulusal kimliğimizin korunduğunu ancak ilerleyen dönemlerde bu duruma dikkat edilmediğini savunmuştur.

Attilâ İlhan mensubu olduğu kültürün bir parçası olduğunu unutmamıştır. Bunun yanında Batı kültürünün getirilerine sırt dönmez. Bununla ilgili düşünceleri şöyledir:

“O kültürden de istifade edilir. Benim metodum Marksisttir. Ve bu Batı kültüründe mevcut olan bir metottur. Sen metodu al, kendi sentezini yap. Bu yapılamaz değil. Ben yaptım, kırk tane kitap var ortada. Bu kitapların gördüğü ilgi gösteriyor ki hedef vuruldu. Demek Batılı bir metodu alıp, onu kendi malzemenle çok iyi yoğurup ortaya ulusal bir sentez çıkarırsan, halk seni yalnız bırakmıyor...” (İleri, 2005:252)

Sanatçının yaşadığı dönem boyunca ülkede meydana gelen darbe olayları siyasi ortamı etkilediği kadar sanatı da etkilemiştir. Attilâ İlhan, 1946 yılında adı duyulan bir sanatçı olmasına rağmen sosyalist fikirleri olduğu için ülkenin o dönemki devlet politikasına ters düşmüştür. Bu sebepten hayatının anlatıldığı bölümde ifade edildiği gibi, hayatında birçok politik baskı ve müdahaleye maruz kalmıştır. 1980’lerden itibaren İlhan’ın sanatı daha fazla ilgi görmeye başlamıştır

ve fikirleri 1990'lı yıllarda daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Buna rağmen kendisinin toplumcu tarafı belli bir kesim tarafından görmezden gelinmiş ve sadece “aşk şairi” olarak bilinmiştir.

Sanatçı, ülkesindeki halkın yaşadıklarından haberi olmayan ama sosyalist faaliyetlere girişen kişilerin sol görüşlü hareketleri yozlaştırdığını savunmuştur. Ona göre öncelikle Türk halkının hakları savunulmalıdır. Sanat eserleri ülkedeki siyasi olayları halka yansıtmada daima etkin bir rolde olmuştur. Bu yüzdendir ki Attilâ İlhan'a göre sanatçı ve aydın kesim, halkın yanında hareket etmeli ve halkı bilinçlendirmelidir. Toplumculuğa karşı olan sanatın arkasında bir art niyet olduğunu düşünmüştür. Kendisi ile yapılan söyleşideki bu konu üzerine fikirleri şu şekildedir:

“Hayatım boyunca iki sebepten antiemperyalist oldum. Birincisi, çok basit, ben eğer Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk nesilden çocuğuydum, eğer ailem bir işgalden kurtulmuşsa, antiemperyalist olmam kadar doğal ne olabilir. İkincisi, on altı yaşımdan beri sosyalistim, yani işin başından antiemperyalist bir tavır içindeyim. Bir de hep halktan yana olmayı benimsemişimdir. Halktan yana ve antiemperyalist bir tavır içinde ne kadar sofistike ne kadar incelmış olursa olsun, doğru yapılırsa edebiyatın, sinemanın, resmin halk tarafından benimseneceğine inanmışımdır” (İleri, 2005:258).

Attilâ İlhan'ın şiir dünyasını besleyen temelde üç kaynak vardır. Bunlardan ilki yüzyıllar boyunca geleneksel kültürümüzde varlığını sürdüren divan şiiridir. Sanatçı, divan şiirinden özellikle biçim ve vezin yönüyle etkilenmiştir. Çocukluk yıllarında ailesinden aldığı şiir bilgisi de bu duruma katkı sağlamıştır.

“Çok genç yaşında, babamın da etkisiyle divan şiiriyle haşır neşir olmam bende ayrıca bir merak uyandırmıştı. Divan şiiri üzerinde bir hayli çalışmışım. Bir kere, akşamları babama şiir okuduğum için, doğru okuma çalışması oluyordu ve vezinleri öğreniyordum. Neticede bende ‘ritim’ duygusu gelişti, ritme sahip olma eğilimi duydum” (İleri, 2005:260).

İkinci olarak halk edebiyatından etkilenen Attilâ İlhan bu etkinin Anadolu'da geçen çocukluk yıllarında ortaya çıktığını düşünmektedir. Özellikle Ilgın'da kaldığı süre boyunca Ayşe Öğretmen'in kendisini halk şiir geleneği ile tanıştırması bu konuda etkili olmuştur. Attilâ İlhan, Anadolu'da oluşan halk edebiyatı geleneğinin, ozanlar ve antoloji aracılığıyla geliştiğini düşünmektedir.

Çağdaş edebiyatımızda ise özellikle Beş Hececiler ile başlayan modern halk şiirini, bu geleneğin gelişmesinde değerli bulmaktadır.

Şairin oluşturduğu milli şiir metodunun son parçası ise o dönemki toplumcu şiir kitesidir. Nazım Hikmet'in toplumcu sanata yatkınlığından dolayı şairin edebiyat hayatındaki etkisine değinmiştik. İlk şiirlerindeki tarzını, hece ya da serbest vezinle yazılan toplumcu şiirler ile oluşturan İlhan, divan edebiyatı geleneğinin halk şiiri geleneğinden yoksun olduğunu düşünmez. Vezin, kafiye ve biçem olarak bir bütünlük oluşturmayı, bunu yaparken kendi kültürümüzle yenilikçi biçimin sentezini meydana getirmeyi düşünmüştür ve bu üç mesele onun milli şiirini oluşturmuştur. Bir sentez oluşturarak eski şiir ile modern halk şiirini toplumsal bir bakışla birleştirmiştir. Kendisi de şiir tarzını oluşturan etmenler için şunları dile getirir:

“...Halk edebiyatını kabul edip divan edebiyatını reddetmeyi çok yanlış bulduğumu açıkladım, divan edebiyatının reddedilemeyeceği görüşünü öne sürdüm. Her ikisinin de aynı altyapıdan gelmiş olması esasına dayanarak bunları belirttim. Ve divan sesini kullanmamızın gerektiğini, aksi halde kendimizi halka mal edemeyeceğimizi söyledim” (İleri, 2005:263).

Attilâ İlhan, tüm bunların çerçevesinde ismi *Mavi* dergisi ile anılan bir sanatçı olmuştur. 1952-1956 yıllarında, içlerinde Ülkü Arman, Teoman Civelek, Güner Sümer, Bekir Çiftçi, Yılmaz Gruda, Ahmet Oktay gibi isimlerin bulunduğu *Mavi* dergisi, 1 Kasım 1952'de yayımlanmaya başlamıştır ve merkezi Ankara'dır. Ahmet Oktay'ın Attilâ İlhan'a ait olan *Sokaktaki Adam* romanına yazdığı yazı, İlhan'ın ilgisini çekince bu yazıya yanıtta bulunmuştur ve sonrasında yazısı dergide yayımlanan Attilâ İlhan, dergideki genç yazarlarla görüşmeye başlamıştır. Ahmet Oktay ve Yılmaz Gruda'nın Ahmet Arif şiirine karşı ilgisini gören İlhan, Paris'te düşünmüş olduğu sosyal realizm hareketini *Mavi* dergisi ile buluşturmayı düşünmüştür. Tartışmalar sonucu Maviciler bu derginin “sosyal realist” bir tutumla yazı hayatına devam etmesini uygun bulmuştur. Bunun üzerine derginin 21. sayısında “Sosyal Realizm Münasebetleri yahut Başlangıç” isimli bir yazı yayımlanmıştır ve bunun devamı olarak “Sosyal ve Estetik Bir Platform Lüzumu”, “Sosyal Realizm'in Halkçılığı, Milliyetçiliği, İstiklâlciliği” ve “Sosyal Realizm'in İktisadi ve Sosyal Tutumu” yazıları gelir.

Bu yazılar edebiyat camiasında büyük yankı uyandırmıştır. İlk tepki, *Hisar* dergisinden ve Peyami Safa'dan gelmiştir. Bu tepkiler ve sosyal realizm karşıtlığı

büyüdükçe *Mavi* dergisinde daimî olarak yazan isimler dergiden ayrılma kararı almış ve sosyal realizm ile alakaları olmadığını beyan etmişlerdir. Neticede Attilâ İlhan fikren yalnız kalmıştır fakat fikirlerini açıkça ortaya dökebilmiştir. Öte yandan bu durum “Mavi Hareketi” olarak dönemin edebiyat gündeminde yerini almıştır.

Sosyal realizm Attilâ İlhan’a göre, ülkede yaşanan tüm toplumsal olayları, geçmişten faydalanarak tarihi bir bakış açısıyla ve en uygun bilimsel metotlarla ele alan bir sanat akımıdır. Şairin sanat anlayışında milliyetçilik, toplumculuk ve aynı zamanda batıcılık bir aradadır. Bunları işlerken eserlerinde estetik kaygılardan uzak durmaz.

Attilâ İlhan’a en uygun sanat anlayışı divan ve halk edebiyatının birleşiminin sanata yansması şeklindedir. Divan şiirini, halk şiirinden bağımsız değerlendirmeden “ulusal Türk şiir birleşimi” amaçlayan sanatçı, ayrılıkların olduğunu da kabul etmiştir. İlhan’ın sanat anlayışı, toplumu meydana getiren tüm olaylara duyarlı olduğu ve Atatürk’ün fikirleri ışığında halkına sadık kaldığı için milliyetçidir. Aynı zamanda şair, Türk şiirinin Batı karşısında çağdaş bir sanat ekolü olarak değer görmesi gerekliliğini savunduğundan yenilikçi bir tutumdadır. Ülkesine ve insanına hangi koşullarda olursa olsun güvenen ve umutla yaklaşan şair sosyal realizmin Türk edebiyatında önemli savunucularından olmuştur.

Öte yandan sanatçı, 1940’lı yıllarda Garip akımına, 1950’lerde ise İkinci Yenicilere karşı çıkmış ve yazılarında eleştirmiştir. İlhan, Garip akımı öncülerini söz şiiri yapmakla suçlar. Onları her türlü benzetme, sanat ve imgeden kendilerini ayırdıklarını iddia etmelerine rağmen imgeye başvurdıklarını düşünerek çelişkili bir durumda görmüştür. II. Yeni topluluğunu ise şiirlerinde belli bir davanın olmaması yönüyle eleştirmiştir. Şiirlerini biçimci ve karmaşık bir labirente benzetmiştir ve halktan soyutlandıklarını düşünmüştür. Aynı zamanda sanatçının toplumcu şairlerin imge kullanmadığını düşünenlere karşı da eleştirileri olmuştur.

“Attilâ İlhan, 1940’lı yılların şairlerinin bir kısmının (Garip şairleri) imgeyi kovduğunu, kendisinin ise imgeyi yeniden öne çıkarttığını ve bu açıdan kendisinden sonraki kuşakları, özellikle de toplumculuk adına sık sık eleştirdiği İkinci Yeni şairlerini etkilediğini düşünür. Öyle ki Attilâ İlhan’a göre İkinci Yeni şairleri, imgecilik noktasında “Attilâ İlhan şiirinin okul kaçaklarıdır. Üstelik bunu onlar da pek yadsımazlar” (Güngör, 2019:196).

Şairin şiirlerindeki temaları bireysel ve sosyal olarak iki başlıkta inceleyebiliriz. Bireysel konulu şiirleri; aşk, cinsellik, intihar, ölüm, ayrılık, korku, çaresizlik şeklinde sıralanabilir. Özellikle aşk teması Attilâ İlhan şiirlerinde birincil özellik taşımaktadır. Kendi hayatından da izler barındıran aşk şiirleri okuyucu tarafından sahiplenilmiş ve beğenilmiştir. Modern insanın yorgunluğunu, yalnızlığını, bunalımını işleyen şairin sosyal konulu şiirlerinde ise hürriyet, barış, özgürlük, haksızlık, tarihi olaylar, göç, Anadolu'nun ihmal edilmişliği vardır.

Şiirlerinde imgeye fazlaca yer Attilâ İlhan'ın sinemaya olan ilgisi, bu imgelerin oluşmasında katkı sağlamıştır. Şiirlerinde bir sinema sahnesini canlandırıyor olması, onun edebiyat ve sinemayı sanatında buluşturduğunu göstermektedir. Marksist bir şair olmasının, oluşturduğu imgeye engel olmadığını ve toplumcu şiirin imge olmadan düşünülemeyeceği fikrini savunmuştur. Şiirlerindeki imge ile ilgili bu cümleleri kurar:

“Ne var ki, benim şiirim başından beri imgeyle haşır neşir. Çünkü benim belleğim ‘görsel’. Şiir yazarken yararlandığım benzetmeler, diğer unsurlar hep görsel oluyor, öyle oluşuyor. Ayrıca sanata hevesimde çok küçük yaştan itibaren sinemanın çok büyük rolü var. Sinemada imgeler her zaman çarpıyor, belleğimde iz bırakıyordu. Sonra onlara benzer imgeler türetmek gibi bir eğilim başladı” (İleri, 2005:265).

Romancı kimliğine bakıldığında onu romana ve kitap okumaya alıştıran ailesine değinmeliyiz. Annesinin roman okumayı sevmesi sebebiyle Attilâ İlhan, edebiyat türlerini erken tanıma fırsatı bulmuştur. Romanlarını şiirlerindeki fikirlerden fazla uzaklaşmadan yani toplumdan bağını koparmadan yazmıştır. İçinde yaşadığı toplumun sosyo-politik şartlarını iyi analiz eden bir aydın gözüyle yazdığı romanları, gerçeklerle kendi ideolojisinin iç içe geçmiş halidir.

Aynanın İçindekiler adlı nehir romanı ise Osmanlı Devleti'nin son dönemindeki siyasi faaliyetlerden bahsetmesi yönüyle, yazarın kitaplarının tarihsel boyutunu oluşturmuştur. Diğer romanlarında da değişen ve gelişen Türk toplumunun çeşitli kesimlerindeki karakterleri kaleme almıştır. Ulusal bilincin bozulmaması, modernleşme sürecinin sancılı zamanları, idealleşmiş siyasal ve toplumsal tipler onun romanının özünü oluşturmaktadır. Sema Özher çalışmasında bu konu ile ilgili şu şekilde fikir belirtmiştir:

“Onun romanları öncelikle olaylara toplumsal ve tarihsel bir açıdan bakacak, Türk milletinin uzun zaman sürecinde ortaya koyduğu edebi gelenekten

yararlanacak, gelenek kavramının getirdiği özgün ve milli olma özelliklerini bünyesinde barındıracak, milli olduğu için milletin yararına hizmet edecek ve elbette ki Türk sanatını dünya çapında temsil edebilmesi için Batılı estetikten yararlanacak” (Özher, 2009: 12-13).

1.4 Eserleri

Şiir Kitapları: *Duvar* (1948), *Sisler Bulvarı* (1954), *Yağmur Kaçağı* (1955), *Ben Sana Mecburum* (1960), *Bela Çiçeği* (1962), *Yasak Sevişmek* (1968), *Tutuklunun Günlüğü* (1973), *Böyle Bir Sevmek* (1977), *Elde Var Hüzün* (1982), *Korkunun Krallığı* (1987), *Ayrılık Sevdaya Dahil* (1993), *Kimi Sevsem Sensin* (2002).

Romanları: *Sokaktaki Adam* (1953), *Zenciler Birbirine Benzemez* (1957), *Kurtlar Sofrası* (1963), *Bıçağın Ucu* (1973), *Sırtlan Payı* (1974), *Yaraya Tuz Basmak* (1978), *Fena Halde Leman* (1980), *Dersaadet'te Sabah Ezanları* (1981), *Hacı Hanım Vay* (1984), *O Karanlıkta Biz* (1988), *Allah'ın Süngüleri- Reis Paşa* (2002), *Gazi Paşa* (2006).

Deneme-Anı: *Abbas Yolcu* (1957), *Yanlış Kadınlar Yanlış Erkekler* (1985).

Anılar ve Acılar: *Hangi Sol* (1970), *Hangi Batı* (1972), *Hangi Seks* (1976), *Hangi Sağ* (1980), *Hangi Atatürk* (1981), *Hangi Edebiyat* (1991), *Hangi Laiklik* (1995), *Hangi Küreselleşme* (1997).

Attilâ İlhan Defteri: *Faşizmin Ayak Sesleri* (1975), *Gerçekçilik Savaşı* (1980), *Batının Deli Gömleği* (1981), *İkinci Yeni Savaşı* (1983), *Sağım Solum Sobe* (1985), *Ulusal Kültür Savaşı* (1986), *Sosyalizm Asıl Şimdi* (1991), *Aydınlar Savaşı* (1991), *Kadınlar Savaşı* (1992).

Cumhuriyet Söyleşileri: *Bir Sap Kırmızı Karanfil* (1988), *Ufkun Arkasını Görebilmek* (1999), *Sultan Galiyef- Avrasya'da Dolaşan Hayalet* (2000), *Dönek Bereketi* (2002), *Yıldız Hilâl ve Kalpak* (2004).

Öykü: *Yengecin Kışkacı* (1999).

Çeviriler: *Umut (Malraux)* (1967), *Kanton'da İsyan (Malraux)* (1967), *Çalardı Basel'in Çanları* (1969).

Film-Dizi Senaryoları ve Televizyon Programları: *Yalnızlar Rıhtımı* (Sinema Senaryosu), *Sekiz Sütuna Manşet* (Dizi Senaryosu), *Kartallar Yüksek Uçar* (Dizi Senaryosu), *Yarın Artık Bugündür* (Dizi Senaryosu), *Yıldızlar Gece Büyür* (Dizi Senaryosu), *Tele Flaş* (Dizi Senaryosu), *Baykuş* (Dizi Senaryosu), *Çalar Saat*

(Televizyon Programı), *Attilâ İlhan'la Zamanın İçinde Yolculuk* (Televizyon Programı).

İKİNCİ BÖLÜM

2. COĞRAFYA VE İNSAN

İnsan davranışlarının önemli bir belirleyicisi olan coğrafya, insanın yeryüzüne ayak bastığı tarihten beri çeşitli gözlem ve tetkiklerle varlığını sürdürmektedir. *Yer bilimi / Mekân bilimi* olarak tanımlanan coğrafya, insanın çevresini daha iyi yorumlamasını sağlar. Aynı zamanda yeryüzünde gerçekleşen doğa olaylarını ve insan faaliyetlerini inceler. İnsanın yaşadığı evrene dair merak duygusu olduğundan yeryüzünün anlaşılabilmesi adına yüzyıllardır birçok çalışma yapılmış ve materyal geliştirilmiştir. Dağlardan denizlere, ağaçlardan madenlere, ekonomiden siyasete, medeniyetten din ve inanç sistemine birçok olgu coğrafyanın konusudur. Tüm bu bileşenler insanoğluna geniş bir araştırma sahası sunmuştur.

Çok kapsamlı veya genişletilmiş bir mekân olarak adlandırabilen coğrafya, mekanların özelliklerini ortaya koyan ve bu özelliklerin etkenliğini araştıran bir ilimdir. Hem pozitif bilim hem beşerî bilimin kesiştiği bir alan olan coğrafya; insanın yaşamış olduğu çevreyi, insanın diğer canlılarla etkileşimini ve yeryüzüne etkilerini inceler. İnceleme temelinde insan ve mekân olmasıyla birlikte bunların etkileşimini ele alan sentez bir bilim dalıdır.

Coğrafya bilimi inceleme alanına göre fiziki ve beşerî olmak üzere iki bölüme ayrılır. Fiziki coğrafyanın çalışma alanları içerisinde klimatoloji (iklim bilimi), jeomorfoloji (yer şekilleri bilimi), hidroğrafya, biyocoğrafya vb. bilim dalları vardır. Fiziki coğrafya yeryüzünün doğal olarak varlığını sürdürdüğü durumlarla ilgilenir. İklim, yer şekilleri, bölgedeki hayvan ve bitki toplulukları ve diğer doğa olayları insan hayatını etkileyen unsurlardır.

Fiziki unsurların insan hayatına doğal süreçlerle etki ettiği söylenebilir. İnsanların ne yediğinden ne içtiğine, nasıl giyindiğine, yaşam tarzlarına ve günlük işlerine, nasıl bir karakteri olduğuna, hatta o gün nasıl bir ruh haline sahip olduğuna dahi iklim etki ediyor diyebiliriz. Belli bölgelerde kurulan bir yaşam üzerinde iklimin etkisine şu örneği verebiliriz: Havanın sıcak olduğu ve sıcaklık farkının az olduğu bölgelerde insanlar daha durağan ve sakin bir hayat sürerken soğuk iklimlerde yaşayan insanlar daha hızlılardır ve hareket ederek enerjilerini yükseltmeyi düşünürler. Emel Kefeli bu konu ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Tabiat şartlarına bağılı olarak yerleşim merkezlerini belirleyen, ekonomik hayatı yönlendiren; tarihî gelişmelerde önemli bir rol oynayan coğrafya o bölgede yaşayan insanların fizyolojileri ve psikolojileri üzerinde de etkilidir. Doğal ortamın bileşenleri arasında yer alan iklim şartları ile insan arasındaki ilişki bölge insanın yaşamını etkilediğı gibi duyuş tarzında da bazı özel yapılanmalara neden olmaktadır” (Kefeli, 2009:427).

İnsan hayatına etki eden fiziki unsurlar iklimle sınırlı değildir. İklimi tamamlayıcı özellikte olan yer şekilleri, insanların yaşadığı bölgeyi seçmesindeki en önemli faktörlerdendir. Dünya üzerinde dağlık ve engebeli bölgeler iklimin de etkisiyle genellikle yaşam şartlarının zor olduğu bölgeler olarak bilinir. Bunun yanı sıra sanayi, tarım, ticaret, turizm gibi ekonomik faaliyetler için de yer şekilleri dikkat edilmesi gereken bir unsurdur.

Bozkurt Güvenç dünyadaki insanların fiziksel özellikler bakımından her biri farklı olsa da birtakım benzerlikler barındırdığını ve bu benzerliklerin onları coğrafya aracılığıyla ortak bir paydada buluşturduğuna dikkat çeker. (Güvenç, 1974:34) Kıvrıcık saç ve koyu ten rengi genlerine sahip insanların Afrika kıtasında var olması ile çekik gözlü, beyaz tenli insanların Uzakdoğu coğrafyasında yaşaması bu duruma örnektir. Zamanla birbirleriyle aile ve akrabalıklar kuran insanoğlu kendi ırkının belirgin özelliklerini diğer coğrafyalara taşımıştır. Bozkurt Güvenç bu konu ile ilgili şunları söyler:

“Genetik değişmelerde, biri fiziksel (coğrafi), diğeri sosyal-kültürel olmak üzere birbirinden farklı iki ana boyut vardır. Bu boyutlar genetik değişmeleri, yavaşlattığı gibi, hızlandırabilir de veya birisinin yavaşlatıcı etkisini öteki boyut karşılayabilir. Boyutlardan birincisi doğal olduğu halde, ikincisi kültürel, insan yapısıdır” (Güvenç, 1974:34).

Coğrafya bilim dalının bir diğeri ana başlığı beşerî coğrafyadır. Yolların ve tarım arazilerinin yapılması; kasabaların, kentlerin, ülkelerin kurulması; sanayi faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi gibi insan gücüyle yapılmış tüm değişiklikler beşerî olaylardır. Beşerî coğrafya, insanın yer yüzündeki faaliyetlerini mekânın fiziksel özellikleriyle etkileşim halinde inceler. Beşerî coğrafya da tıpkı fiziki coğrafya gibi kendi içinde kollara ayrılmıştır. Nüfus coğrafyası, kültür coğrafyası, siyasi coğrafya ve ekonomik coğrafya bu alt dallar arasındadır.

“Coğrafyanın tanımını, özetle, birbiriyle bağlantılı şu üç konu meydana getirir:

(1) Coğrafya, önce, sözcük anlamına uygun olarak yeryüzündeki ya da yakınındaki olguların kaydedilmesi ve tasviri;

(2) belirli lokasyonlardaki olguların birbirleriyle bağlantılarının incelenmesi;

(3) özellikle bir değişken olarak mekânın önemini ayırt edecek, mekânsal boyutu olan her tür sorunun incelenmesini kapsar.

Bu üç hususun ışığında bakıldığında da beşerî coğrafya da insanlarla ilgili olguları vurgulamasıyla fiziki coğrafyadan ayrılır. Bu bağlamda, beşerî coğrafya, insanı, özelliklerini ve faaliyetlerini çevreleriyle ilişki içinde ve meydana getirdikleri mekânsal örgütlenme biçimiyle incelediği için beşerî coğrafyanın çok daha geniş bir olgular çeşitliliğini göz önüne alması gerekir. Bunlar arasında nüfus değişimleri, tarımsal üretim ve gıda arzı, hastalıkların ekolojik bağlantısı, kaynakların işletilmesi, çevre kirliliği, bölgesel planlama ve yer ve mekânla bağlantılı sembolizm ve benzeri türde olguların da izlenmesi gerekebilmektedir” (Tümertekin, 2004:35).

Coğrafya, geçmişten beri Batı ve Doğu medeniyetlerinin ilgilendiği bir konu olmuştur. Doğu medeniyetinde El İdrisi, İbni Batuta ve İbni Haldun gibi coğrafyacıların bu konuda yaptığı çalışmalar ilk olması bakımından önemlidir. El İdrisi, 12. yüzyılın başlarında Arap gezginlerin ulaşamadığı yerlerden bilgi edinmiş ve bu yüzyılda Avrupa’yı anlatan harita çalışmaları yapmıştır. İbni Haldun ise *Mukaddime* adlı eserinde 14. yüzyılın Arap coğrafyasına ait düşüncelerini ele almıştır. İklim koşullarının medeniyetlerle ilişkisini, çevrenin insan hayatına ilişkisi ile sunduğu fikirler bu bağlamda önemlidir (Aktaran Cobutoğlu, 2014:59)

İbni Haldun’un “Coğrafya kaderdir.” sözü ise bu durumla ilgili söylenmiştir. İbni Haldun’a göre insanın yaşadığı yerin iklimi, din ve ahlak gibi inanç sistemini etkileyen bir unsurdur. Coğrafyanın kader olarak görülmesi, doğacak çocukların yaşayacağı yeri seçememesi ve bu sebepten yaşamlarında oluşan olguların coğrafyaya göre şekillenmesi demektir.

Batı’da ise özellikle 19. yüzyıldan itibaren coğrafya bilimsel bir kimlik kazanmıştır. Erol Tümertekin’in kaydettiğine göre, Alexander von Humboldt, Karl Ritter, Friedrich Ratzel gibi düşünürler coğrafya ile ilgili çalışmalar yapmış ve coğrafyanın insan yaşamına etkileri ile ilgili bilgiler sunmuşlardır. Araştırmacılar Darwin’in botanikle ilgili çalışmalarından bir “insan-yer ilişkisi” geliştirmişler ve insanın yaşadığı çevre ile ilişkisi yönünde şu sonucu çıkarmışlardır: “Nasıl ki

organizmalar yaşamını sürdürebilmek için kendi çevrelerine uyum sağlama ihtiyacıdaysalar, aynı şekilde insanlar da içinde yaşadıkları çevre ile uyumlu bir yaşam tarzı benimsemek zorundaydılar başka bir deyişle, insanın yeryüzündeki yaşamı geniş ölçüde yaşadığı fiziksel çevrenin türü tarafından, zaman içinde biçimlenecekti” (Tümertekin, 2004:19).

2.1 Edebiyat-Coğrafya İlişkisi

Güzel sanatlar içinde yer alan ve konusunu ağırlıklı olarak insandan alan edebiyatın, milletlerin sosyal, kültürel, siyasi birçok gelişimini ve değişimini içinde yaşadığı toplumun tecrübe ve gerçeklerine dayanarak yansıttığı kabul edilmektedir. İnsan tabiat ilişkisi, başka bir ifadeyle insan çevre ilişkisi, etkileşimi edebiyatın da başlıca meselelerinden biri olmuştur. Bunun yanında insana / toplumun çevresine, diğer bir deyişle coğrafyaya bağlı olarak değişmesine dönüşmesine edebiyat eserlerinde sıklıkla yer verilmiştir. Konu ile ilgili olarak Emel Kefeli’nin düşünceleri şöyledir:

“Bir milletin edebiyatını anlamak, zihniyetini kavrayabilmek için tarihindeki evreleri, gelenek ve göreneklerini bilmek gerekir. Tarihin içinde geliştiği mekân ise coğrafyadır. Tarih zamanda meydana gelen olayların incelenmesidir ve kronolojik yaklaşımı esas alır; coğrafya ise dünyanın ya da yeryüzünün incelenmesidir ve mekânsal yaklaşımı kullanır” (Kefeli, 2009:428).

Coğrafya insan hayatı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Aynı topraklar üzerinde ortak bir kültür ve tarihi paylaşan halkın yaşama tarzı, ekonomik hayatı, medeniyeti, sosyal çevre anlayışı, inancı ve ahlak anlayışı benzerlik gösterebilmektedir. Coğrafi şartlar, elverdiği imkânlar ve imkânsızlıklar dâhilinde tarihte yaşanan olaylara tesir ettiği gibi günümüzde yaşanan ve gelecekte yaşanacak olaylara da etki eder. Tüm bu etkiler, insanı konu edinen edebiyat metinlerinde yer alır.

Sanat eserleri sanatçıların hayatı anlama tarzıyla oluşum gösterir ve çeşitlenir. Sanatçıların yaşamış olduğu dönem şartları ister istemez eserlerine yansır. Bunun yanında dönem şartları kadar yaşadıkları coğrafyanın da eserlerine katkısı da göz ardı edilmemelidir. İnsan hayatının yeniden kurgulandığı bir unsur olan edebi eserlerde görülen coğrafi çeşitlilik, yazarların doğup büyüdüğü ve yaşadığı mekanlarla bağlantılıdır. Emel Kefeli *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz* isimli eserinde bu konuyla ilgili somut bir örnek vermiştir:

“Doğal ortamın bileşenleri arasında yer alan iklim şartları ile insan arasındaki ilişki bölge insanının yaşamını etkilediği gibi duyuş tarzında da bazı özel yapılanmalara neden olmaktadır. Denizin insana sunduğu koşullar ile dağlık alanların sunduğu koşullar farklılaşırken bu bölgede yaşayan insanların düşünme biçimi, söz varlığı, duyuş tarzı da farklılıklar göstermektedir” (Kefeli, 2006:12).

Edebiyat eserlerinde coğrafya bilimine ait iklim, yer şekilleri; nüfus, ekonomi, kültür, dil vd. coğrafi unsurların bazen hepsi bazen bir kısmı bazen sadece biri üzerinde odaklanıldığı yahut da durulduğu bilinmektedir. Söz konusu eserlerinden biri olan roman coğrafya, diğer bir deyişle genişletilmiş mekânın detaylı tasviri açısından en elverişli türdür.

Bir başka edebiyat türü olan şiire baktığımızda ise şairin şiir dünyasındaki coğrafya veya mekân bazen biyografik bir öge olarak bazen de ele almış olduğu konunun kahramanı olarak karşımıza çıkabilmektedir. Belirli bir mekânı kişileştirerek yazılan şiirler bu duruma örnektir. Sanatçılar yeryüzünde, özellikle tanıyıp bildikleri, hatta yaşamış oldukları coğrafi mekânlarda meydana gelen olayları -bunlar fiziki yahut da beşerî- eserlerinde ele alabilmektedir.

Duygu, hayal ve imgenin esas olduğu şiir türünde sanatçılar, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi hayal ettikleri veya yaşayıp bildikleri coğrafi unsurları şiirlerine yansıtmışlardır. Bu durum şairin bireysel tecrübelerini eserine dahil etmesinin yanında, dünyayı algılayış şeklini ve soyut şiirini oluştururken yansıttığı somut dışavurumları göstermesi bakımından önemlidir.

Mekân kavramı, geçmiş, günümüzü ve geleceği birbirine bağlayan toplumsal ve kültürel hareketlerin yaşandığı ve sosyal ilişkileri açığa çıkaran bir olgudur. *Mekânın Poetikası* adlı eseriyle mekân, toplum ve insan ilişkisini materyal ve tinsel olarak ele alan Gaston Bachelard, poetik bir üslupla mekânın, insanın kadim hikayesi ile başladığını vurgulamıştır. Bachelard, eserinde geleneksel toplumdan modern topluma insan ile mekân arasındaki ilişkinin iz düşümünü ortaya koymaktadır. Mehmet Narlı ise *Şiir ve Mekân* adlı çalışmasında şiir-şair-mekân ilişkisi üzerinde durmuştur. Narlı, şiirin mekân kavramıyla buluşmasıyla artık mekânın sadece yaşanılan bir yer olmanın ötesine geçip genişlediğinden bahsetmiş ve Cumhuriyet dönemi şairlerinin şiirlerini oluştururken mekânı ele alış şekli ile şiirlerin seçilen mekânlarla bütünleşmesini değerlendirmiştir. Coğrafyayı, mekânların genişletilmiş bir bütünü olarak düşündüğümüzde, edebiyatın pek çok

türünde coğrafî mekânların görüldüğünü ve edebi metinlerde değerlendirmelerin mekânın hesaba katılmadan yapılmasının mümkün olmayacağını söyleyebiliriz.

Edebiyat-coğrafya ilişkisi üzerinde edebiyatımızda ilk çalışma yapanlardan biri Mehmet Kaplan'dır. Kaplan, *Nesillerin Ruhu* adlı deneme kitabında “Edebiyat Coğrafyası” başlığı altında bu konu üzerinde durmuştur. Edebiyatın tarih biliminin içinde saklı olduğunu vurgularken tarihi anlamak içinse coğrafyaya başvurulması gerektiğini düşünen Kaplan, coğrafyanın; asırlardır bir arada yaşamış ve kolektif bir geçmiş oluşturan milletlerin ortak mekânı olması bakımından en az tarih kadar üzerinde durulması gereken bir husus olduğuna değinmiştir.

Kaplan, Halide Edip Adıvar'ın *İngiliz Edebiyatı Tarihi* adlı kitabında geçen edebiyat-coğrafya ilişkisi üzerine değindiği ve doğanın içinde yetişen insanların kendilerine özgü niteliklerin edebiyatı daima etkilediğini kaydederek şöyle devam etmektedir:

“Kuruluk yahut rutubet, sıcak yahut soğuk, güneşli yahut sisli, iklimlerde büyüyenlerin ruhları başka başka tesirlere maruz oluyor, kendilerini birbirlerinden farklı olarak edebiyatlarında ifade ediyorlar. Gerçi, edebiyatlarında bu harici unsurlar kadar bazı dahili unsurlar, başka medeniyet ve hars temasıyla, yeni ve dünya cereyanlarıyla gelen fikri ve edebi tesirler de hâkim oluyor. Fakat bunların hiçbiri, bir milleti kendi iklim ve tabiatının verdiği tesirlerden tamamen kurtaramıyor. Yani ruh yahut dimağ tamamen vücuttan ayrılamıyor. Vücuda şekil veren, tesir yapan herhangi harici unsur ruh üzerinde de tesir yapıyor. Bundan dolayı bütün dünya edebiyatında hatta en küçüğünde bile içinde doğup büyüdükleri yerin damgası vardır” (Kaplan, 2006:152).

Montesquieu ise *Kanunların Ruhu* adlı eserinde edebiyat ve coğrafya ilişkisi ile ilgili olarak iklim ve bölgesel faktörlerin insana fizyolojik olduğu kadar psikolojik etki de bırakabileceğini belirtmiştir (Aktaran Bilgiç, 2008:2). “Montesquieu'nun bu durumla ilgili somut örnekleri vardır. Montesquieu'ya göre mütedil iklim bireyleri kararsız yapar. İklim ile insanların güç, cesaret, beden ve ruh sağlıkları arasında bir bağ mevcuttur” (Bilgiç, 2008:2).

Coğrafyanın insan psikolojisini etkilediği yönündeki çalışmalar da azımsanmayacak ölçüdedir. Özellikle psikoloji bilimi ile bağlantılı edebi eserlerde coğrafyanın insanın ruh hali üzerindeki etkisine değinilmiştir. “Psikolojide insanın ‘çevre ve ırsiyetin ürünü varlık’ olarak tanımlanması, yapılan birçok incelemede coğrafyanın insanın şahsiyetinin oluşumunda büyük etki gösterdiğinin tespit

edilmesi, edebiyat-coğrafya-medeniyet ilişkisinin derin bir anlam dünyası etrafında şekillendiğinin teyidi şeklinde düşünülebilir” (Coşkun, 2010:486).

Emel Kefeli edebiyat-coğrafya merkezli (géo-littéraire) incelemeleri; yazarın hayat coğrafyası, metnin/yazarın edebiyat coğrafyası ve seçilmiş bir coğrafyanın farklı yazarlar tarafından işlenmesi şeklinde üç başlığa ayırmıştır. Yazarın hayat coğrafyası, büyük ölçüde sanatçının biyografisi ile bağlantılıdır. Yaşadığı, gidip gördüğü, yani bildiği coğrafi mekanlar eserlerinde ele aldığı konulara ışık tutması yönüyle önemlidir. Metnin/yazarın edebiyat coğrafyası ise sanatçının eserleri üzerine yapılan bir çalışmadır. “Metnin/yazarın edebiyat coğrafyası yazarın gidip gördüğü yerler ve buralarla ilgili izlenimlerini ortaya koyan; metinde olayların geçtiği bölgeleri tespit yoluyla bu mekanların seçilme nedenleri üzerinde düşünmeyi ve farklı anlamlara ulaşmayı sağlayacak çalışmalardır. Bu çerçevede anılar ve yolculuk izlenimleri geniş bir veri tabanı sunarlar” (Kefeli, 2006:16).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. ATTİLÂ İLHAN'IN ŞİİRLERİNDE COĞRAFYA

3.1 Fiziki Coğrafya

3.1.1 İklim

Temelde bir yeryüzü ilmi olan coğrafyanın fiziki dallarının başında gelen İklim bilimi (Klimatoloji) atmosferde meydana gelen hava olaylarını ve yeryüzünün iklim tiplerini inceler. Çok uzun zamandır meydana gelen iklim hareketleri canlı yaşamını önemli ölçüde etkilemektedir. Her bir unsur günlük hayatta yaşama yön vermesiyle beraber daha geniş ölçüde canlıların yeryüzünde konumlanmasında da önem arz etmiştir.

İklim, canlıların barınma ve yaşam döngülerini birincil derecede etkilediği gibi ekonomik faaliyetleri de etkiler. Tarım, sanayi, ulaşım gibi insan yaşamını sürdürülebilmesi için gerekli birçok faaliyet iklime uygun düzenlenmiştir.

Edebiyatın konusunun geniş perspektifte insan olduğuna değinmiştik. İnsanın yaşadığı mekân edebi metinlerde işlenmiş ve araştırmalarda daima dikkat çekici olmuştur. Şiir türüne bakacak olursak, şairlerin kendi yaşamış olduğu çevre ve şiirlerine konu olan mekanlar için iklim ve iklimin elemanları anlatımda mühim bir yerdedir.

Edebiyatta sonbahar ve yağmur, insanın iç dünyasındaki yalnızlığı ve ayrılıkları temsil eder. Yaz mevsimi, havaların sıcak olduğu, insanların tatillerde bulunduğu, birlikteliğin daha rahat olanaklarla sağlandığı bir zaman dilimini kapsar. Sonbahar, tüm bu güzelliklerin bitiminde ortaya çıkar ve birlikteliklerin son bulması anlamına gelir. Havaların soğumasıyla birlikte insanların iç mekanlara kapanması yalnızlık düşüncesini beraberinde getirebilir. Edebi metinlerde bu durum şairler tarafından sıklıkla işlenmiştir.

Attilâ İlhan'ın şiirlerinde geçen coğrafyanın nasıl işlendiğini çalışmamızda göstereceğimizi belirtmiştik. Fiziki coğrafyanın en önemli konularından olan iklimin, sanatçının şiirlerinde nasıl var olduğunu inceleyeceğiz.

3.1.1.1 İstanbul

“geldin mi şehrimize buğday benizli sonbahar
gökyüzü yine bulutlar bağlamış

deniz ürperiyor içini çektikçe rüzgâr
tarz-ı nevin yola çıkmış beşiktaş iskelesinden
akıntı ters geliyor
mavi sisler içerisinde üsküdar
istanbul yakasında minareler kalem gibi yükseliyor” (İlhan, 2019:85)

Attila İlhan *Duvar* adlı yayımlanan ilk şiir kitabında İstanbul’da sonbaharın gelişini “Saadet” şiiriyle anlatmıştır. İstanbul, Marmara Bölgesi’nde yer alan bir il olduğundan Marmara (Geçiş) iklimi bölgesindedir. Kuzey kesimleri Karadeniz, güney kesimleri ise Akdeniz iklim özelliği gösterir. Akdeniz ikliminde kış aylarının yağışlı geçtiği bilinmektedir. Buna bağlı olarak İstanbul’un güney kesimlerinde de sonbahar aylarında yağış görülmektedir. Şair, ifadelerinde sonbahara ait terimleri kişiselleştirerek hareket noktası olarak seçmiştir. İstanbul’un Üsküdar ve Beşiktaş gibi denize kıyısı olan ilçelerinde oluşan sis ve rüzgârın üzerinde durarak iklim elemanlarını kullanmıştır.

“sisler bulvarı bir gece haykırmıştı
ağaçları yatıyordu yoksuldu
bütün yaprakları sararmıştı
bütün bir sonbahar ağlamıştı
ağlayan sanki İstanbul'du

...sisler bulvarı'ndan geçmediğin gün
sisler bulvarı öksüz ben öksüzüm
yağmurun altında yalnızım
ağzım elim yüzüm ıslanıyor” (İlhan, 2022:54-55)

Bir başka sonbahar şiiri olan “Sisler Bulvarı”, aynı zamanda sanatçının ikinci şiir kitabının ismidir. Tarihi yarımada bulunan ve şu anki ismi Atatürk Bulvarı olarak geçen mekân, döneminin işlek bölgelerindendir. Sanatçı bu şiirinde kendinden kaçma, toplumdaki soyutlanma ve arayış teması ile içsel dünyasını ifade etmeye çalışmıştır. Bunu yaparken şair, mekânı kişiselleştirerek ve iklimden yararlanarak sonbaharın getirdiği yağmur ve yapraklarla ıssızlık atmosferi kazandırmaya çalışmıştır.

“Havaların henüz yeterince soğumadığı ve güneşin cılız da olsa varlığını hissettirdiği kasım ayında sisin görülmesi olasılığı çok daha yüksektir. Güneşin etkisiyle bir nebze de olsa ısınan hava yüksek basıncın tesiriyle fazlaca

yükselemeden soğuk hava katmanıyla karşılaştığı için sise dönüşür ve zaman zaman şehrin üzerini bir tül gibi örter. Tevfik Fikret’in meşhur “Sis” şiirine ilham kaynağı olduğu gibi İstanbul’da sıkça rastlanan bir durumdur ve sis, İstanbul için özel bir anlam ifade eder. Şehir normalde bile bu kadar büyük ve korkutucu iken bir de sislere büründüğü zaman çok daha ürpertici ve boğucu bir hâl alabilmektedir” (Erol-Özer, 2012:1109).

“ne vakit maçka’dan geçsem
limanda hep gemiler olurdu
ağaçlar kuş gibi gülerdi
bir rüzgar aklımı alırdı
sessizce bir cıgara yakardın
parmaklarının ucunu yakardın
kirpiklerini eğerdin bakardın
üşürdüm içim ürperirdi
felaketim olurdu ağlardım” (İlhan, 2021:16)

Yağmur Kaçağı adlı kitabında geçen “Üçüncü Şahsın Şiiri” isimli eser, okur tarafından beğeni ile karşılanmıştır. Üç bentten oluşan şiir imkânsız bir aşkı konu almıştır. İlhan bu şiirinde iklimin önemli bir unsuru olan rüzgârı, bir geçit olarak kullanmıştır. Rüzgâr gelmeden önce İstanbul’un Beşiktaş ilçesine bağlı Maçka’da güzel bir geçirirken rüzgarla birlikte soğuk bir hava etkisini gösterir ve sevgilinin bakışları şairi daha da ürpertir. Bu örnekten yola çıkılarak da iklimin, kişilerin ruh halinde etkili bir faktör olduğunu görmekteyiz.

“ben yeşil bir su içtim on sekiz
emirgan’da içtim temmuz’da
bütün karadeniz akıyordu
rüzgâr çözülmüştü ay yoktu” (İlhan, 2021:10)

Ben Sana Mecburum kitabındaki “Yorgun Serüvenci” şiirinden alınan bu parçada sanatçının serbest tarzda uzun ve kısa kısa mısralarla şiirini oluşturduğu görülür. Şair temmuz ayında geçen şiirinde yaz mevsimine vurgu yaparak iklim elemanlarından rüzgâra vurgu yapmıştır.

“çerağân sarayı’ndan büyükdere’ye
üşümek sonbaharında eski çınarların
uzadığı yerde gizlice akşamların
başlayıp adetâ kendini dinlemeye” (İlhan, 2021:75)

Bela Çiçeği kitabından alınan “Emirgan’da Çay Saati” adlı şiirde divan edebiyatına ait şekil özelliği olan beyitlerin kullanıldığı görülmektedir. Şair Boğaziçi’nde yaptığı yürüyüş esnasında oluşan atmosferini sonbahar mevsimi ile güçlendirmiştir.

“işte soyundu dökündü istanbul şehri’nde bahar
istanbul şehri’nde
menekşe gözlü yağmur bulutları
dağlarda büsbütün köpürdü papatyalar” (İlhan, 2021:85)

Aynı kitapta “Yarının Başlangıcı” adında şiirden alınan yukarıdaki metinde mevsimin ilkbahar olmasından dolayı İstanbul şehrinde oluşan çiçeklere vurgu yapılmıştır. Aynı zamanda sanatçının şiirlerinde sıkça rastladığımız yağmur, bu şiirde de karşımıza çıkmıştır.

“dersaadet'te
sabah ezanları
hicranlı bir heyecan doğurur
mürüvvet'te
boğaziçi'nde yaz sabahları
acayip soğuktur
sis basar” (İlhan, 2016:84)

Yukarıda şiir *Elde Var Hüzün* kitabının “Nâkilân-ı Âsâr” adlı şiirinden alınmıştır. Divan edebiyatı etkisinde yazılmış bu şiirde sanatçının ahengi sağlamak için dizeleri kaydardığı görülür. Ayrıca “Dersaadet’te sabah ezanları” ifadesi sanatçının aynı adı taşıyan romanını hatırlatmadır. Yaz mevsiminde sabah saatlerinde güneş doğmadan oluşan sis havada serinlik oluşturur. Şairin bu durumu eserinde işleyerek iklimden etkilendiği görülmektedir.

“bulutlardır
karanlık bir telâşla kopup marmara’dan
gök gürültüsü ve şimşek
istanbul’un omuzlarına sarkan
değiştirip
tepeden tırnağa zamanı
bulutlardır
bir tehlike akşamı
hissini uyandıran

yağlı kırmızı
ve kıvılcımlı mor
öyle müthiş ki yağmurun hızı
denizden su dumanları yükseliyor” (İlhan, 2019:50)

Korkunun Krallığı kitabının “/Kasım, Akşamüstü/” şiirinde sanatçının tabiatı seyrettiği görülmektedir. Sanatçı ruh halini, iklimden etkilenecek yağmur ve bulutlar aracılığıyla aktarmıştır. Şair, akşamüstü yağan bir yağmurun ve görüş açısını etkileyen bulutların İstanbul manzarasına etkisinden söz etmiştir. Aynı kitapta geçen “İstintak Gazeli” adlı şiirde ise şu ifadeler geçer:

“ne yana dönsek bir cehennem
hay allah temmuz mudur
yanan ruhumuz mudur” (İlhan, 2019:65)

Şiirde geçen “temmuz” ifadesi yaz mevsimi ayı olup hava sıcaklıklarının yüksek olduğu bir zaman dilimidir. Sanatçı iklim özelliğini vurgulayarak iç dünyasıyla ilgili bir durumu anlatmıştır. Yakup Çelik *Şubat Yolcusu* adlı kitabında konu ile ilgili şu ifadeleri kullanır: “Cehennem ve Temmuz sığağı hatırlatan iki unsurdur. Biri insanın dışını, diğeri iç dünyasını ilgilendirmektedir. Ruhun yanması ise, insanın hem içten hem de dıştan etkilenimini akla getirir.” (Çelik, 2007:573)

“kuledibi’nin arka sokakları mevsim yaz
birazdan yemyeşil bir plak çalacaklar
yıldız dolusu gök radyo antenleri sıcak” (İlhan, 2021:22)

Yukarıdaki şiir *Ayrılık Sevdaya Dahil* adlı kitaptan “Mevkuf” şiirine aittir. Şiirde geçen Kuledibi, Galata Kulesi’nin bulunduğu yer ve çevresine verilen isimdir. Şair, Beyoğlu sokaklarında gezerken iklim unsuruna yer vererek şiirini oluşturmuştur.

“sansaryan hanı’nda akşam
o müthiş terkedilmişlik duygusu
kış mıdır yaz mıdır
yoksa sonbahar mı...
...birden kar üşümesi
tepebaşı’nda kış
sokak lâmbaları bir sola bir sağa
şişhane yokuşu’ndan ilk tramvaylar
tenha ve ıslak

elektrik tellerinde rüzgarın sesi
ıslık ıslığa” (İlhan, 2021:34-35)

Aynı kitapta yer alan “Kim Arar Kim Sorar” adlı şiirin, divan edebiyatı etkisinde kalınarak oluşturulduğunu görüyoruz. Sansaryan Hanı sanatçının hayatında önemli bir yere sahiptir. 1940’lı yıllarda bir gençlik örgütünde suçlanan kişilerin sorgulandığı yer olan Sansaryan Hanı’na Attilâ İlhan’ı da almışlardır. Şair burada yaşadığı bir olaydan etkilenecek bu mekân ismini yer yer eserlerinde anar.

O dönemde yaşamış olduğu duyguyu aktarırken mevsimler aracılığıyla anlatıma ahenk kazandırmıştır. Aynı şekilde Taksim’de sabahın erken saatlerinde görmüş olduğu çevreyi okura sunarken iklim unsurlarından faydalanmaktadır.

3.1.1.2 İzmir

“941’de izmir
sahil boyu karanlık
sevdalı bulutların hali
yağmur da ne kadar tembel yağıyor
kendimizi akan suya bıraktık
serseriler misali...

...941’de izmir
çıktı şair namzedi attilâ ilhan
çıktı yelken gibi sokaktan...

...kardeşim ihsan ahmed
izmir şehri yağmurlu bir şehirdir
yağmur çilerken çocuk gibi içlenir
yum gözlerini hele bir tahayyül et
hani -derd-ü gam içre perişan- yıldızlar gökte
hani görmüş geçirmiş atlı tramvaylar
hani her akşam bostanlıdan öte” (İlhan, 2019:80)

Duvar kitabından alınan “941’de İzmir” isimli bu şiirde Attilâ İlhan’ın İzmir’de geçirmiş olduğu gençlik yıllarından izler vardır. Yakup Çelik, *Şubat Yolcusu Attilâ İlhan’ın Şiiri* adlı kitabında konuyla ilgili şunları ifade eder: “941’de İzmir, bir şehirde, belli bir zaman diliminde yaşamış olayları ve bu olayların hâldeki değerlendirilişini anlatmaktadır. Şair, geçmişteki yaşantısını kendi adını zikrederek

anlatmadır. Bu şiir, Attilâ İlhan'ın kendi adını kullandığı ilk şiir olduğu için önemlidir" (Çelik, 2007:56).

Lise öğrenimine kadar İzmir'de kalan sanatçının şiirlerinde bu şehir önemli yer tutmaktadır. İzmir'de geçirdiği günleri ve hatırlarını şiirlerinde anlatmıştır. Bu şiirde ise yağmurlu bir İzmir gününden bahsederken iklim elemanlarını kullandığı görülmektedir. İzmir Türkiye'nin batı ve güneybatısında bulunan coğrafi konumuyla önemli bir şehirdir. Akdeniz iklimine bağlı olan İzmir'de sonbahar ve kışlar, ılık ve yağışlı geçmektedir. Şiirde bu durumun cümle olarak vurgulandığını görmekteyiz. Sanatçı, İzmir'de yağın yağmuru bir çocuğa benzetmiştir. Çocuğun içlendiği için ağlaması ile yağmurun yağması denkleştirmiştir.

“on iki sıfır beş'te izmir'de bir yıldız kaydı
imbat durmuştu kan ter içindeydim
akdeniz'in elindeydim söz temsili
ışıklı bir tesbih karşıyaka'ydı” (İlhan, 2022: 26)

Sisler Bulvarı kitabındaki “Başka Yerde Olmak” adlı şiir, Attilâ İlhan'ın İzmir'de yazdığı ancak belirli bir coğrafyaya bağlı kalmayıp yolculuk yapıp şehirleri dolaştığı bir metindir. Hareketli yaşam karşısında insanın arayışını temsil eden ifadeler vardır. İlhan, şiirinde serbest müstezat nazım biçimini seçmiş ve her kıtada bulunan "on iki sıfır beş" ifadesi ile örüntü oluşturmuştur. Bu durum şiirde ahengi artırmıştır. Şiirde geçen “imbat” yazın gündüzleri denizden karaya doğru esen serin mevsim rüzgarıdır. Ege Bölgesi'nde özellikle İzmir ve çevresinde görülen bu rüzgâr serinlik getirmesinden dolayı halk tarafından sevilmektedir. Şair de şiirinde imbatın durmasından kaynaklanan bunalımdan bahsetmiştir.

“iskeleden kalktı cumhuriyet vapuru / akşam
camlarında gözyaşları / giden çocukluğumuz mu
körfez'de sis yoğunluğu / izmir görünmüyor” (İklim, 2022:63)

Yayımlanan son şiir kitabı olan *Kimi Sevsem Sensin*'den alınan “Ne Kadar İzmir / 5” şiiri İzmir'e tarihi bir perspektiften bakmıştır. Aynı zamanda şairin İzmir'de yaşanmışlıkları anlattığını görürüz. İzmir Körfezi'nde oluşan sis çevrenin görüşünü olumsuz etkilemiştir. Sis, Ege kıyılarında genelde sonbahar ve kış aylarında görülmektedir. Şairin iklim unsuru olarak sisi ele aldığını görmekteyiz.

3.1.1.3 Ankara

“ankara'da kar ıssızlıkları ne ses ne soluk
oryantal sevilay'dır ulus'ta bir pavyonda

saçlarını boyatmış küllü sarı hafif uçuk
ayaş'lı bir tüccar peydahlandı aklı fikri onda
oysa haftaya nilgün samsun'a yolculuk” (İlhan, 2016:12)

Attilâ İlhan, 1970’li yıllarda birkaç sene Ankara’da yaşamıştır. Bu yaşadığı süre boyunca Ankara’nın iklim özelliklerine bizzat tanık olmuştur. Ankara, İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan ve Türkiye’nin başkenti olan önemli bir ildir. İklimi ise karasaldır. İç Anadolu Karasal iklimi yazları sıcak, kışları oldukça soğuk olan bir özellik içerir. Sıcaklık değerleri doğu kesimlere doğru daha da düşmektedir. Yıllık ortalama sıcaklık ise 10,8 °C’dir. Elde Var Hüzün kitabından alınan bu şiirde de bu soğuk havanın etkisi ile iklimden yararlanılmıştır. İlhan, kış aylarında karın getirmiş olduğu ıssızlık atmosferini bu şekilde oluşturmuştur.

“ankara’da yağmur yağıyor
ankara’da
yağmur altında ölülerimiz
mustafa kemal’in korkusu yok
ihtişamla gelecek günlere bakıyor” (İlhan, 2021:85)

Bela Çiçeği kitabındaki “Yarının Başlangıcı” isimli şiirde geçen Ankara, Mustafa Kemal Atatürk’ü anmak için kullanılmıştır. Atatürk’ün naaşı, başkent olan Ankara’da Anıtkabir mezarlığında yer almaktadır. Ankara’nın sonbahar aylarında soğuk ve yağışlı olduğu bilinmektedir. Bu durumda yağmur temi etrafında iklimden yararlanılmıştır.

3.1.1.4 Diğer Anadolu Şehirleri

“batıya yıkılırken gün yalap yalap
gayrı dağlar sıradan dumanlıdır
garbi yeli pek reyhanlıdır
fermanı kâr eylemez erkânın
türküler yakılır dağlar taşlar aşkına
tekmil ormanlar tutuşmuş gibi al olur
korkunç korkunç bakar yüceleri
gâvurdağları'na bir hal olur
sıcak temmuz geceleri” (İlhan, 2019:17)

Duvar kitabından alınan “Döşeme” adlı şiir, Çukurova Bölgesi dediğimiz Adana ve çevre illerinin güzellemesinin yapıldığı, geleneklerinin anlatıldığı bir şiirdir. Attilâ İlhan, babasının tayini gerekçesiyle çocukluğunda bir süre o, zamanlar

Adana'ya şimdilerde Osmaniye iline bağlı Bahçe ilçesinde yaşamıştır. İlk şiir kitabındaki şiirlerinde yer alan bu coğrafyanın şiirleri, Attilâ İlhan'ın bu bölgeye hangi bakış açısıyla baktığıyla ilgili bizlere bilgi vermektedir. Bu şiirinde halk dilinde Gavur Dağları olarak bilinen Amanos (Nur) Dağları'nda geçen iklimden bahsetmektedir. Şair, batıda görmüş olduğu rüzgarları “garbi yeli” olarak bahsedilen dağların rüzgarına benzetmiştir. Dağların dumanlı olması ise sis ile ilişkilendirilebilir.

“kaman civarına bahar gelince
yıkılır ovoidan apdal çadırları
yücesinde pare pare duman tutmuş
düdüldeğ'in yaylasında mekân kurulur
hoş gelmişsin evvel bahar
nisan ayı içinde donanır dağlar
donanır yeşilinden alından
istasyon deresi kabarmıştır
hacıdağ'ın selinden
dağlar sıra sıradır eylim eylim
dağlar uzanır bir uçtan bir uca
dağlar birbirinden yüce
yamaçlarında kireç yakılır
bir ömür boyunca kahır çekilir
kimse anlamamış sırrını hikmetini
bu bereket nereden gelir
başınızdand duman eksilmesin gâvurdağları
siz hikâyet eylediniz bana
bahçe kazasının kaman köyünden
cebbar oğlu mehemmed'in hikâyesini” (İlhan, 2019:19)

Duvar kitabının ikinci şiiri olan “Cebbar Oğlu Mehemmed”, Attilâ İlhan'a 1946 yılında yapılan şiir yarışmasında ikincilik ödülü getirmiştir. İlhan bu şiirinde, Çukurova Bölgesi'nin geleneklerini, insanlarını, bu coğrafyanın savaş yıllarında yaşadıklarını işlemiştir. Yukarıdaki parçada memleket sevgisi teması altında Bahçe ilçesinin iklimine değinildiği görülmektedir. Fazla yağın yağmur sonrası oluşan sel, nisan ayında baharın gelişiyile dağların yeşermesi ve çiçeklenmesinden bahsedilmesi bu parçadaki iklim unsurlarıdır.

“Başınızdan duman eksilmesin Gâvur Dağları” dizesinde ise “*Dağ başından duman eksik olmaz.*” atasözünün kişileştirerek Gavur Dağları’na yücelik, kuvvet anlamı yüklendiği görülmektedir.

“cabbar oğlu mehemmed
burcu burcu çam kokan bir yaz akşamı
omuz vermiş bir çam gövdesine
usul usul türkü söylüyor
-hasret kuşun kanadında
deli kuşlar uçun gayrı
yazımız böyle yazılmış
bu diyardan göçün gayrı- (İlhan, 2019:21)

Aynı şiirden alınan yukarıdaki parçada Gavur Dağları’nın bahar ayının gelişiyle çam kokuları ile dolmasından bahsedilmektedir. Yaz akşamlarının bildirilmesi bu düşüncüyü desteklemektedir. Şair bu bölge ile ilgili verebildiği tüm bilgiyi, vererek o mekanların gerçeklik algısını artırmaktadır. İklimden bahsetmesi bunun bir göstergesidir. Bu şiirinde Anadolu coğrafyasından izler taşımasıyla birlikte İlhan’ın halk şiirine yatkın üslubu olduğunu dile getirebiliriz. Bununla birlikte sanatçı şiirini serbest ölçüyle ve bentlerden oluşturmuştur.

“harman yerlerinde gündüzden kalma testiler sızıyor
ağır kamyonlara yüklü
kemah yolunda sonbahar
ve yorgun kavakların bitmez tükenmez arkadaşlığı
arkta sürbehan köyünde sular
gülüşerek karpuzlara uzanıyor
küçük neşeli fakir su
kumlarda dinlenen karpuz... (İlhan, 2021:47)

Ben Sana Mecburum kitabında yer alan “923’te Demiş” şiirinde, Doğu Anadolu’da yer alan Erzincan’ın Kemah ilçesi ile ilgili ikliminden bahsedilmiştir. Sonbahar vurgusunun yapılması ve ardından gelen kavakların betimlenmesi, durumun şairane bir şekilde anlatımına yardımcı olmuştur.

3.1.1.5 Paris

“tatyos’u iki polis getirdiler
marsilya’daydık kıştı kıyametti

rıhtıma kelepçeli getirdiler
mistral zehir kusuyordu
deniz bildiğiniz felâketi
bölük pürçük akşam oluyordu” (İlhan, 2022:20)

Yukarıdaki metin *Sisler Bulvarı* kitabının “Tatyos’un Kahrı” adlı şiirinden alınan bir parçadır. 8 ve 9’lü bentlerle yazdığı şiirinde İlhan, anlatıcı konumunda olup Fransa’ya yaptığı ilk seyahatinde gemide tanıştığı Tatyosyan adlı karakterin başından geçenleri anlatmaktadır. Marsilya bölgesi, Fransa’nın güneyinde yer alır ve tarihi eski dönemlere dayanır. Akdeniz’e kıyısı olan kentin limanının olması ön plana çıkaran özelliklerindendir ve Fransa’nın ikinci büyük yerleşim yeri olması bakımından da önemli bir konumdadır. Attilâ İlhan’ın eserlerinde bu şehirden sıkça bahsettiği bilinmektedir. Bu şiirin de soğuk bir kış akşamında geçiyor olması yani iklimden bahsedilmesi anlatıma hareket kazandırmıştır.

“paris’e mahsus bir yağmur hayatı
bin dokuz yüz elli bir senesi sonunda
sokaklar benim ben sokakların
bir türkû gezinir dilimin ucunda...

... boulevard sebastopol’da yağmur başladı
belleville taraflarında güneş açıyor
la donna kaybolmuş barbes metrosu’nda” (İlhan, 2022:31)

Aynı kitapta yer alan “La Donna e Mobili” isimli şiir, yine şairin Paris seyahatinde yaşamış olduğu anıları konu alır. Şiirin ilk kıtasından alınan bu parça şairin, 1951 senesinde Paris’te yağmurlu bir günde yaşamış olduğu bir hatırayı anlatmaktadır. Şiirin devamı ise bu hatıradan doğan çağrışımlarla ilerlemektedir. Paris’te yağışlı günlerin orta sıklıkla olduğunu belirtmiştik. Bu durumda iklimin önemli elemanlarından olan yağmurun, şiirin temasını oluşturmadaki katkısını görebilmekteyiz. Devamında ikinci parçadaki sözü geçen sokaklarda yağmur yağması ve güneş açması ile ilgili olarak da Paris’in ikliminden söz edilmiştir.

“dün gece châtelet’de metro’nun yanibaşında durdum
yağmur bilmediğim başka bir gökten yağıyordu
yağmur saint-jacques kulesine doğru yağıyordu” (İlhan, 2021:38)

“Kaptan” şiirinin 2. bölümünden alınan bu parça İlhan’ın Paris’te yaşadığı dönemden bir gününü konu alır. Bu şiirde Paris’in tanıtılması ön plandadır. Saint-

Jacques Kulesi (Aziz James Kulesi) Fransa Devrimi'nden sonra ayakta kalan tek yapı olması bakımından ulusal tarihi bir simge haline gelmiştir. Sanatçının tahkiye üslubuyla yazmış olduğu şiirde iklimin bir parçası olan yağmurun şiddetini anlatmak için kullandığı mübalağa sanatı dikkat çekmektedir. Yağmurun sokaklar boyunca ilerlemesi de şiddetli olduğunun göstergesidir.

“marsilya'da bir akşam soğuktan tir tir titredim
p. cheyney'in bir kitabını bir kahvede soluksuz bitirdim
vapur ertesi gün saat beş'te kalkacaktı” (İlhan, 2021:44)

Aynı şiirin dördüncü bölümünde karşımıza çıkan bir başka iklim unsuru, soğuk bir havanın hâkim olmasıdır. Şair bir sonbahar veyahut kış akşamında yaşamış olduğu bir anıdan bahsederken iklimden yararlanmıştır.

“seine kitapçılarında villon'un şiirlerini buldum
nehir yürek gibi kabarmıştı rüzgâr esiyordu
bir hafta her gece villon'dan bir şeyler okudum” (İlhan, 2021:45)

Beşinci bölümden alınan yukarıdaki parçada ise Seine Nehri çevresindeki rüzgâra değinilerek kış mevsimi atmosferi oluşturulmuştur. Sanatçının bu şiirinde de sıklıkla iklimden faydalandığı görülmektedir.

“bonaparte sokağı'nı ben bilmem siz hiç bilmezsiniz
bonaparte sokağı'ndan bilmeden gelir geçersiniz
deux magots kahvesi'nden tut seine boyuna kadar tut
gölgeni vitrinlere yık çırılçıplak çek de git
sabah bonaparte sokağı'nda göz gözü görmez sisten
sabah bonaparte sokağı'ndan geç hele geçebilirsen” (İlhan, 2021: 37)

Yağmur Kaçağı adlı kitaptan alınan “Bonaparte Sokağı” adlı şiirde Attilâ İlhan belli bir mekân tanıtmaya gayreti göstermiştir. Bonaparte Sokağı, Fransa'nın Paris şehrine ait meşhur bir sokaktır. Şair, halk edebiyatı ve sözlü anlatım geleneğinden izler taşıyan bu kitabında Paris'in önemli coğrafi unsurlarını ele almıştır. Paris, Fransa'nın kuzeyinde yer almaktadır ve Kuzey Atlantik akıntısından etkilenmektedir. Bu akıntı sıcak olduğundan Avrupa'nın iklimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Paris de buna bağlı olarak okyanus iklimine sahiptir. Yılın genelinde şehir orta derecede yağış alır ve ılıman bir iklim hakimdir. İlkbahar ve sonbaharda günün ilk saatlerinde şehirde sis görülebilmektedir. Attilâ İlhan'ın şiirinde Paris şehrinde oluşan sisten bahsettiği görülmektedir.

“neuilly’ye uğrarsanız belki de ordayımdır
atkestanelerine kar yağmaktayındır
seine ne kadar puslu uslu ve ağır
gecemi aydınlatan haendel sarmaşıklarıdır
üst üste katlanarak içimden yukarı” (İlhan, 2020:36)

Yasak Sevişmek kitabından alınan yukarıdaki şiirin ismi “Yaş Kırktan Yukarı”dır. Şiirde yaşanmışlıklarına geriden bakan ve yeniden yorumlayan bir insan vardır. Bu durumun oluşmasında Attilâ İlhan’ın *Yasak Sevişmek* kitabı çıktığında 40’lı yaşlarında olması etkili olmuştur. Bununla ilgili Yakup Çelik şunları ifade eder:

“Yasak Sevişmek’te aşırı duygunun yerini sanatsal kaygının aldığını görmektediriz. Bu Attilâ İlhan’ın 40 yaşının üstüne çıkmasının da tabii sonucudur. Duyguların yerini şairlik hünerleri almıştır. Yasak Sevişmek’in hemen hemen bütün şiirlerinde gerek dış görünüş gerekse ritmik ahenk bakımından özen vardır” (Çelik, 2007:347).

Neuilly-Sur-Seine, Seine Nehri’nin kıyısında Fransa’ya ait bir komündür. Sanatçının birden çok metninde yer verdiği Neuilly bölgesi bu anlamda önemlidir. Şiirde bu bölgeye kar yağması kış mevsimiyle alakalıdır. Aynı zamanda Seine Nehri’nin puslu ve ağır bir atmosferde olmasını da iklimle bağdaştırabiliriz. İlhan, nehrin üzerine sis çökmesini bu şekilde açıklamıştır.

3.1.2 Yer Şekilleri ve Hidrografya

İnsan yaşamını oluşturan düzenlemelerin önemli coğrafi unsurlarından biri yer şekilleridir. Çevremizde gördüğümüz dağlar, ovalar, vadiler, platolar, topraklar, bataklıklar, okyanuslar, yer altı suları ve denizler birer doğal unsurdur. Tıpkı iklim gibi yer şekilleri de beşerî coğrafyaya yüzyıllardır etki etmiş ve şehirleşmeler buna dikkat edilerek oluşturulmuştur. Sanayi, tarım, turizm gibi beşerî faaliyetler bu durum ekseninde düzenlenmiştir.

Hidrografya yani sular bilimi ise yer üstü ve yer altı sularının oluşumunu inceleyen, aynı zamanda insan yaşamı üzerine etkisinden bahseden bir bilimdir. Jeomorfoloji (yer şekilleri) ve hidrografyanın beşerî coğrafya dalları arasında etkilediği alanlardan biri de kültür coğrafyasıdır. Bunun haricinde ekonomik coğrafyaya da etkisi yüksektir. Oluşmuş yerleşimler, insan yaşamına birçok yönden katkı sağlamış ve yön vermiştir.

Edebiyat metinlerinde yazar ve şairler bu yerleşimler üzerinde pek çok yazı yazmıştır. Attilâ İlhan'ın şiirlerinde ise yer şekilleri ve hidrografiya kendini şu şekilde göstermiştir:

3.1.2.1 İstanbul

“on iki on beş'te İstanbul'a dağılmıştım
hilâl gibi bir kızcağz beşiktaş'ta
rüyasını dokuyordu ondan bıkmıştım
çiğ mürekkep ve aseton kokuyordu
Sarıyer'de balıkçılar denizi çekiyordu
deniz büyük büyük içini çekiyordu” (İlhan, 2022:26)

Okyanusların kıta içlerine doğru salınım gösteren kollarına deniz denir. Hidrografyanın da inceleme alanı olan denizler, okyanuslardan ne şekilde ayrıldıklarına göre ikiye ayrılmaktadır. Adalar nedeniyle ayrılanlara kenar deniz, boğazlar nedeniyle ayrılanlara iç deniz adı verilmektedir. İstanbul, Karadeniz ve Marmara denizi kıyılarında oluşmuş bir yerleşim bölgesidir. Deniz sularının büyük bir çoğunluğunun boğazda olduğu düşünülürse İstanbul Denizi'nin, iç deniz özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

Attilâ İlhan, şiirlerinde denizden çok sık bahsetmiştir. Kendisindeki deniz tutkusu, hayatının büyük bir bölümünde İzmir ve İstanbul'da yaşamış olmasından kaynaklıdır. Sanatçı, bu tarz şiirlerinde genellikle deniz kenarında veyahut vapurda şehri gözlemleyen şair konumundadır. *Sisler Bulvarı*'nda geçen “Başka Yerde Olmak” adlı şiirden alınan yukarıdaki parçada bu durumla ilgili bir örnek bulabilmekteyiz. Tasvir ve deniz üzerinde yapılan teşhisle Sarıyer kıyıları resmedilmiştir.

"çarşıkapı'dan yola düşürdüm eyi muz eyi
hemi aksaray'ı aşardım eyi muz eyi
apartumanlar eh üstüme üstüme geliyler
kimin kirnesnenin muz alası yohtur
güneş getmiş marmara'nın denizini kalaylar
üç kağıda indik mi işimiz köktür
üç yüz yirmi beşe eyi muz eyi
hastalara şifa eyi muz eyi” (İlhan, 2021:54)

Yağmur Kaçağı kitabının “Eyi Muz Eyi” metninden alınan parçada hidrografiya bilimine ait bir unsurun olduğu görülmektedir. Sanatçı, sözü geçen

denizin Marmara'nın denizi olduğunu vurgulayarak o bölgeyi işaret etmiştir. Bu şiirde Anadolu ağız özelliklerini okunduğu gibi yazan ve şiirini halk diline yakınlaştıran İlhan, bunu yaparak Anadolu insanının yaşam tarzını ve geleneklerini yansıtmıştır.

“gözlüğümü takar takmaz o kumsal
troçkiy'in büyükada'da yalınayak dolaştığı
sönmüş bir yanardağ gibi üzgün
bir elinde balık oltası
ötekinde tabancası var
çünkü devriminden sürgün” (İlhan, 2022:100)

Böyle Bir Sevmek kitabından alınan bu metin “Gözlüklü Hamdi'nin Notları” bölümünden alınmıştır. Dize kırılmasına örnek olarak gösterebileceğimiz bu şiirde İlhan'ın İstanbul'a bağlı Büyükada'dan bahsettiğini görmekteyiz. Çevresi tamamen denizle kaplı kara parçası olan ada, yer şekillerinin inceleme alanına girmektedir. Prens Adaları, İstanbul Adaları, Adalar olarak da bilinen İstanbul açıklarındaki adaların en büyüğü olan Büyükada'dan söz eden Attilâ İlhan bu bölümde bölgenin tasvirini yapmıştır. Kıyı şeridinde denize girmek için düzenlenmiş kumluk alanlara kumsal ismi verilmektedir ve parçada geçen kumsalın Büyükada'ya ait olduğu anlaşılmaktadır.

“...hatırladığı içindeki bir gemi
yıllardan ilkokul belki 23 nisan
heybeli'ye geziye gidilecek
yol boyunca aralıksız kuş yağmuru
gemiyle yarışan yunuskar
maviliğin gözlerine sığmayan sonsuzluğu
o ilk hürriyet sarhoşluğu” (İlhan, 2019:37)

“On Sekiz” adlı şiirden alınan bu parça *Korkunun Krallığı* isimli kitapta yer almaktadır. İstanbul Adaları arasında ikinci büyük ada olan Heybeliada'dan bu parçada söz edilmektedir. İlhan, bu şiirinde 12 Eylül olayında tutuklananlardan birinin ruh hali ve hayallerinden bahsetmektedir. Heybeliada'ya giden bir vapurda yaşananları tasvir ederken önemli bir yer şekli olan adayı eserinde geçirmiştir.

“...sanki o karanfiller vazosunda duruyor
boğaz'ın lacivertine aydan dağılan ışık
eli saydam bir büyü elime dokunuyor

ikimiz sanki hayal tepeden tırnağa aşık
asla görülmeyecek bir filmde yaşamıştık
bugün vardığımız yer gözümü korkutuyor” (İlhan, 2022:47)

Attilâ İlhan’ın son şiir kitabı olan *Kimi Sevsem Sensin*’de geçen bu şiirin adı “Ben Tuz Parça Yerdeyim”dir. Bu şiirde şairin hayatındaki anıları hareketli bir üslupla aktardığı görülmektedir. İkinci dizede geçen Boğaz’dan kastedilen, İstanbul Boğazı’dır. İstanbul Boğazı hem Karadeniz ve Marmara Denizi’ni hem de Avrupa ve Asya kıtasını birbirinden ayırması bakımından önemli bir coğrafi şekildir. Yazar ve şairler İstanbul Boğazı’ndan ve çevresinde kurulan yerleşim bölgesi olan Boğaziçi’nden eserlerinde sıkça bahsetmişlerdir. Attilâ İlhan, şiirinde sembolizmle örülü bir bakış açısıyla Boğaz’a değinmiştir.

3.1.2.2 İzmir

“ben batılıyım
menderes yolunda kunduram kaydı
dinle mısralarımı ağlar durur gediz nehri
ben batılıyım
eski İzmir şehrinden üzüm şehrinden
anam babam menemen ovası sıtma yuvası
hey turnam garib turnam
diyâr-ı gurbetlerde durmam” (İlhan, 2022:114)

İzmir, Ege Bölgesi’nin en gelişmiş ilidir ve bu gelişmişliğin yanı sıra coğrafi güzellikleri ile meşhur bir şehirdir. Ege Bölgesi’nde dağların denize dik uzanması sonucu oluşmuş dört nehir ve bu nehirlerin oluşturduğu delta ovaları mevcuttur. Bu ova ve nehirler arasında en önemlileri Gediz Nehri’nin oluşturduğu Menemen Ovası’dır. Kaynağını Kütahya’nın Murat Dağı’ndan alan nehrin, Manisa iline bağlı Salihli ilçesinde bulunan bir barajı vardır.

Sisler Bulvarı kitabından alınan metnin ismi “Batı”dır. Attilâ İlhan, memleketi olan İzmir’e ve İzmir’e ait unsurlara eserlerinde çok yer vermiştir. Bu şiirinde de çocukluğunun geçtiği Ege yöresindeki önemli unsurlara değinerek ülkemizin yer şekillerinden olan Gediz Nehri ve Menemen Ovası’na yer vermiştir.

“açıklarda göz gözü görmez fırtınadan anlar gelir
körfeze kocam an ve soğuk pelikanlar gelir
buzlu bir hüznle yüklü yorgun ve üzüntülü

döner sis anaforları bir imdat çınlar gelir
ıslıkların kemendiyle çekilip boğulanlar gelir
boyunları kırılmış son derece ölü

canlanır liman meyhanelerinde anlatılanlar gelir
inanılmaz ejderhalar kanatlı yılanlar gelir
ihanet gibi kılçıklı kabahat gibi tüylü” (İlhan, 2019:49)

Tutuklunun Günlüğü kitabındaki “Deniz Kasidesi” adlı şiir hem söyleyiş hem şekil bakımından divan edebiyatını andırmaktadır. Dokuz bentten oluşan şiir, beyitlerle oluşturulan klasik kaside formundan farklıdır. Sanatçı divan edebiyatının ünlü rediflerinden olan “gelir”i kullanarak bu nazım şeklini kendine göre yorumlamıştır. Körfez ve liman meyhanelerinden anlaşıldığı üzere sanatçı İzmir sahillerinde geçen bir durumdan bahsetmektedir. Şiirde geçen “anafor” girdap olarak da bilinir ve denizlerin veyahut nehirlerin bir eksen etrafında dönme hareketine verilen isimdir. Hidrografya biliminin inceleme alanına giren bu unsurun şairin şiirinde kullanıldığı görülmektedir.

“lâmîa’yı görseydiniz başında kasket
kız lisesi öğrencisi hep öyle sessiz
çantası koltuğunda / vapura bilet
izmir’e geçiyor yarı hayatı deniz
iftihar levhasında bu yıl da elbet” (İlhan, 2019:87)

Korkunun Krallığı kitabındaki “Lâmîa’yı Görseydiniz...” isimli şiirden alınan bu parçada sanatçının şiirlerinde noktalama işaretlerini kullanmamasına rağmen dize ortalarında eğik çizgi (/) kullandığını görürüz. İlhan, klasik şiire bağlılığından ve şiirdeki anlam vurgusunu kelimelerle sağlamak istediğinden noktalama işaretlerini şiirlerinde kullanmayı uygun görmez. Buna rağmen bu şiirinde noktalama işareti kullanarak dizinin ortasında anlam geçişini sağlamıştır.

İzmir, denize kıyısı olan bir şehirdir ve şehrin merkezinde uzun bir sahile sahiptir. Karşıyaka ile Göztepe semtleri arasında gerçekleşen vapur seferleri iki merkezi birbirine bağlar niteliktedir. İlhan bu şiirinde hidrografya ve yer şekillerinin önemli bir unsuru olan denize İzmir penceresinden bakmıştır.

“ayak bastığım an şehir de değişebilir
yoksa moskova mı
belki berlin belki dakar

belki 30'lardan mehtap yorgunu izmir

körfez'de şerefine donatılmış vapurlar" (İlhan, 2021:63)

"Nasıl Bir Sevdaysa..." adlı bu şiir *Ayrılık Sevdaya Dahil* kitabında yer alır.

İzmir Körfezi Türkiye'de Karaburun Yarımadası ile Foça arasından başlayarak İzmir'i merkezden çevreleyen ve Ege Denizi'nin devamı olan bir körfezdır. Jeomorfolojik olarak körfez, denizin kara parçasına çıkarak oluşturduğu, göle benzeyen ama boğazı olan yer şeklidir. İzmir'deki körfez de bu şekilde oluşmuş ve önemli bir liman özelliği göstermiştir. Sanatçının eserinde İzmir Körfezi'ni hatırlattığını görmekteyiz.

"sen ve ben

uzak bir yoldan gelmişiz

göz alabildiğine ılıca koyu

mavisi kaç türlü zengin

eli yüzü temiz

çıplak omuzlarına güneş doğdu

aydınlık bulaşıyor ellerinden

kolların sanki gümüş suyuna batırılmış

kaşların tel tel ışığı yansıtıyor

gözlerin ayna kırığı deniz" (İlhan, 2021:80)

Aynı kitapta yer alan bu metin "O Plajda Onsuz" bölümünden alınmıştır. Bu metinde şairin diğer metinlerinde de sıkça yaptığı gibi dizeyi ortadan başlatmıştır. Bunu yaparken anlam ve ahengi sağlarken aynı zamanda şiirdeki kafiyei oluşturmuştur.

Şiirde geçen İlica Koyu, İzmir'de bulunan Sığacık Körfezi'nin kuzey yakasında bulunan meşhur bir koydur. Plaj olarak da turistik bir alan yaratan bu koy, kuzey tarafa kapalı güney tarafa açık olduğundan İlica Boğazı olarak da adlandırılmıştır. Dibi açık rengi kumdan olduğundan deniz suyunun rengi açık ve parlak mavidir bu durum görüntüyü hoş kılmaktadır. Attilâ İlhan'ın sevgilisinden ayrı olduğu zamanları anlattığı şiirinde bu koydan bahsettiği ve jeomorfolojik olarak denize vurgu yaptığını görebilmekteyiz.

3.1.2.3 Diğer Anadolu Şehirleri

"işte evvel baharın üç ayları yetişti

şimdi göçmen kuşların tebdil mekân çağıdır

bir yol sükün eyledi mi dizi dizi turnalar

hasanbeyli yaylaları can bulup yeşerdi mi
kınalanır elvan elvan yeryüzü
örencik'in yamacında meclis kurulur
sıra sıra cezveler köze sürülür
talim eder 'geldi m-ola' türküsünü sarı ökkeş” (İlhan, 2019:17)

“türküler yakılır dağlar taşlar aşkına
teknil ormanlar tutuşmuş gibi al olur
korkunç korkunç bakar yüceleri
gâvurdağları'na bir hal olur
sıcak temmuz geceleri” (İlhan, 2019:17)

“kaman civarına bahar gelince
yıkılır ovadan apdal çadırları
yücesinde pare pare duman tutmuş
düdül dağ'ın yaylasında mekân kurulur
hoş gelmişsin evvel bahar
nisan ayı içinde donanır dağlar
donanır yeşilinden alından
istasyon deresi kabarmıştır
hacıdağ'ın selinden
dağlar sıra sıradır eylim eylim
dağlar uzanır bir uçtan bir uca
dağlar birbirinden yüce
yamaçlarında kireç yakılır” (İlhan, 2019:19)

1948 yılında ilk basımı yapılan *Duvar* kitabının “Gavurdağı'nda Rivayet” bölümü, şairin Osmaniye ilinde ve çevresinde gördüğü manzaraların anlatıldığı şiirlerden oluşmaktadır. Yukarıdaki parçalar *Döşeme* ve *Cabbar Oğlu Mehmed* şiirlerinden alınmış olup bu şiirlerde geçen yer şekilleri unsurlarını belirlemek adına toplu halde verilmiştir. Genellikle bu bölgedeki dağlardan bahseden şair, Torosların uzantısı olan Gavur Dağları yani bilinen diğer adıyla Amanos Dağları ve çevresindeki diğer küçük yerel dağların ismini anmıştır. Bunlar, Düldül Dağ ve Hacı Dağ'dır. Aynı zamanda bu bölgedeki Hasanbeyli Yaylası'na da değinmiştir. Yaylalar, sıradağların üzerinde bulunan geniş alanlara verilen isimdir. Çevresinden

yüksekte bulunan bu bölgelere insanlar ekonomik faaliyetlerden kaynaklı geçici yerleşim yapabilmektedir.

“karadeniz boğazı'ndan mudanya körfezi'ne kadar
marmara denizi
çitlembik gözlü bir martı gibidir
saçları hep öyle perişan nilüfer çayı'nın
ve bulutlara tünemiş ihtiyar bir akbaba uludağ
kanatlarının altında bursa şehri yatar
bu şehir yeşillikler meyvalar sular şehridir...
...ve bakarsın üflenir sokak lâmbaları şehrin
öksüz bir çocuk gibi sabah olur
açılmış bir dev yelpazesine benzer bursa ovası
uçsuz bucaksız
yudum yudum hürriyet damlar şehrin üstüne
cumhuriyet alanı insanlarıyla kaynaşır durur
uludağ gibi yine kalbine bakar büyük adam...

...uludağ köpükler içinde gözlerine kar yağmış
iznik gölü'nden akıyor bir nehir gibi bu rüzgâr
yelkenleri paramparça bursa şehri'nin
bursa şehri demir taramış

böyle kavgalı günlerde sen poyraza dönersin” (İlhan, 2022:100)

Sisler Bulvarı'nda yer alan “Bursa'dan Yaylımateş” şiiri İlhan'ın sevgilisi Zehra Kardelin'i görmek için Bursa'ya gidip geldiği zamanlarda Bursa'yı, o dönemin gençliğini ve toplumsal yaşantıyı anlattığı eseridir. İlk mısırada Karadeniz Boğazı, Mudanya Körfezi, Marmara Denizi, Uludağ, İznik Gölü, Bursa Ovası ifadeleri ile o bölgenin coğrafi unsurları verilerek gerçekçilik algısı oluşturulmuştur. Yer şekillerinden ilham alarak bölgeyi ve yaşanan anları karıştırarak ortaya bir eser çıkaran Attilâ İlhan yazdığı şiirle ilgili şu cümleleri kurmuştur:

“O tarihte Zehra Bursa Kız Lisesi'nde okuyordu, vırt zırt bu şehre gidip geliyorum, Zehra benim sevgilim, henüz lisede, bense toplumcu eyleme bulaşmış bir üniversite öğrencisiyim ama, nasıl olmuşsa bir şiir armağanı kazanmışım, 'duvar' diye bir de kitap yayımlamışım, Bursa'da Nâzım yatmıyor mu, şehirle ilgili bir

şeyler yazmalıyım, hatta mümkünse içine Nâzım'ı da karıştırmalıyım. bu, '*uludağ gibi yine kalbine bakar büyük adam*' mısraıyla yarım yamalak yerine getiriliyor, şiirin bütününde, ülkenin çaresizliği, buna karşılık gençlerin sadece sporla, içkiyle, kadınla, sinemayla oyalandığı belirtiliyor, bundan yakınıyor" (İlhan, 2022:153).

3.1.2.4 Paris

"altın fıçı' da iki tek attık bizim mırç'la beraber
aman bir anjou şarabı attık dostlar başına
seine boyunu tuttuk yürüdük Lyon gan'na kadar
ne bal gözlü kızlar geçti en altın gözlü
dudaklarını yazayım dedim gözlerini yazdım boşuna
sekseni bayılıp cıgara aldık tuzlu mu tuzlu
dumanları aya tükürdük seksener seksener" (İlhan, 2021:33)

"paris ve yapraklar sararmış etrafımda
seine'e kanat vurup bir rüzgar geçiyor
gare d'orlean'da saat şimdi üç diyecek
yağmurdan çıkıp geleceksin hannelise" (İlhan, 2021:35)

Yağmur Kaçağı kitabında geçen "Bulvardia" ve "Hannelise" adlı şiirler, sanatçının Paris anılarından oluşmaktadır. Bu metinlerde geçen Seine, Paris'in ünlü nehri olup hem hidrografyanın hem de jeomorfolojinin inceleme alanına girmektedir. Seine Nehri çevresinin Fransa'nın merkezi bir yerleşim bölgesi olduğundan ve günlük hayatın önemli bir parçası olduğundan önceki incelemelerde bahsetmiştik. Burada da ilgili mekânın şair tarafından anıldığını görebiliriz.

3.1.3 Biyocoğrafya

Biyocoğrafya fiziki coğrafyanın bir dalı olup bitki ve hayvanların yeryüzüne dağılışını ve çeşitliliğini inceler. Bir yerleşim bölgesinin iklimine göre yetişen bitki de değişiklik göstermektedir. Şehirleri tanırken o bölgeye ait olan bitki örtüsü dağılımına da bakmak elzemdir. Çalışmamızın bu bölümünde sanatçının bitkilerden yararlanarak anlatmak istediği bölgelere değineceğiz.

3.1.3.1 İstanbul

"çerağân sarayı'ndan büyükdere'ye
üşümek sonbaharında eski çınarların
uzadığı yerde gizlice akşamların
başlayıp adetâ kendini dinlemeye...

...nedim'den yansıması tatyos efendi'ye
tenhâ bir genç kız sesiyle hicazkâr'ın
kuytularda çürürdüğü bağdadî yalıların
yorgun sarmaşıklarıyla sarkmış bahçeye” (İlhan, 2021:75)

Bela Çiçeği adlı kitapta yer alan “Emirgan'da Çay Saati” adlı şiirde geçen “*üşümek sonbaharında eski çınarların*” ve “*yorgun sarmaşıklarıyla sarkmış bahçeye*” dizelerinde şairin İstanbul'da var olan bitki türlerine eserinde yer verdiğini görüyoruz. Bitki örtüsü iklime göre değişiklik ve çeşitlilik göstermektedir. İstanbul'da iklimin çeşitli olduğu düşünüldüğünde, şehrin flora bakımından da zengin olduğu söylenebilir. Kentin kıyı kesimi Akdeniz iklimi özelliği gösterdiği için bu bölgede Akdeniz iklimine özgü bitkiler bulunmaktadır. Bu bitkiler; meşe, gürgen, şimşir, çayır, çınar, kayın ve karaağaçtır. Metinde geçen Emirgan, Sarıyer ilçesine bağlı Boğaziçi'nde bulunan bir semttir. Bu bölgede çınarlar uzun yıllardır varlığını sürdürmektedir. Sarmaşık bitkisi ise duvarlarda, ağaçlarda, uygun gördüğü yüzeylerde yaklaşık 30 cm'ye kadar uzayabilen bir bitkidir. Boğaziçi'nde bulunan yalıların bahçelerinde bu bitkiye sık rastlanmaktadır. Şiirde bu bahsin geçtiği görülmektedir.

“işte soyundu dökündü istanbul şehri'nde bahar
istanbul şehri'nde
menekşe gözlü yağmur bulutları
dağlarda büsbütün köpürdü papatyalar” (İlhan, 2021:85)

Aynı kitapta bulunan ve “Yarının Başlangıcı” adlı metne ait olan bu parçada, İstanbul'un baharla karşılaşmasına binaen yeşillik bölgelerde çıkan papatya bitkisine değinilmiştir. Papatya, kırlarda ilkbahar mevsiminin başlamasıyla açar ve haziranın sonuna kadar varlığını sürdürür. Sanatçı “*dağlarda büsbütün köpürdü papatyalar*” cümlesiyle bu çiçeğin baharın habercisi olduğunu vurgulamıştır.

“yeşil sarıklı bir çınar eğer İstanbul'daysam
belki küçüksu'da belki büyükdere'de
ney ısıklarıyla pırıltılı darmadağın” (İlhan, 2020:24)

Yasak Sevişmek adlı kitabın “Yalnızgezer” adlı şiirinden alınan bu metinde Küçüksu ve Büyükdere gibi Boğaziçi'nde bulunan semtlere değinildiği görülmektedir. İstanbul'un kıyı şeridinde bulunan semtlerde bitki çeşitliliği daha

fazladır. Bununla birlikte şairin daha çok Boğaziçi doğasını anlatmayı sevdiğini görüyoruz. Bu dizelerde de yeşil diye betimlenen bir çınardan bahsedilmiştir.

“caddebostanı’ndan bir ay yakalarsan kirli sarı
getirir hücrene sonbahar yüklü eski çınarları
sonra neclâ salkım saçak otuz iki yılları
saçları alagarson yok inceliğinde kaşları
bir güler gülüşü siler büyük dargınlıkları” (İlhan, 2019:98)

Tutuklunun Günlüğü adlı kitapta yer alan bu parça “Sabaha Karşı” şiirinden alınmıştır. Beş dizeden oluşan bentlerle yazılmış bu şiirde İlhan’ın İstanbul’un bitki örtüsüne parmak bastığını görüyoruz. Caddebostan, Kadıköy ilçesine bağlı bir semttir ve Anadolu Yakası’nda bitki örtüsü daha zengin olduğundan ağaçlar fiziksel olarak daha büyük ve yaşlıdır. “Getirir hücrene sonbahar yüklü eski çınarları” ifadesi buna örnek gösterilebilir.

“kanûnlarla gelir ilkbahar çiçekleri
heyecanlıdırlar bitmez söyleyecekleri
bir tambûr aranır tutuklunun kederi
mahûr’a çıkarsın diye hüzzâm geceleri
gündoğmayınca sabahın hükmü mü vardır
yaşadığı eski yazlar hep eski sabahlardır
son umudu çalgıların emirgân’da bahardır
mahûr’a çıkarsın diye hüzzâm geceleri” (İlhan, 2019:101)

“Pazar Sabahı” adlı şiirden alınan bu kıtalar da *Tutuklunun Günlüğü* kitabında yer almaktadır. Söyleyiş ve mazmun bakımından divan edebiyatı etkileri görülen bu şiirde Attilâ İlhan’ın bir başka Boğaziçi semti olan Emirgan’da yaşanan bahar mevsimini tasvir ettiğini söyleyebiliriz. “Kanûnlarla gelir ilkbahar çiçekleri” ifadesinde görüldüğü gibi ilkbahar mevsiminde İstanbul’da ortaya çıkan bitkilere değinilmiştir.

“o sandal sefası hani bir gece geçen yaz
eşref bey’le beraber emirgân’a doğru
yanmış kibrit kokuyordu hava
bahçelerde fosforlu çiçekler
çınarlı kahvede gramofon çalıyor
gönüllerde sevda...” (İlhan, 2016:89)

“bu akşam da gelmedi yüzbaşı schröder
boğaz'daki o yalıya davetliymiş
(çepçevre salkımsöğütler)
zeynep adını dilinden düşürmüyor
sevdalı bir türk kızı esmer
camların önünde oturur
elinde gergef” (İlhan, 2016:92)

Elde Var Hüzün kitabında geçen ve “Şöyle Rivayet Ederler Kim...” den alınan bu parçada Emirgan semtinde yaşanan bir anıdan bahsedilmektedir. Burada geçen Emirgan’ın Boğaziçi’nde bulunduğu ve ilkbaharla beraber çevrenin çiçeklerle bezendiğinden bahsetmiştik. “Fosforlu çiçekler” ifadesi bu bölgede bitkilerin canlı renkte varlığını sürdürdüğünü ve şairin çevre betimlemelerinde bitkilere yer verdiğini örnekleyebiliriz.

Aynı şiirde yer alan bir başka parçada ise Boğaziçi’ndeki yalılarda bulunan bitkilerle ilgili bir detay verilmiştir. Yalı, sahil boyunca inşa edilen büyük yapıları evlere verilen isimdir. Denize sıfır olan bu yalılar mimari açıdan görkemli ve çeşitlilik arz etmektedir. Çevre düzenlemelerine dikkat edilen yalılarda birçok türde bitkiye rastlamak mümkündür. Attilâ İlhan’ın bu dizelerde bahsettiği “salkımsöğüt” bir ağaç türüdür ve sarkık dallarıyla heybetli bir görünüme sahiptir.

“bir türbe yeşili yayıyor gülhane parkı’nda çınarlar
ortaköy / aksaray tramvayında üst üste çekildi zil
demek yolcu var yağmura inecek sirkeci durağında

birdenbire şemsiyeler sanki siyah dev laleleri
berber dükkanlarında aynalar birdenbire kararıyor
kitapçı vitrinlerinde yeni bir kitap / jokond ve siyau” (İlhan, 2019:96)

Korkunun Krallığı kitabındaki “O Eski Adamlar” bölümünden alınan bu parçada İstanbul’un önemli simgelerinden olan Gülhane Parkı’nda yer alan çınar ağaçlarından söz edilmiştir. Beyit ve bentlerin karışık dizildiği bu şiirde, simgeleşmiş lalelerden de bahsedilmektedir. Fatih ilçesinde yer alan Gülhane Parkı, Osmanlı Dönemi’nde Topkapı Sarayı’nın dış bahçesiydi. Sarayın korusu olarak kullanılan bahçe, bünyesinde birçok asırlık çınar ve bitki barındırmaktadır. Bahar mevsiminde çeşitli çiçek ve aralarında en çok simgeleşen lalenin çeşitli renklerde

olduğu ve her dönemde dikkat çektiği bilinmektedir. Sanatçının bu sebepten lalelere atıfta bulunarak İstanbul'daki önemli bir bitkiye yer verdiğini söyleyebiliriz.

“istanbul ve sen / neydi o bir zamanlar
sanki gençliğime doğru yaşılanıyordum
çengelköy'de yaz unutulmaz erguvanlar
hangi yanıma dönsem seni bulurdum
içimdeki lambanın kırıldığı anlar” (İlhan, 2022:27)

Kimi Sevsem Sensin kitabında geçen “Neydi O Bir Zamanlar” adlı eser, üç bentten oluşan kısa bir şiirdir. Her bendin ortasında tekrar eden “Çengelköy’de yaz unutulmaz erguvanlar” dizesi bulunmaktadır. Şair bu dizenin üstünde fazla durmuştur çünkü baharın gelişiyiyle kısa süreliğine açan erguvan çiçeği İstanbul için simgeleşen bir başka bitkidir. Çengelköy, Boğaziçi’nde bulunan bir semttir ve Boğaziçi semtlerinde nisanın son haftalarında erguvan adı verilen mor renkli, tek gövdeli, yaprak döken, çalı görünümünde ağaççıklar görülür. İstanbul’da görülme tarihi Bizans Dönemi’ne dayanan erguvan bitkisinin Osmanlılar tarafından da sevildiği ve divan şairlerine ilham kaynağı olduğu bilinmektedir. Divan şiirine ilgili olan Attilâ İlhan da erguvanı şiirine dahil etmiştir.

3.1.3.2 İzmir

“aman aman bergama kazan ver bana
bu yıl da bereket yılıdır ağaçlar zeytinden yıkılır
zeytinyağım şeker şerbet emsali yok cihan değer
bir ayağım Balıkesir bir ayağım bandırma” (İlhan, 2022:114)

Sisler Bulvarı’ndan alınan bu şiirin adı “Batı”dır. Genel olarak Ege yöresine ait unsurları barındıran şiirde serbest nazım kullanılmıştır. İlk dizede geçen Bergama, İzmir’in bir ilçesidir. İzmir ve çevresinde zeytin ağaçlarını görmek mümkündür çünkü zeytin ağacı, Akdeniz ikliminin görüldüğü bölgelerde yetişmektedir. Şairin İzmir ve çevresinde iklim koşullarının elverişli olmasından kaynaklı zeytin mahsulünün çok olduğunu dile getirmesi ve zeytin ağacına şiirinde yer vermesi buna örnektir.

“izmir’deysem eğer ya bürümcük bir karabiber
ya dikenli bir palmiye ağustos delisi
ayışığında ya da bir turunç ağacı
yıldız serpintileriyle sıırıslam” (İlhan, 2020:24)

Yasak Sevişmek kitabındaki “Yaş Kırktan Yukarı” isimli şiirden alınan bu dizelerde, şairin karabiber, palmye ve turunc ağacı bitkilerinden gerçekçi bir şekilde bahsederek biyocoğrafyaya ait unsurlardan söz ettiğini görmekteyiz. İzmir, Akdeniz iklimi özelliği gösteren bir şehirdir ve bahsi geçen bitkiler tropikal sıcak iklim kuşağında yetişmektedir. Bundan dolayı yılın büyük çoğunluğunu sıcak hava ile geçiren İzmir’de bu bitkilerin görülmesi olağandır.

“denizde yıldız zenginliği uzakta izmir

müstesna açık balkon kılcal hanımelleri
kristal nargilesiyle hemhal şam'dan getirmiş
zurefa-yı kirâm'dan nurhayat hanım” (İlhan, 2022:56)

Kimi Sevsem Sensin kitabında geçen “Ne Kadar İzmir / 2” şiirinde İzmir’in günlük yaşamı, şehrin insanları ile anlatılmıştır. Serbest müstezat nazım şeklinin seçildiği bu metinde İzmir’de açık bir balkonda yer alan hanımeli bitkisine değinildiği görülür. Balkon ve bahçe düzenlemelerinde çevrenin güzel görünmesi için kullanılan çiçekler arasında olan hanımeli çiçeği, bu şiirdeki anlatıma gerçekçilik ve ahenk katmıştır.

3.1.3.3 Ankara

“ulan ankara ben senin oğlun değil miyim
kasketimin altında tepeden tırnağa bozkır
gönlümde ıslık ıslık bir türkü çağırılır
ellerim kazma kürek ayaklarım toz duman...” (İlhan, 2022:18)

Böyle Bir Sevmek kitabında yer alan “İlk Kelepçe” şiiri, şairin Ankara’da yaşamış olduğu yıllarda yazılmış politik bir şiirdir. Bahsi geçen terim olan bozkır, İç Anadolu Bölgesi’nin bitki örtüsüdür. Ankara, İç Anadolu Bölgesi’nde yer almaktadır ve bu bölge nispeten ağaç bakımından yoksuldur. İlkbaharda yağışların olmasıyla yeşeren ve daha sonra yaz sıcaklarıyla sararan ot toplulukları olan bozkır, geniş alana yayılan küçük boylu bitkiler olduğundan ıssızlığı çağırıştırabilmektedir. Ormandan yoksun bölgelerde kum ve toz varlığının artması sebebi de bu fikri desteklemektedir. Şair yukarıdaki metinde bu duruma değinerek anlatmak istediği duyguyu pekiştirmiştir.

3.1.3.4 Paris

“eğer paris’teysem şanlı bir atkestanesi
bolonya korusu’nun aydınlık gemisi

en kuytu limanında bir neuilly akşamının” (İlhan, 2020:24)

Yasak Sevişmek adlı kitapta bulunan “Yalnızgezer” şiirinde bahsi geçen bitki, Paris’te bulunan atkestanesi ağacıdır. Paris’in ünlü caddelerinden Şanzelize Bulvarı’nda günümüzde binlerce atkestanesi bulunmaktadır. Asırlardır bu bölgede varlığını sürdüren ve Paris için bitki örtüsü denildiğinde ilk akla gelen ağaç olan atkestanesi, şair Attilâ İlhan’ın da değindiği bir konu olmuştur.

“neuilly’ye uğrarsanız belki de ordayımdır
atkestanelerine kar yağmaktayımdır
seine ne kadar puslu uslu ve ağır
gecemi aydınlatan haendel sarmaşıklarıdır
üst üste katlanarak içimden yukarı” (İlhan, 2020:36)

“Yaş Kırktan Yukarı” adlı şiirde İlhan’ın tekrar Paris’te sık görülen atkestanesi ağaçlarından bahsettiğini görmekteyiz. Sonbahar ve kış aylarında ürün veren ağacın, bulunduğu yere hem toprak hem yaprak hem de meyve olarak şifa vermesi nedeniyle önemle korunduğu bilinmektedir. Fransa bitki örtüsü denildiğinde ilk akla gelen ağaçlardan olduğu için sanatçının bölgeyi tasvir ederken atkestanesi bitkisinden yararlandığını görmekteyiz. Aynı şekilde sarmaşık bitkisinin de Seine Nehri etrafında olması o bölgeyi anlatırken yararlanılan öğeler arasında yer alabilmiştir.

3.2 Beşerî Coğrafya

Nüfus, yerleşme, ekonomik ve siyasi coğrafya, kültür coğrafyası, tarım, turizm gibi insan temelli faaliyetleri inceleyen beşerî coğrafya Attilâ İlhan şiirlerinde sıklıkla geçmektedir. Bu bölümde şiirlerinde geçen beşerî coğrafya unsurları üzerinde duracağız.

3.2.1 Nüfus

Nüfus insanı konu almakla beraber yeryüzüne dağılımını inceleyen beşerî coğrafyanın önemli bir dalıdır. “Ancak, coğrafya, nüfusun incelenmesini çeşitli yönlerden yapar: Nüfusun gelişmesi ve çeşitli özelliklerinin dağılışı yanında, nüfus miktarı ve özelliklerinin (demografik, ekonomik, toplumsal) mekânsal analizlerinin yapılması, göçler, nüfusun oluşturduğu çeşitli sorunlar ve bunların çözümüne ilişkin öneriler de bu coğrafi incelemelerde yer alır” (Tümertekin, 2004:173).

3.2.1.1 İstanbul

“memleketim âşık garip karacaoğlan
yol geçen hanları derya kuşu limanları

ağlar gibi dövünüp şarkı söyleyen
karaşın kürtler lorke de lorke
saman saçlı keman kaşlı göçmenler
istanbul narin izmir ille de aydın” (İlhan, 2019:54)

Duvar kitabında geçen “Hey” adlı şiirden alınan bu parçada şair hem Türkiye’den hem de Dünya’nın başka şehirlerinden bahsederek bunları aynı paralelde değerlendirme yoluna girmiştir. Bunu yaparken Türk halkına ait ozanlardan ve memleketin birçok köşesinden seçilen kişilerden yararlanan İlhan, bu insanları hürriyete sahip çıkma ve vatani sevmeye başlığında birleştirmiştir.

Bu parçada geçen “*karaşın kürtler lorke de lorke / saman saçlı keman kaşlı göçmenler*” dizelerinden hareketle etnik yapıdan ve insan özelliklerinin nüfus üzerine etkisinden bahsedebiliriz. Şair aynı zamanda köyden kente göç olgusuna da fazla detaya gitmeden bir kelime ile değinmiştir. Kürtler, Türkiye’deki en büyük etnik azınlıktır. Türkiye’de daha çok Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yaşayan Kürtler, fiziksel özellik olarak genelleme yapılmamakla birlikte esmer tenli, siyah saç ve kaşlıdır. Şairin buna binaen “karaşın” ifadesini kullandığını söyleyebiliriz. Aynı zamanda Kürtlere ait bir kültürün şiirde yer aldığını söyleyebiliriz. “Lorke”, Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde özellikle Mardin, Siirt, Elazığ, Malatya ve Adana çevresinde oynanan halay türü bir halk oyunudur. Bu bölgede yaşayan insanların bir kısmı zamanla daha büyük kentlere göç etmişlerdir. Kullanılan “göçmen” ifadesinin bulunla ilgili olduğu düşünülebilir.

“emperyal oteli'nin resmini çektim
akşam saçaklarından damlıyordu
kapısında durmanı söylemiştim
yüzün zambaklara benziyordu
cumhuriyet bahçesi'nde insanlar geziyordu
tepebaşı'ndaki küçük yahudiler
asmalımesçit'teki rum kemancı
böyle rüzgârsız kalmışlığımız
bu bizim çektiğimiz sancı
el ele tutuşmuş geziyordu
gazeteler cinayeti yazıyordu
haliç'e bir avuç kan dökülmüştü” (İlhan, 2022:50)

Sisler Bulvarı'nda yer alan "Emperyal Oteli" konusu ve işlenişi bakımından önemli bir şiirdir. Bu şiir için Attilâ İlhan kitabın sonunda bulunan "Meraklısı İçin Notlar" kısmında, "Ünü pek yaygın bir şiirdir bu, edebiyat matinelinde kim bilir kaç kere okundu. İşsiz ve yoksul iki gencin imkânsız aşkını anlatmaktadır ama neden bu kadar ilgi gördüğünün açıklamasını yapamıyorum, sanıyorum uzaktan iki savaş arası Fransız filmlerini hatırlatan atmosferi bunda etkili oldu" (İlhan, 2022:147).

Asmalımescit, Tepebaşı ve Cumhuriyet Mahallesi İstanbul'un Beyoğlu ilçesine bağlı yerleşim merkezleridir. Beyoğlu sinemaların, tiyatroların, büyük otellerin, eğlence kulüplerinin, yabancı kültür merkezlerinin bulunduğu İstanbul'un en canlı semtlerinden biridir. Bu bölgede çok eskiden beri Türklerle birlikte Rum, Yahudi ve Ermenilerin de yerleşim halinde olduğu bilinmektedir. Etnik yapı ve nüfus bakımından çeşitlilik gösteren bu semt Attilâ İlhan'ın şiirlerinde de sıkça rastladığımız mekanlar arasındadır.

"sisler bulvarı'ndan geçmediğin gün
sisler bulvarı öksüz ben öksüzüm
yağmurun altında yalnızım
ağzım elim yüzüm ıslanıyor
tren düdükleri iç içe giriyorlar
aklımı fikrimi çeliyorlar
aksaray'da ışıklar yanıyor
sisler bulvarı ayaklanıyor
artık kalbimi susturamıyorum" (İlhan, 2022:55)

"Sisler Bulvarı" şiiri, kitaba da ismini vermesinin yanı sıra şairin ünlü şiirlerinden biridir. Attilâ İlhan kitabın sonundaki "Meraklısı İçin Notlar" yazısında "Sisler Bulvarı" için şöyle söylemektedir: "Bu pek ünlü şiiri, çoğu, Paris'te yazdığımı, adı geçen bulvarın Paris bulvarlarından birisi olduğunu sanır, öyle değildir. Şiiri Paris dönüşü, Lâleli'de Şair Nigâr Sokağı'nda, emekli öğretmen Melahat Hanım'ın evinde pansiyoner kalırken yazdım, o zaman Günseli Pastanesi diye bir pastane vardı. Akşamları oraya düşer, sonbahar sisleri basıp sokak lambaları puslu puslu yandı mı, yürüyerek taa Atatürk köprüsüne kadar inerdim. Demek yürüyüşlerde bir yandan Paris günlerini düşünüyormuşum, bir yandan sevdiğim kız, bir yandan da gerilimli hayatı..." (İlhan, 2022:148)

“Sisler Bulvarı”nda İstanbul’un yerleşim düzeni bakımından en yoğun bölgelerinden birini anlatılmaktadır. Nüfusun kalabalık olduğunu ve hareketli bir hayatın olduğunu dizelerden anlayabilmekteyiz. Şair bu şiirde, İstanbul’un büyükşehir olduğundan dolayı insanın yaşamış olduğu sıkıntıları ve insanda yarattığı gerilim atmosferini işlemektedir.

“muz ıscah delisi ne gonaştun akran
ağacını dalını biz köycek tanıman
eh bizim ahlatımız boldur ısıtmanın domuzu
eh damalan bilirik yeralması bilirik
nerden yiyecuh dersin portikeli muzı
anam avradım olsun zerdali diye ölüruk
istanbul sokakları kesme taş kara katran
dolan reşadiye’li silahşör ahmet dolan” (İlhan, 2021:54)

Yağmur Kaçağı kitabında yer alan “Eyi Muz Eyi” şiiri, bize Attilâ İlhanın söyleyişte değişik bir tarza gittiğini ve halk diline yaklaştığını göstermektedir. Bu şekilde Anadolu insanının yaşam tarzını daha iyi göstermeyi amaçlayan Attilâ İlhan Meraklısı İçin Notlar bölümünde, “...bir delikanlıyla tanıştırdılar beni, şiirlerimi, özellikle bu şiirimi çok iyi okurmuş, okutmuştuk da Anadolu çocuğu olduğundan, diline pek uyuyordu. Kuşkusuz, daha o zaman kırsal kesimin dağılmaya başladığını saptamış, şehre göçün bir biçimini bu şiirle somutlaştırmak istemişim” (İlhan, 2021:79-80) ifadelerini kullanmıştır.

İfadelerde belirtildiği gibi sanatçı 1955 yılınca ilk basımı yapılan kitabın bu şiirinde, o dönemde yaygınlaşan bir yerleşme durumunu ele almıştır. 1950 yılından itibaren Türkiye’de kırsaldan kente göç faaliyetleri hız kazanmıştır. Türkiye’nin bu yıllarda aldığı ekonomik yardımlarla birlikte kentleşmeyi ve sanayileşmeyi artırması, beraberinde yeni iş sahalarının oluşmasına neden olmuştur. Kırsal kesimde yaşayan insanlar bu durumu değerlendirmiş, üstelik köyde yaşadıkları sıkıntı ve geri kalmışlıktan kaçış yolu olarak da kentlere göç etmeye başlamışlardır. Attilâ İlhan bu şiirinde kendi mekânı dışına çıkan Anadolu insanının yaşadığı sıkıntıları, o bölgenin insanının ağzından işleyerek anlatımın gerçekçiliğini artırmıştır.

“kanatları parça parça bu ağustos geceleri
yıldızlar kayarken
şangur şangur ayaklarımın dibine dökülen

sen eğer yine istanbulsan
yine kan köpüklü cehennem sarmaşıkları büyüteceğim
pançak pançak şiirler tüküreceğim
demek yine ben
limandaki direkler ormanında bütün bandıralar ayaklanıyor

kapı önlerinde boyunlarını bükmüş tek tek kafiyeler
yahudi sokaklarını aydınlatan telaviv şarkıları
mavi asfalta çökmüş
diz bağlıyor” (İlhan, 2021:5)

Ben Sana Mecburum kitabın ilk şiiri olan “İstanbul Ağrısı”, İstanbul’un yerleşim sınıflandırılmasına göre büyükşehir kategorisinde yer almasından dolayı insanda oluşturduğu içsel sıkıntıyı anlatmaktadır. Uzun ve kısalı dizelerle ahengi sağlamayı amaçlayan şair bu şiirinde, İstanbul’u karşısına alarak konuşmuş ve insanın yaşadığı çatışmayı işlemiştir. “*Yahudi sokaklarını aydınlatan Tel Aviv şarkıları*” dizesini yazan şairin, İstanbul’da farklı bir etnik grup olarak Yahudilerin yaşadığını ve kendi kültürlerini burada da devam ettirmelerini göstermesi, nüfus coğrafyası bakımından önemlidir.

“sonbahar karanlıkları tuttu tutacak
tarlabası pansiyonlarında bekarlar buğulanıyor
imtihan çığlıkları yükseliyor üniversiteden
tophane iskelesinde diesel kamyonları sarhoş
direksiyonlarının koynuna girmiş bıçkın şoförler
uykusuz dalgalanıyor
ulan İstanbul sen misin
senin ellerin mi bu eller
ulan bu gemiler senin gemilerin mi
minarelerini kürdan gibi dişlerinin arasında
liman liman götüren
ulan bu mazot tüküren bu dövmeli gemiler senin mi
akşamlar yassıldıkça neden böyle devleşiyorlar
neden durmaksızın imdat kıvılcımları fişkırıyor
antenlerinden
neden

peki istanbul ya ben
ya mısralarını dört renkli duvar afişleri gibi boy boy
gümrük duvarlarına yapıştıran yolcu abbas
ya benim kahrım
ya senin ağrın
ağır kabalarla uykularımı ezerek deliksiz yaşattığın
çaresiz zehirler kusan çılgın bir yılan gibi
burgu burgu içime boşalttığın
o senin ağrın
o senin

eğer sen yine istanbul'san
yanılmıyorsam
koltuğumun altında eski bir kitap diye götürmek istediğim
sicilyalı balıkçılara marsilyalı dok işçilerine
satır satır okumak istediğim
sen
eğer yine istanbul'san
eğer senin ağrınsa iğneli beşik gibi her tarafımda hissettiğim
ulan yine sen kazandın istanbul
sen kazandın ben yenildim
kulaklarımdan kan fişkırıncaya kadar
yine emrindeyim
ölsem yalnızkalsam cüzdanım kaybolrsa
parasız kalsam tenhalarda kalsam çarpılsam
hiç bir gün hiç bir postacı kapımı çalmasa
yanılmıyorsam
sen eğer yine istanbul'san
senin ısıklarınsa kulaklarıma saplanan bu ısıklar
gözbebeklerimde gezegenler gibi dönen yalnızlığımdan
bir tekmede kapılarını kırıp çıktım demektir
ulan bunu sen de bilirsin istanbul
kaç kere yazdım kimbilir
kaç kere kirpiklerimiz kasaturalara dönmüş diken diken

1949 eylül'ünde birader mırç ve ben
sokaklarında mohikanlar gibi ateşler yaktık
sana taptık ulan

unuttun mu
sana taptık” (İlhan, 2021:6-7)

Şiirin devamında büyükşehir atmosferinin çeşitli unsurlarla verildiğini görmekteyiz. Bir şehrin pansiyon ve otellerinin, üniversitelerinin, iskelelerinin, gemilerinin olması o şehri sosyoekonomik açıdan zengin kılar. İstanbul tüm bunlar ve daha fazla olanak bakımından zengin bir şehirdir. İlhan hem bu zenginliği hem de bunun yanında kalabalığın meydana getirdiği çirkinliği, insanın yalnızlaşmasını, gerilim içerisinde kalmasını göz önüne sermiştir. Erol Çankaya, Attilâ İlhan'ın şiirlerinde geçen bu temayla ilgili “Şiir ve İstanbul” başlıklı yazısında şunları ifade etmiştir:

“Özgün bir bakış geliştiren Attila İlhan'da büyük şehir olgusu önemli yer tutar. Doğasal ve siyasal olanla birlikte yeni öğeler de belirir. Sinema karanlıkları, neon ışıkları, şehirle karşı karşıya kalmış çağdaş insanın gerilimi, bireyin itildiği trajik yer, İstanbul'la çarpışan, ona yenilen birey-insan... Sen kazandın / ben yenildim diyecektir. Sefalet akan sokaklar, şehvet çarşıları, karakola düşenler, geniş meydanlar limanlar... Attilâ İlhan'ı özgün kılan en önemli nokta hiç kuşkusuz birey / şehir çatışmasının, çağdaş insanın ağırlarının altını çizmesidir” (Çankaya, 1982:43-46). Yerleşim düzeni bakımından kalabalık bir büyükşehir olan İstanbul'u Attilâ İlhan bu bakışla şiirine yer vermiştir.

İlhan, İstanbul'a “*ulan bunu sen de bilirsin İstanbul.../ sana taptık ulan / unuttun mu / sana taptık*” dizeleriyle seslenerek tüm çatışma ve gerilimin içinde şehre efsunlandığını külhani bir üslupla dile getirmiştir. Bununla birlikte edebiyatımızın her döneminde İstanbul'a hitaben birçok şiir yazılmış; birçok şair İstanbul'a kendi bakış açıları, üslupları ve o anki duygu durumları doğrultusunda İstanbul'u adeta kişileştirerek şiirlerine dâhil etmişlerdir. Mesela Yahya Kemal Beyatlı, İstanbul'u bütün medeniyetin kolektif ruhu olarak gördüğünden şehre “*Sana dün bir tepeden baktım aziz İstanbul!*” dizesiyle seslenerek İstanbul'a saygılı bir üslupla yaklaşmaktadır ve İstanbul'un her köşesini keşfetmeyi istemektedir (Aktaran Mehmet Narlı, 2008:159). Kemal, bu dizesiyle İstanbul'a duyduğu hayranlık ve sevgiyi göstermiştir. Orhan Veli Kanık ise şair-avare olarak dolaştığı

İstanbul şehrinde küçük mutluluklar aramıştır. Onun şiirlerinde bazen İstanbul’un balıkçıları bazen de çok ünlü bir çarşısı karşımıza çıkar. Gariplik duygusunu sıkça yansıttığı şiirlerinde Orhan Veli, modern şehrin yurtsuzluk ve sahipsizlik unsurlarını işler (Aktaran Mehmet Narlı, 2008:166).

“hadi sen de gel viyolonsel gibi çok yanıma
mavi beyaz bir ruj aksin dudaklarından
salem cigaraları aksın tebeşir beyazı
rock'n'roll köpekleri bir üç beş akşamıma
hadi sen de gel tak en uzun kirpiklerini
alnından bitmesin kaşların gri çekilmiş
iki büyük parabellum unuttuğum memelerin
hadi sen de gel viyolonsel gibi çok yanıma
yeşilköy'de bırakıp Fransız güzelliğini
on bir buçuk dolarını ve yarım İngilizcen” (İlhan, 2021:60)

Bela Çiçeği’nde geçen ve genellikle mensur şiirlerin bulunduğu bölüm olan “Cinnet Çarşısı”ndan alınan bu parça, “Rock’n’Rol Köpekleri” başlığı altındadır. Bu parçada nüfus yapısı üzerinden kadınların şairin şiirlerine nasıl konu olduğuna bakacağız. Hayat kadınları İlhan’ın şiirlerinde yer alan belirgin temalardan biridir. İstanbul’un belirli kesimlerinde ve otellerinde bu faaliyetlerin gerçekleşmesine değinen şair, kadını fiziksel açıdan da tasvir etmiştir. Fransız kadınlarının güzel olmasına gönderme yapılan şiirde coğrafyanın, kadınların fiziki özelliklerinde sınıflandırmaya etkisi olabileceğini göstermektedir.

“beyazıt meydanında elleri türk çocuklar
heyecanlı bir ateş yakmış
kan çiçeği kırmızı
oğul vermiş arılar gibi geçiyor caddelerden
geçiyor bulut bulut
istanbul’da yüksek tahsil talebesi
derslerini bırakmış
kan çiçeği kırmızı” (İlhan, 2021:86)

Bela Çiçeği’nde “Yarının Başlangıcı” isimli şiirden alınan yukarıdaki parçada 1960’lı yıllarda İstanbul’un eğitim durumu ve hareketliliği üzerinde durulmuştur. İstanbul, Türkiye’de birçok yeniliğin ve gelişmişliğin ilk duraklarından olmuştur. Her yıl artan nüfusuyla en kalabalık şehir olması,

beraberinde birçok olanak açısından da öncül olmasını sağlamıştır. Eğitim de bunlardan biridir. İstanbul Üniversitesi, temelleri Osmanlı Dönemi’nde atılan ve o zamanki ismi Darülfünun olan ülkemizin en eski ve köklü üniversitesidir. Fatih ilçesinin Beyazıt semtinde bulunan kampüs, şehir hayatını oldukça etkilemektedir ve Beyazıt ile bütünleşmiş bir durumdadır. Öğrenci nüfusunun fazla olduğu bu bölge, şiirin yazıldığı dönemde ülkede yaşanan olayların nabzının yoklandığı yerlerdendi. Attilâ İlhan’ın da bu üniversitede Hukuk Fakültesi’ne gittiğini düşünürsek bu kampüsün şairin coğrafyasından da izler taşıdığı söyleyebiliriz.

“yankılanır
abanoz sokağı’ndan
fahişelerin tamtamları
tamtamları
ingiliz sarayı iki adımlık yer
viyana oteli تنها bir liman
koridorlarında bıyıkları ıslak
gözleri kan çanağı
yalnızlık adamları
adamları” (İlhan, 2019:22)

Korkunun Krallığı adlı kitapta yer alan “Serüvenin Sonu” isimli şiir, İstanbul’da randevu evlerinde çalışan hayat kadınları ve buraya giden erkekleri ele almıştır. Kadınlar bu şiirde fiziksel yapılarıyla işlenmemiştir fakat erkekler hakkında bilgi verildiği söylenebilir. Abanoz Sokağı, 1884’te açılan ilk resmi genelevin bulunduğu sokaktır. Bu açıdan geçmişî olan ve insanlar tarafından bilinen bu sokak kadın ve erkek nüfusun yaşayışı hakkında bilgi vermektedir. Serüvenin sonu, gecenin bitişi anlamını taşımaktadır. Kesik dizeli şiir formunu bu şiirinde de kullanan İlhan, şiirde bir fikir sunmaktan ziyade sanat endişesinin olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle divan edebiyatının özelliğini kendi şiirine yansıtmıştır.

3.2.1.2 İzmir

“basmâne’de gaziler caddesi’ne
küçük bir yağmur götürdüm
siz böyle akşamüstü görmediniz

gizlice bir şarap tuttum
yine o şehir korkusu

ola ki simsiyah sarhoşum
içimde elektrik uğultusu
bir kötümserlik sebepsiz

şurda yeşil gözlü bir çocuk
naylon geçirmiş şapkasına
ferid'e benzettim azıcık
kimbilir belki de başkasına
yetişkin eli yüzü tertemiz

basmane'de gaziler caddesi'ne
kırk çocukluğumu götürdüm
siz böyle bir akşam üstü görmediniz
camların rengini beğenmedim
bütün mor bıyıklar yabancı
şekersiz çaylar içindeyim
gece makaslarında bekçi
sabaha karşı hırsız

bu afiş bir sinema tuzağı
düşme o kızın arkasına
yemyeşil kolu bacağı
cigara yapışmış dudağına
dördüncü gecedir uykusuz

basmane'de gaziler caddesi'ne
ürkek bir çarşamba götürdüm
siz böyle bir akşam üstü görmediniz” (İlhan, 2021:34)

Ben Sana Mecburum kitabında yer alan “Gaziler Caddesi” şiirinde, sanatçı İzmir'in büyükşehir atmosferini yansıtmaya çalışmıştır. İzmir ülkenin nüfus bakımından en kalabalık üçüncü şehridir. Bunun yanı sıra gelişmişlik oranı yüksek olan şehirde insan kalabalığından doğan farklı kişiliklere değinen sanatçı, büyükşehirin insanda yarattığı ruh halini işlemiştir. Sanatçının “Meraklısı İçin Notlar” bölümünde şiirle ilgili fikirleri şu şekildedir:

“İlk kez ben İzmir’de bir liman şehrini, bir büyükşehir havasını saptayıp şiire aktarmaya çalışıyorum, çok yıllar sonra, *Yasak Sevişmek*’te yer almış bazı şiirlerde aynı şeyi İzmir’in geçmiş dönemlerine de uygulamaya çalışacağım. Bunda haklıyım da: limanlık, dışarı açık olmak, kozmopolitlik ve komprodor kapitalizminin serpildiği bir yerleşme merkezi olarak İzmir’in gerek geçmişinde gerek son dönemlerinde İstanbul’dan kalır yeri yoktur, nedense bu işlenmemiş, edebiyata aktarılmamıştır” (İlhan, 2021:137).

“en eksik kızlar izmir'e çizilmiş
dudakları simsiyah akıyor
gözlerini iyice karıştırmışlar
yaşadıkları neyse eksik

korkularının tadı bir tuhaf
geceleri birden yaklaşıyor
karanlıkları az uğultulu
sevdikleri neyse eksik

pencerelerde büyüyorlar
söyledikleri anlaşılmıyor
seyrek ıslandıkları belli
ağladıkları neyse eksik

kirpiklerindeki toz mu ne
saçları yalnızlığa çalıyor
durdukları yerde azalıyorlar
öldükleri neyse eksik” (İlhan, 2021:20)

Bela Çiçeği kitabında yer alan “Eksik” adlı metin İzmir’deki kadınları betimleyen bir şiir olarak karşımıza çıkıyor. Dörtlüklerle yazdığı bu şiirinde İlhan, kadın nüfus hakkında kendinde bıraktığı izlenimlerle bilgi vermiştir. Meraklısı İçin Notlar bölümünde şiirle ilgili, “Bu şiirden dolayı İzmirli kızlar, hala daha bana serzenişte bulunurlar. Hangi psikolojiyle yazdığımı tam çıkaramıyorsam da o sıralar düşüp kalktığım bazı İzmirli kızların, şu ya da bu nedenden, beni hayal kırıklığına uğratmış olmalarından doğduğunu kestirebiliyorum, aslında bu doğaldı. İstanbul ve Paris gerçeğini, hele bu şehirlerin özel sayılabilecek bazı çevrelerindeki

hayatı yaşadktan sonra, çoğu deneyimsiz İzmirli kızları ‘eksik’ bulmama şaşılır mı? Kim bilir belki de bu eksiklik "mazhariyetlerini" oluştuyordu.” (İlhan, 2021: 124) açıklamasında bulunmuştur.

“yeknesak nal sesleri atlı tramvayın

izmir palas'da miralay zeki bey çok sigara
kolu sakarya'da kalmış 'malulen mütekait'
gâzi'yle rakı içmişliği var / hâlâ anlatırlar

kordon'da akşam kızılılığı تنها martılar

kapısı yaldızlı kupa arabası çifte at koşulu
pasaport iskelesi'nden izmir palas'a rahvan
hoş geldiniz nevnihal hanım bendeniz zeki” (İlhan, 2022:55)

Bela Çiçeği’nde geçen “Ne Kadar İzmir / 1” isimli eser şairin kelime seçimi ve şiir formu açısından divan edebiyatı geleneğine yakınlığını göstermektedir. Bu metinde İzmir’in belirli mekân adlarıyla sunulduğunu ve insanların uğrak notlarını görebilmekteyiz. Kordon, insan nüfusunun en fazla görülebileceği yerlerden olan, Cumhuriyet Meydanı ile İzmir Limanı arasındaki kıyı şeridini kapsayan bölgedir. Burada hem yaşlı hem genç nüfusu görebilmek mümkündür. Kordon boyunda bulunan caddeler İzmir’e hem kültürel anlamda hem de eğlence anlamında canlılık katmaktadır. İzmir Palas, Kordon’da bulunan tarihi bir oteldir ve Pasaport İskelesi, kent içinde ulaşımı sağlayan vapur iskelesidir. Nüfus özelliği bakımından her yaşa hitap ediyor olması dikkate değerdir.

“‘mübadil’ osmanidis’in evinde rumca konuşulur

bunlar yanya eşrafındanmış çok zengin

uykularında sabaha kadar akdeniz çocukluğu” (İlhan, 2022:58)

Kimi Sevsem Sensin adlı kitapta “Ne Kadar İzmir” bölümü, İzmir’i birçok açıdan inceleyen ve özellikle eski dönemdeki İzmir hayatını yansıtan şiirlerdir. Şiirlerde serbest nazımla yazan Attilâ İlhan, üçüncü şiirinden alınan bu parçada Ege yöresinde özellikle de İzmir’de yaşayan Rumlardan söz etmektedir. Şiirde, Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiye ve Yunanistan arasında yaşanan nüfus mübadelesi sonucu İzmir’e yerleşmiş olan Rumların yaşam tarzları ve kendilerine özgü dil kullanmalarından bahsedilmiştir.

3.2.1.3 Ankara

“ankara’da kar ıssızlıkları ne ses ne soluk
oryantal sevilay’dır ulus’ta bir pavyonda
saçlarını boyatmış küllü sarı hafif uçuk
ayaş’lı bir tüccar peydahlandı akli fikri onda
oysa haftaya nilgün samsun’a yolculuk” (İlhan, 2016:12)

Elde Var Hüzün adlı kitapta geçen “O Vahim Oroşpu” isimli şiirde sanatçı, belli bölgelerde yaşayan hayat kadınlarının düzensiz yaşayışlarını işlemiştir. Konu alınan kadınların çeşitli mekanlarda var olduğunu gösteren şair, bu bentte de Ankara’da pavyonda çalışan kadınları anlatmaktadır. Kadın, şiirde fiziksel olarak dikkat çekici özellikleriyle anlatılmıştır. Ulus semtinde pavyon kültürünün diğer ilçelere göre ağırlıkta olduğu bilinmektedir. Bu durumu dile getiren İlhan’ın, Ankara’daki kadın nüfus hakkında bilgi vermesi önemlidir.

3.2.1.4 Diğer Anadolu Şehirleri

“harmanlar devşirilip mevsim güze yetince
gayrı yağmur mevsimi başlamış demektir
şimşekler çatallanır çakar gömgök çelik rengi
ardınca gök gümbür gümbür gümbürlenir
oy yiğenim göçtü sanırsın şu dağları ,
sonra nasıl selli sulu indirir
dört bir yanı deryalara döndürür
çok geçmeden coşkunlaşır selleri
coşkunlaşır köpürür
yılanır dağların tozumuş havası
çamlar ıslak ıslak kokar
gök yıkanmış toprak kokar
karderesi başlar yine hikâyesine

benden sana selam olsun hasanbeyli yaylası
bilirim koynunda yaşayan on sekiz hane göçmeni
vardım birisine sordum sual eyledim
hilafsız anlattı maceralarını
şimdi erkân ile ben dahi nakledeyim
anasıl bulgaryalı imişler

kimisi filibe den kimi sofya'dan
toprakları bire yirmi verirmiş
karıları hünerli çocukları kıvrak
erkekleri bin türlü marifet bilirmiş
gel o taraf bulgarlık olalı beri
bir gariplik sinmiş içlerine
altın kafesteki bülbül misali
yurt hasreti işlemiş iliklerine
gözleri hiçbir şey görmez olmuş
tarlayı toprağı satıp savmışlar” (İlhan, 2019:31)

Duvar kitabında geçen “Göçmenler” şiirinde Attilâ İlhan, İkinci Dünya Savaşı’nın olduğu yıllarda Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden Bulgarları anlatmıştır. Şiirle ilgili notlarda, orada yaşadığı dönemde karşılaştığı bir Bulgar vatandaşla yaptığı sohbetten etkilenerek bu şiiri yazdığını belirten İlhan, o bölgenin göç olgusundan bahsederek nüfustaki değişimle beraber toplumsal yapıyı da incelemiştir.

“türkiye türkiye dağlarını duman almış
üzümler memleketi tütünler memleketi
türkiye türkiye çok gülmüş çok ağlamış
sabırlı bağrıyanık insanlar memleketi
bulut gibi köpürmüş topraktan bereketi
pehlivan dağlarında şafaklar büyümüş
ya o nehirler delirip gün gür gelirler
bir şarkı gibi dağdan denize yürümüş

sen türkiye’sin sağdıçım kirvem Türkiye
insanların insanların ah senin insanların
morca gözlerinden öpsem namuslu gözlerinden
asiye’m işveli hatice fistanı dal işlemeli
sen kırk köyün içende şanlı zeyneb’im
şahan’ı vurdular yirmi yaşında köprü başında
gel yılmaz mahmud’um gel bilaloğlan
arabamın atları deh deh amanda
ha burası Karadeniz gemiler yatar limanda

deryalar aslanı şem-i bahri kâmil reis
bu insanlar senden gelir sana gider
tarlaya savrulmuş buğday gibi Türkiye

sen türkiye'sin ekmeğim tuzum türkiye
omzumda mavzer koynumda çevresin
ve kıl heybemde taze lor peyniri
gök rengi süt karanfil rengi şarap
batan güneş gibi bakır taş kömürü
ve rüzgara vermiş saçlarını nefti ormanlar
ve köylere karşı sarışın harmanlar
ferik elması kavun karpuz dut ve kayası
findık da sende bademde sen de ceviz de sende
alnımın teri gözlerimin nuru türkiye

sen türkiye'sin evim barkım köyüm obam türkiye
o senin çift çarşılı harp görmüş şehirlerin
sahilde mersin yayla türküsü Konya
adana'nın yolları taştan yola çıkıp maraş'tan
ezanla birlikte vardık bir akşam urfa'ya
bursa'nın ya bursa'nın ufak tefek taşları
uçan yıldızı dondurur ardahan'ın kışları
erzincan'da bir kuş var kanadı gümüş pul pul
ve göğe kılıç gibi çekilmiş minarelerini
şehirler padişahı canım istanbul

türkiye türkiye ay'lı yıldız'lı türkiye
sen mehmed'sin omuzlarında anadolu yaylası
aladağlar toroslar dev gibi gövden
sen şehit oğlu şehit babası
sana selam olsun dünyadan hürriyetten” (İlhan, 2019:62-63)

“Türkiye” şiiri, şairin ilk kitabında yer alan ve ülkede herhangi bir bölge seçmeden yurdun dört bir yanını anlattığı eserdir. Bu şiirde Anadolu insanının, ülkenin farklı kültürlerinde yaşamını sürdürmelerine değinilirken geleneklerin

haricinde ülkenin ekonomik ve nüfus faaliyetleri de işlenmiştir. Bölge ve şehir nüfuslarının daha çok hangi ekonomik faaliyete yöneldiğini şiirden hareketle yorumlayabiliriz.

“kuş uçmaz kervan geçmez karanlık tuttu yolları
gözün gönlün kararmış sen nasıl gecesin hey gidi
buğdaysız çavdarsız kara ekmeğe benzersin
yıldızların hani yıldızların çiçeklerin neredeler
kalbin neden durmuş rüzgârı kesilmiş değirmen gibi
suya indi çakallar suya indi söğüt dalları
barakmuslu mezarlığı kımıldanır için için
barakmuslu mezarlığı'nda seyran seyran ölümler
kuş uçmaz kervan geçmez karanlık tuttu yolları
gözün gönlün kararmış sen nasıl gecesin hey gidi” (İlhan, 2022:110)

“Barakmuslu Mezarlığı” *Sisler Bulvarı*’nda yer alan ve ismini Ilgın’da bir köy mezarlığından alan şiirdir. İlhan, Konya’nın Ilgın ilçesinde bulunduğu zaman zarfında İç Anadolu’nun kırsallığının vermiş olduğu ıssızlıkla ilk kez karşı karşıya gelmiştir. Bu şiirde mezarlıkların genel çerçevede insan yerleşiminden uzak mekanlar olduğu düşünülürse şair Anadolu’nun az nüfuslu bölgelerine dikkat çekmiştir. Yüzölçümün fazla olmasına rağmen istihdam olanaklarının büyük şehirler kadar gelişmiş olmaması İç Anadolu’nun az nüfuslu olmasının bir nedenidir.

“kimileri ısparta’da halı dokuyorlar
elleriyle uykularını dokuyorlar
bir hasene yayık dövüyor
bir rüzgâr hasene’yi dövüyor
zeynep yakasına çiçek takıyor
hafız hanım mevlüt okuyor
kimileri dersen yorgan kaplıyorlar
kimileri eğilmiş üzüm topluyorlar
hiçbir hallerine kusur bulamıyorum
uyurken açılısam üstümü örtüyorlar
elim yıkasam havlu tutuyorlar
isimlerini bir bir çıkaramıyorum
memleketimin bereketli kadınları” (İlhan, 2021:45)

Yağmur Kaçağı kitabında geçen “Kadınlar Havası” şiirinde şairin Anadolu kadınının yaptığı işler anlatılmaktadır. Çeşitli bölgelerdeki kadınların daima bir işle meşgul oluşu bu kadınların çalışkanlığı ile açıklanabilir. Isparta’nın halı dokumacılıkta ünlenmesine de değinilerek gerçekçi bir bakışla kadınların faaliyetlerine değinilmiştir. Kadın nüfusunun Anadolu coğrafyasında çalışkanlığı ile açıklandığını görmekteyiz. Kadınlara bereketli sıfatının verilmesi de bu durumu pekiştiren bir örnektir.

3.2.1.5 Paris

“karanlığın arkasında kıvılcım gözlü orospular
gölgelerine yaslanmış evliya gibi bekliyorlar...

...montmartre metrosu civarında seni gözden kaybettim
o zenci yine arkanda mıydı hiç dikkat etmedim
ağzında yoksul bir ıslık ıslak bir cıgara gibi
sidney bichet'nin caz havalarını çiğneyip tüküren
o saklasın varsın seni sevdiğini biliyorum ben
yüzünün renginden geliyor bütün üzüntüsü...

... yarı gecenin içinden bir zenci süt beyaz bakıyor
rue lafayette'de dünden bugüne geçiyorum...

... luxembourg garı'nın dirseğindeki çiçekçiyi bileceksin
yeşil muşamba ceketli sarışın küskün kızcağız
en dokunulmaz kızı en temiz fikrimce paris'in...

... austerlitz garı önüne bakıyor bizden utanıyor
bir trene binmek rastgele defolup gitmek istiyorum...

... pazar günü sözleşmiştik beni mutlaka bekliyecekti
şimdi kalkıp gitsem mırç'ı bulacağım malûm
sonra vini-prix'den üç litre şarab alacağımız
şarabın yanına bir şişe rom-negrita alacağımız
sarhoş olacağımız malûm şarkı söyleyeceğimiz
sonra mırç Zehra'dan bahsedecek ben susacağım

camlardan bakınca paris'in damlarını göreceğiz” (İlhan, 2022:34-47)

Bir dizi olan “Kaptan” şiiri, *Sisler Bulvarı*’nda yer almaktadır ve bazıları Paris’te yazılmıştır. Bu şiirde Paris’in eğlence hayatı, erkek ve kadın nüfusun yaşam şekilleri, Paris’te görülen çeşitli etnik gruplar ile ilgili örnekler görülmektedir. Aynı zamanda bulvar, metro, gar gibi şehir unsurları, Paris’in kalabalık bir büyükşehir oluşuyla ilgili fikir vermektedir. Yakup Çelik ilgili kitabında, “*Kaptan* şiirinde mekân, geniş manada şehirdir. Otelleri, rıhtımları ve limanlarıyla büyük şehirler; duygulu, âşık, idealist insanı yumaktadır. Mekân, insana yaptığı etkiyle önemlidir” (Çelik, 2007:121) ifadelerini kullanır.

“bir çocuk kemancı akşam a dağılan
aseton kokulu erkek orospular
incecik kaşlarım çalmış kadınlardan
kirpikler takınmış karanlıkta uzar
bir zenci ansızın kırılır yalnızlıktan
dumanlı bir şişe sanki damar damar
belki sakal bırakmayı geçirir aklından
belki red star’da kaleci oynamayı” (İlhan, 2022:13)

“iki yalnızlık da başına kaldı
jarry sokağı’nda marie-madeleine’in
eskiden gülerdi parlak bir gülüşü vardı
artık boş vagonlar gibi gözleri derin
aşağılık bir yerinde içlenmelerin
çoktan iflah etmeze çıktı adı” (İlhan, 2020:15)

“ben yanlışlıkla sevdim josiane’ı
burgonya dükü’nün şatosunda
mecnun’dum leyla’yı arıyordum
anlayan olmadı bu yanlışlığı
akıl sır ermez işlerin sonunda
kral henri’nin şövalyesi oldum
burgonya dükü’nün şatosunda” (İlhan, 2020:16)

Yasak Sevişmek kitabında yer alan “Biraz Paris” bölümü şairin Paris ve Batı coğrafyasının izlerini eserlerine yansıttığı şiirlerinden oluşmaktadır. Sanatçının

erkek ve kadın nüfus hakkında fiziksel betimlemelerle bilgi vermesi dikkat çekicidir. Şiirlerle ilgili kendisinin notları şöyledir: “Hangi Seks'te de anlattığım bu cadde, bu meydanlar, Paris’in hovardalık yaşantısında önemli yeri olan cadde ve alanlardır, günün her saatinde yosmanın her çeşidini oralarda bulabileceğiniz gibi, geceleyin akla gelebilecek her türlü çapkınlık biçiminin düpedüz sergilendiğini de görebilirsiniz” (İlhan, 2020:105).

3.2.2 Ekonomik Coğrafya

İnsanların değişik bölgelerde sürdürdüğü ekonomi faaliyetlerini inceleyen ekonomi coğrafyası; tarım, sanayi, balıkçılık, hayvancılık, ticaret, ulaşım gibi konuları bünyesinde barındırır. Ekonomik coğrafya, bireylerin ekonomik amaçlı yaptığı çalışmaları mekânsal açıdan inceler. İnsanın yaşamı idame etmek için oluşturduğu bu faaliyetler birçok şiir kitabında bahsedildiği gibi Attilâ İlhan’ın şiirlerinde de yer almıştır.

3.2.2.1 İstanbul

“on iki on beş’te istanbul’a dağılmıştım
hilâl gibi bir kızcağz beşiktaş’ta
rüyasını dokuyordu ondan bıkmıştım
çiğ mürekkep ve aseton kokuyordu
sarıyer’de balıkçılar denizi çekiyordu
deniz büyük büyük içini çekiyordu...” (İlhan, 2022:26)

İstanbul gerek Türkiye açısından gerekse dünya açısından coğrafi konumunun etkisiyle ve elverişli birçok şartı barındırdığından önemli bir metropoldür. Bu sebepten gelişmişlik düzeyinin en fazla olduğu şehirlerimizdendir. Ekonomik coğrafyanın ele aldığı ticaret, sanayi, ulaşım gibi beşerî faaliyetlerin en yoğun görüldüğü bölgedir. *Sisler Bulvarı*’nda geçen “Başka Yerde Olmak” adlı şiirde İstanbul’un deniz çevresinde yapılan balıkçılık faaliyetlerine değinilmiştir. İstihdam alanı sağlaması bakımından ekonomik coğrafya ile ilişkilidir.

“istanbul pırıldardı gözlüklerinizde
uzak
kasımpaşa’dan haliç’i kayıkla geçerdiniz
geceyanlarından sonra bir köylülük çökerdi üstünüze” (İlhan, 2022:33)

Sisler Buvarı’nda yer alana “Mırç” şiiri Attilâ İlhan’ın yakın arkadaşı Cahit Güçbilmez’i anlatmaktadır. İkilinin anılarından oluşan şiirin nazım biçiminin

serbest müstezat olduğu gör÷lmektedir. Kesik dize ile bazı kelimeleri yalnız bırakan şair üslûba özen göstermektedir.

İstanbul'un iki yakayı bağlayan bir boğaza sahip olduğunu dile getirmiştik. Denizinin birçok şekilde kullanıldığı İstanbul'da Haliç ilçesi kayıkçılık ile ünlenmiştir. Hala faaliyet gösteren kayıkçılık günümüzde sportif faaliyetler gösterse de geçmişte sandal ve kayıklarla ulaşım seferlerinin düzenlendiğı ve bu alanda birçok kişinin çalıştığı bilinmektedir.

“...terkedilmiş bir çocuk gibiydim
dokunsanız ağlayacaktım
yenikapı'da bir tren vardı

sisler bulvarı'nda öleceğim
sol kasığımdan vuracaklar
bulvar durağında düşeceğim
gözlüklerim kırılacaklar” (İlhan, 2022:52)

Yukarıdaki şiir “Sisler Bulvarı” metninden alınmış olup İstanbul'un ulaşım ağı ile ilgili bilgi barındırmaktadır. Çok uzun zaman önce kullanıma açılan Yenikapı Tren İstasyonu Türkiye'nin en eski ulaşım sistemlerinden biridir ve değişik isimlerle kullanıma devam etmiştir. Ekonomik olarak gelişmiş olan şehirlerde ulaşımın etkisinin fazla olduğunu belirtirsek İstanbul bu anlamda uzun yıllardır gelişmektedir.

“ne vakit maçka'dan geçsem
limanda hep gemiler olurdu
ağaçlar kuş gibi gülerdi
bir rüzgar aklımı alırdı...” (İlhan, 2021:16)

Ünlü bir şiir olan “Üçüncü Şahsın Şiiri”, Attilâ İlhan'ın üçüncü şiir kitabı *Yağmur Kaçağı*'nda yer almaktadır. Yukarıdaki parça bu şiirden alınmıştır. Şiir, platonik bir aşığın sevgisini anlatmaktadır. Burada yer alan liman ve gemi sözcükleri bize İstanbul'un deniz ticareti ile ilgili bilgi vermektedir. İstanbul Limanı oldukça büyük ve hem yurtdışı hem de yurtiçine taşımacılık yapan bir ticaret bölgesidir. Şairin Beşiktaş kıyılarından örnek verdiği bu durum İstanbul'un ekonomik faaliyetlerinden birini göstermektedir.

“-1 cinnetsaray

ömer haybo’yu konforpalas otel’ine almadılar: kravatı ve bagajı yoktu. üstelik, ellerine karanlık bulaşmıştı. gece kâtibinin gözü tutmadı. almadı... yarı geceden sonra beyoğlu’nda otel bulmak, hiç değilse altın dişlerini uzata uzata horlayan taşralı küçük tüccarların odasını paylaşarak sabaha gidebilmek ne türlü zordur, bilirse bilenler bilir... bir başka kimseler, öğle üstleri, en uykulu yüzlerini sirkeci ve tepebaşı’ndaki otel aynalarında bırakıyor... büyük şehirlerde oteller yabancılara yalancı ev olayım derken, farkında olmayarak, içlerinde bir yirminci yüzyıl kirini biriktiriyorlar... ben lozan oteli’ndeyim. hayır, garpalas’tayım. on bininci sartre’ı okurken limonlu bir coca-cola ve barutu çok dumanlı bir yalnızlık patlatıyorum...” (İlhan, 2021:46-59)

Şairin *Bela Çiçeği* kitabındaki mensur şiirlerini topladığı “Cinnet Çarşısı” bölümünden alınan bu parça İstanbul’un otelleri hakkında fikir vermektedir. İlhan, otelleri kimi zaman insanlar aracılığıyla kimi zaman da kendi ruh dünyasıyla harmanlayarak işlemiştir. Turizm açısından önemli bir fonksiyona sahip olan İstanbul’da çeşitli oteller ve bu otellerin çeşitli işlevleri vardır. Bu otellerin yerli ve yabancı birçok kişiye ev sahipliği yapması eğlence sektörünü ayakta tutmanın yanında ekonomik açıdan önemlidir. Yakup Çelik kitabında bu şiir ile ilgili şunu düşünmektedir: “Cinnet Çarşısı’nın Cinnet Saray ve Eller Yukarı adlı şiirlerinde İstanbul’un eğlence merkezi olan Beyoğlu’nun gecenin başlangıcından sabaha kadarki görüntüsü vardır. Romanlarında büyük şehir yaşantısını eğlence, ekonomi ve kültürel bazda ele alan Attila İlhan; burada yalnız eğlence merkezi durumundaki Beyoğlu üzerinde durmuştur” (Çelik, 2007:289).

“ne cepte bilet elde bavul haydarpaşa garı’ndayım
parasızım içim kapalı yalnızlığın uğulduyor
hangi trene bineceğim martılarla anlaşılamıyoruz...”

...istanbul / akşam: kiralar yükseliyor dört beş

Odalı harap evlere şişli’de yüz lira istiyorlar... (İlhan, 2019:93-98)

Korkunun Krallığı kitabında geçen “O Eski Adamlar” bölümünde yer alan yukarıdaki parçada, şairin Türkiye’deki ekonomik unsurlara değindiği görülmektedir. İstanbul her zaman nüfus olarak kalabalık bir şehir olmuştur ve talebe yoğunluk arttığından insanların yerleşimi ve barınmaları yer yer sıkıntı

doğurabilmektedir. Kira fiyatlarının evin ederinden fazla olması ekonomik bir sorundur ve İstanbul’da bu sorun görülmektedir.

Haydarpaşa Garı ise, İstanbul’un kökleşmiş simgelerinden biridir. Anadolu Yakası’nda, Kadıköy ilçesinde bulunan gar binasının yapımı ve kullanıma açılması Osmanlı Dönemi’ne kadar uzanmaktadır. Zamanla şehirde oluşan trafik nedeniyle kapatılan gar birkaç kere el değiştirmiş ama 2013’e kadar açık kalmıştır. Ulaşım olarak İstanbul’daki önemli faaliyetlerden biridir.

“kurtuluş’ta ay karanlık fabrika meyhanesi
şişeler çekilmiş karşılıklı beş kurşun atıyor
bıyıkları altında pusu kurmuş sendikacılar” (İlhan, 2021:22)

Ayrılık Sevdaya Dahil kitabında yer alan “Mevkuf” şiirinde ekonomik yapısına etki edecek önemli faktörlerden olan İstanbul’un sanayisine yer verilmiştir. Fabrikalar sanayi bölgelerinde kurulu çalışma alanlarıdır. Genelde işçi kesimin çalıştığı bu alanların, ülkenin ekonomisine etkisi büyüktür. İstanbul bu anlamda sanayinin en fazla geliştiği bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda şair, çalışanın toplumsal ve kültürel yönden çıkarlarını koruma amacıyla var olan sendikalara da değinerek bir başka ekonomik yapıyı ele almıştır.

3.2.2.2 İzmir

“941’de izmir
izmir şehrinin ışıkları yanyor
çıktı şair namzedi attilâ ilhan
çıktı yelken gibi sokaktan
banyolar’a doğru şöyle uzanıyor
bir cebinde kiralık ihtiyar bir kitap
bir cebinde kehribar kuru üzüm ve incir
sahilde iki ahbap” (İlhan, 2019:80)

Şairin ilk şiir kitabı *Duvar*’da yer alan “941’de İzmir” şiiri, şehre ait unsurları betimlerken aynı zamanda 1941 yılında Attilâ İlhan’ın arkadaş grubuyla yaşadığı bir anıyı anlatmaktadır. Bu parçada geçen üzüm ve incir Ege yöresinde yetiştirilen meyvelerdir. İzmir’i anlatırken o bölgede yapılan tarım faaliyetlerinden bahsedilmiştir.

“izmir’de bir gemici barında
üç sarhoş kadın ona gülmüşlerdi
sakalı vardı yirmi bir yaşında

içerken elleri titriyordu” (İlhan, 2022:18)

Bu parça *Sisler Bulvarı* kitabında yer alan “Liman” şiirinin ikinci bölümünden alınmıştır. İzmir Limanı üzerine yazılan bu bölümde şehirde deniz ticareti ile uğraşıldığı çıkarımında bulunabilir. Gemici barının bulunması, limanda çalışanların olduğu ve şehrin önemli ekonomik yapılarından biri olduğu fikrinin çıkarılmasını sağlar.

“...izmir derler bir şehir uzakta bir yer imiş
etrafi bağlık bahçelik içinde üzüm işlenir
deli asaf dediğin bir rüzgarda toz mu ki
rahmet iner yol uzar karşı dağlar puslanır
kamyonlar gelir geçer fenerleri ıslanır” (İlhan, 2021:58)

İzmir’de bulunan tarım faaliyetleri ile ilgili bilgi barındıran bir başka şiir, *Yağmur Kaçağı* kitabındaki “Deli Asâf” şiirinde yer almaktadır. İzmir’in tasviri yapılırken bağ ve bahçelerden oluşuyor olması ve burada üzüm işleniyor olması dikkat edilmesi gereken bir mevzudur. Üzüm fazla yağış sevmeyen, ılıman iklimlerde yetişebilen bir meyvedir. Bu bakımdan Ege Bölgesi’nin iklimi üzüme uygundur. Ülkemizde en çok Manisa, İzmir ve Denizli’de yetiştirilmektedir.

“bıçak dövülüyor bıçak bursa’da bıçakçılar
bir dilim güneş gibi bursa bıçakları
götürüp belki izmir’de fuar’da satacaklar
belki izmir’de bıçakçılar içinde” (İlhan, 2021:44)

Ben Sana Mecburum kitabındaki “Memleket Havası” bölümünden alınan bu parçada ülkemizin çeşitli şehirlerine dair bilgiler vardır. İlk kıtasında bahsettiği İzmir Fuarı, Türkiye’nin ilk uluslararası fuarı olma özelliğine sahiptir. Sanayi ve ticaret fuarı olarak bilinen fuar belli bir sektöre değil birçok sektöre açıktır. İthalat ve ihracat potansiyeli yüksek ürünlerin sergilendiği fuar, ülkemizin ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır.

“inciraltı’ndan son seferi ‘uşak’ vapurunun

limanda gece vardiyası kuru üzüm ve incir
pul pul terlemiş tahmil tahliye amelesi
çift atlı arabalar hangi rüyayı taşıyor” (İlhan, 2022:57)

“Ne Kadar İzmir / 2” şiirinden alınan bu parça *Kimi Sevsem Sensin* kitabında bulunmaktadır. Bu parçada dizeleri bir tane tek mısra ve ardından üçlü bentlerle

oluşturan şair, üslupta yenilik yapmak istemiş ve vurguyu bu sayede üst seviyelerde tutmuştur. Uşak Vapuru, İzmir Limanı'nda deniz ulaşımını sağlayan ve tarihi eskilere dayanan bir vapurdur. İzmir'de deniz ulaşımı ve vapur, tıpkı İstanbul'da olduğu gibi yaygındır. Limanda hem gemicilik hem de ulaşım faaliyetleri yürütülmektedir. Bu durum ekonomiye katkı sağlamaktadır.

Bir diğer unsur ise “çift atlı arabalar” olarak ifade edilen faytonlardır. İzmir'de simgeleşmiş bir figür olan faytonlar tüm şehri dolaşmakta ve kişilere hem ulaşım hem de kültürel bir tur imkânı sağlamaktaydı. Hayvan haklarına gösterilen özenle günümüzde bu uygulama kalkmış olsa da Attilâ İlhan'ın şiirinde böyle bir detaya değinmesi dikkate değerdir.

“ilk incir mahsulü borsa'ya yarın geliyor

yazihanenin camları yumuşamış öyle sıcak
ter buharlaşıyor havada yeşil sinek vızıltıları
halimağa çarşısı'nda hamallar izmir'i taşıyor” (İlhan, 2022:58)

“Ne Kadar İzmir / 3” eserinden alınan yukarıdaki parçada Attilâ İlhan, İzmir'in ticarî faaliyetleri ile ilgili bir noktaya değinmiştir. İzmir Ticaret Borsası, o bölgede yetiştiren mahsullerin satışa sunulması ile ilgili karar merciidir. Türkiye'nin ilk tarım borsası özelliği gösteren kurum, ülkenin ve Ege Bölgesi ekonomisinde yaşanan olayları takip etmektedir. Halimağa Çarşısı ise Osmanlı Dönemi'nde inşa edilmiş bir handır. Burası da günümüzde tarihi ve kültürel yönü ağır bassa da geçmişin önemli ticaret noktalarından biri olmuştur.

3.2.2.3 Diğer Anadolu Şehirleri

“karacaören den bu taraf
karpuzları kütür kütür yarılan
dört mevsiminde dört yüz türlü çiçeği
yaylasında sümbülü yamacında kekiği
eğbez eğbez yeşeren
yüz yaşamış bin yaşamış gâvurdağları'nın
kuzey kanadıdır meydan okunmaz
zaman zaman konuşacak sanırsın
günü mavi gecesi kara bir göz gibi bakar
insanları dağ misali dalyan boyludur
bıyıkları tütün kokar

kimisi uysaldır kimi deli huyludur
bir yol gönül verdi mi ferman dinlemez
gâvurdağı insanı ölür bre kahrından
ölür ama inlemez” (İlhan. 2019:24)

Duvar kitabında geçen “Sığırtaç” şiirinde Çukurova Bölgesi’ndeki insanların özellikleri anlatılmaktadır. İnsanın coğrafya ile tanıtılması ve coğrafi faktörler etrafında özellik verilmesi, insan ve coğrafya arasındaki ilişkiye güzel bir örnektir. Karacaören, Osmaniye’nin Düziçi ilçesine bağlı bir köydür. Tarımın ekonomiye etkisinin büyük olduğu bu topraklarda karpuz, yetiştirilen önemli bir tarım ürünüdür. Sanatçının bu duruma değindiği görülmektedir.

“kızılaç’tan öte geçtin mi can kardeşim
varıp ulu çınarın dibine
ayran suyu’nu içtin mi
soğuktur
dişlerine kemâne çaldırır
hep böyle oluk oluktur
ünü seyhan’a varmış ceyhan’a varmış
arkasında yükselir bir pehlivan heybet ilen
sabah olur sislenir akşam olur puslanır
omuzları bulutlara bulutlara yaslanır
şaştım bu pehlivana nasıl kıymışlar
kıymış bağrını oymuşlar
adını tünel koymuşlar
ayran tüneli” (İlhan, 2019:27)

“Ümmühan” şiiri aynı kitapta yer alan ve eşinden ayrı kalan dul bir kadının anlatıldığı eserdir. Kızılağaç, Ceyhan ve Seyhan, Adana’ya ait semt ve ilçelerin adıdır. Şair burada coğrafyanın tanıtımını yaparak hem o yörenin fiziki coğrafyası üzerinden insanını hem de beşerî faaliyetlerine değinmiştir. Bu faaliyetlerden biri Ayran Tüneli’dir. Yapımı eskilere dayanan bu tünel Osmaniye’nin Bahçe ilçesinde yer alan bir otoyol tünelidir. İlhan’ın dağın delinerek inşa edildiği tüneli anlatış tarzı coğrafi unsurlara yapılan kişileştirmeye açıklanabilir. Bu bölgenin ulaşımı ile ilgili bilgi vermesi açısından önemlidir.

“bıçak dövüyor bıçak bursa’da bıçakçılar
bir dilim güneş gibi bursa bıçakları

götürüp belki izmir'de fuar'da satacaklar
belki balıkesir'de bıçakçılar içinde

halı dokuyor halı uşak'ta halı esnafı
bir ilkbahar sahifesi kimisi silme çiçek
dövülmüş bir bakır aydınlığı kimisinde
kimisi tertemiz sofalara serilecek
encamı bilinmeyecek kimisinin de
halı dokuyor halı uşak'ta halı esnafı
hünerli elleriyle bir dünya cenneti dokuyor
içinde çırılçıplak kendisi işin tuhafı

akşehir'de semerciler semer dikeyor
ufacık yere yakın bozkır atları için
çuvaldızın ucunda ağaç saman ve meşin
toz bıyıklarını yakıyor semercilerin
bir iğne sokuyorlar bin ah çekiyorlar

demir dövüyor demir demirciler Sivas'ta
örsün üstünde kibrit gibi, parlatıyorlar
yumuşatıyorlar çifte su veriyorlar
altı yüz çırak yüz elli usta Sivas'ta
çekiç burunlarından çingı sektiriyorlar

küçük asya düzünde ay ve yıldız
omuz omuza vermiş ekmek yuğuruyor
yıldız kadınhan'da buğday savuruyor
ay ramandağı'ndan petrol çıkarıyor
küçük asya düzünde ay ve yıldız
her köşebaşında her gün rastladığımız
gözleri bozkır gibi kuru ve aydınlık
avuçları sıcacık demir kuşaklı halkımız” (İlhan, 2021:44-45)

Ben Sana Mecburum kitabında geçen “Memleket Havası” bölümünün ikinci
şii “Demir Kuşaklı Halkımız”, Türkiye’nin sabit bir yerinin değil tümünün

gücünü, üretimini, tarımını ve kültürünü anlatıldığı bir şiirdir. İlhan, bu şiirinde özellikle bir tarım ülkesi olan ülkenin üretim yağısını ele alarak kalınma gücünü ortaya koymuştur. Ekonomik faaliyetlerin sıralandığı dizelerde şairin halk şiirine yakınlığı görülmektedir.

“burnu eğik adımları tüy gibi kalleş
bir çoban köpeği solumasıyla ansızın bastırdı yağmur
akşamın iki parmak berisinde ıslanıyoruz
gönül ferahıyla kardeş kardeş
yabanî nar fidanları
biçilmiş tarlalarda sıçrayan çekirgeler
hozonsu köyü'ndeki telâşçı horoz
ya bereket deyip ıslanıyoruz

ahmediye rampasında
soluk soluğa pancar kamyonları
nadasa dökülmüş
çatık boynuzlu öküzler
ovanın güney batısında
boylu boyunca ezik bir sarı
kirlili bir gümüş
ve dorukları dağıtan bir yağmur dumanı bütün
bağlarda kurşun gibi ıslıkla büyüyen siyah üzümler” (İlhan, 2021:58)

Aynı bölümde yer alan “Ya Bereket Deyip Islandık” şiiri, şairin yine ülkenin zenginliklerini halk diline yakın bir üslupla anlattığı, Anadolu’ya yöneldiği bir eserdir. İlhan, Memleket Havası şiirlerinin tamamını Erzincan’da askerlik yaptığı sırada yazmıştır. Bunun etkisi, o coğrafyaları yakından tanıma fırsatı bulmuş olmasıdır. Ahmediye Rampası, Gümüşhane ile Erzincan arasında yer alan ve kışın oluşan kar, tipi gibi hava olayları ile meşhur bir geçittir. Bu rampa o yörenin halkı tarafından bilinebilir. Kamyonlarda bir tarım ürünü olan pancarın taşınıyor olması, İlhan’ın bir kesitten yola çıkarak o yörenin tarım faaliyetlerini ele alması bakımından dikkat çekmektedir.

3.2.2.4 Paris

“montmartre metrosu civarında seni gözden kaybettim
o zenci yine arkanda mıydı hiç dikkat etmedim

ağzında yoksul bir ıslık ıslak bir cıgara gibi
sidney bichet'nin caz havalarını çiğneyip tüküren
o saklasın varsın seni sevdiğini biliyorum ben
yüzünün renginden geliyor bütün üzüntüsü

bir gazete aldım ama evde okuyacağım” (İlhan, 2022:35)

“Kaptan” şiirinde alınan bu parça *Sisler Bulvarı*'nın bir bölümünün ismidir ve beş başlıktan oluşmaktadır. Şair bu şiirde Paris'i çeşitli yönlerden kendinde bıraktığı izlenimlerle anlatmıştır. Unutmadığı ve Türkiye'de bıraktığı sevgilisi Zehra'yı şiirin belli yerlerinde anması lirik bir tema oluşturmaktadır. Serbest ölçüde yazılmış bentlerden oluşan bu parçada bentlerin arasına yerleştirilen mısralar anlatıma vurgu kazandırmıştır.

Montmartre Bölgesi Paris'in tarihi yönden önemli yerlerindendir. Kafeleri, restoranları ve gösteri merkezleri ile turistik bir bölge olan buraya ulaşımın metro ile yapılabilmesi geziye kolaylık sağlamaktadır. Attilâ İlhan'ın kendisinin de gittiğini anladığımız bu bölgeye ekonomik unsurlara şiirinde yer vererek anlatması coğrafyanın edebiyatın içinde olduğunu gösteren bir detaydır.

“luxembourg garı'nın dirseğindeki çiçekçiye bileceksin
yeşil muşamba ceketli sarışın küskün kızcağız
en dokunulmaz kızı en temiz fikrimce paris'in
pablo'ya sorarsanız bir taksi şoförüyle yatıyor
pablo!.. ah pablo!.. onunla bir tanışsanız
önüne gelene salamanca'da bir şeyler anlatıyor
babasını orada bir duvar dibinde bırakmış
halbuki konuştuğu zaman fransız sanırsınız” (İlhan, 2022:37)

Şiirin ikinci bölümünden alınan bu parçada İlhan, Paris'te tanıştığı bir kadın ile ilgili izlenimlerini yazmıştır. Paris'in şehir merkezinde bulunan Luxenbourg Garı, kentin ulaşım olanakları bakımından gelişmiş olduğunu göstermektedir. Paris sokaklarından kesitler vermeyi seven şairin, garın yanındaki çiçekçiye belirtmesi dikkat çekicidir.

“saint-michel'de bir talebe kahvesindeyim yalnız
gündüz olduğu halde bütün ışıkları yakmışlar
bir cumartesi günü saat dört buçuğa beş var”

Parçanın devamında şehrin canlılığından bahsedilmektedir. Paris'in kafe kültürünün gelişmiş olduğu bilinmektedir. Seine nehrinin sol kıyısında yer alan meydana verilen isim olan Saint-Michel, özellikle yeme-içme konusunda zengin restoranların bulunduğu bir bölge olarak bilinmektedir. Ekonomik olarak düşünüldüğünde insanların restoran ve kafeleri ile meşhur olan bu mekanlarda bulunuyor olması şehrin sosyal yaşamını yansıtmaya açısından için önemlidir.

“dün gece châtelet’de metro’nun yanbaşımda durdum
yağmur bilmediğim başka bir gökten yağıyordu
yağmur saint-jacques kulesine doğru yağıyordu” (İlhan, 2022:38)

Diğer sayfada yer alan bölümde Paris'in ulaşımı için önemli bir yere sahip olan Châtelet Metro'sunun adı geçmektedir. Paris'in birçok bölgesine ulaşılabilen bu istasyondan bahsedilmesi ulaşım açısından şehir hakkında bize gelişmiş olduğu bilgisini vermektedir.

“şimdi bir nefeste cafe de l'ecluse'ü hatırladım
seine kıyısındaki küçük nehir kahvesini
kapısında bir gemici feneri asılmış duruyor
seine gemicileri her akşam burada toplanırlar
onlar için bir takım maceralar düşünürüm
seine sanki petrolmüş gibi iştahlı ve obur akıyor”

Paris şehir merkezinin Seine Nehri etrafında kurulduğunu ve şehirleşmenin en fazla görüldüğü yerin bu bölge olduğuna değinmiştik. Yukarıdaki bentte buna ithafen Paris'in kafelerinin, ekonomik faaliyetlere yansımaları görebilmekteyiz. Ayrıca turistik bir faaliyet olarak nehri dolaşan gezi tekneleri günümüzde dahi varlığını sürdürmektedir. Şair bu teknelerden ve meslek olarak bunu seçen kişilerden bahsetmektedir.

“faubourg saint-denis’de işte yine pazar kurulmuş
beş franga çorba içtiğimiz julien’in kapısı önünde
kırmızı ve siyah ve sarı saçlı bir kadın durmuş
muzaffer patatesler satıyor üç renkli neşesi içinde
camların arkasında ekmekçi kızlar mavi beyaz
raflarda uzun uzun herifler gibi taze ekmekler
üstüne bir yağmur yağdırmak hevesi uyanır içinde
ben bu mısraları yazarım tout-va-bien kahvesinde...” (İlhan, 2022:39)

Şiirin devamında şair Faubourg Saint-Denis’de kurulan bir pazardan bahsetmektedir. Paris’in işlek bir caddesinde kurulan pazar alanı; insanların ekonomik faaliyette bulunduğu, günlük ihtiyaçlarını karşıladığı, alışveriş yaptığı bir mekân olarak tasvir edilmektedir. Sonraki dizelerde İlhan’ın gitmiş olduğu kahve ve restoran isimlerinin geçmesi yine bu bölgedeki ekonomiyle ilişkilidir.

“st. vincent de paul kilisesi benim otelin arkasına düşer
saat kulesi her gece uyur uykumdan uyandırıyor
her seferinde seni tekrar bordeaux’ya yolcu ediyorum...” (İlhan, 2022:40)

“eiffel’in dibinde durduk ben bir cıgara yaktım
saint-dominique sokağında şehir ışıklarını yaktı
içim büyük karanlıktı ellerimi göğze uzattım” (İlhan, 2022:47)

St. Vincent de Paul Kilisesi, Paris’in 10. Bölgesinde yer alan ve yapımı 1844 yılında tamamlanan bir yapıttır. Neo-klasik bir stile sahip olan kilise turizm açısından şehrin önemli noktalarından biridir. Attilâ İlhan’ın kendi yaşamış olduğu yerleşim bölgesi ile birlikte bu kiliseden söz etmesi, oranın Paris’te bahsedilmesi gereken bir mekân olduğuna işaretir. Sokak ve caddelerin ışıklandırılması, şehrin canlı bir ruha sahip olması beşerî faaliyetlerin fazla olduğunu göstermektedir.

Eiffel Kulesi ise Paris ile adeta bütünleşmiş bir yapıdır. Paris’in sembolü haline gelen bu demir kule, şehir için büyük bir turizm olanağı sunmaktadır. Yazar ve şairlerin hatta Paris’e giden ziyaretçilerin adını sıklıkla andığı Eiffel Kulesi, İlhan’ın şiirinde de ziyaret edilmiş bir gezi mekânı olarak karşımıza çıkar. Şair kuleye gidip şehrin hareketli görüntüsünü izlenimci bir üslupla aktarmıştır.

3.2.3 Siyasi Coğrafya

Siyasi coğrafya, çalışma alanı bakımından siyasi olayların ve siyasi bölgelerin nasıl önem kazandığını ve dünya üzerinde bu siyasi olayların nerelerde yoğunlaştığını araştırır. Sanatçı politikayla yakından ilgilendiğinden şiirlerinde hem uluslararası hem yurtiçi birçok olaya değinmiştir. Tarihi bir bakış açısının da olduğu şiirler şu şekildedir:

3.2.3.1 İstanbul

“yangın gecesini giyinmişim
ateş istanbul’a bulaşmıştı
yalnızdım zehirdim zehirliydim
bütün köprülerim atılmıştı

gemimi ellerimle batırmıştım
istanbul nefes nefes yanıyordu
sen tutuşmuştun yanıyordun
çığlıkların kulağımdan gitmeyecek

saçların tutuşmuştu yanıyordu
ateş dudaklarma bulaşmıştı
kimsecik yangını görmüyordu
neden yandığını sormuyordu
bir damlacık su vermiyordu
elini ayağını şaşırmıştı
sen bir cehennemdin yanıyordun
istanbul bir cehennemdi yanıyordu
ben eski cehennemdim yanıyordum
şiiirlerim haykırmaya başlamıştı” (İlhan, 2021:29)

Yağmur Kaçağı’nda yer alan “Yangın Gecesi”, mekân ve insan ilişkisi üzerinden mekânın sessizliğine tepkinin anlatıldığı bir şiirdir. 1950’li yıllarda İstanbul’da yaşayan insanların siyasal baskıya olan tepkisizliğinin işlendiğini görmekteyiz. Somut olarak o yıllarla ilgili şiirden bilgi bulunmasa da “yangın”ın faşizmi simgelediğini söyleyebiliriz. Bunu İlhan’ın “Meraklısına Notlar” bölümünde şiirle ilgili yazdığı şu sözlerden anlayabilmekteyiz:

“*Duvar*’daki “Karanlıkta Kaynak Yapan Adam” şiirinde karanlık nasıl faşizmi simgeliyorsa, bu şiirdeki yangın da öyle, 50 yıllarında üzerimize çöken siyasal baskıyı simgeliyor. Açıkça yazılması mümkün değildi. Bu da CHP diktasının faşizan baskısıyla, özgürlük vaatleriyle iktidara gelen DP iktidarının Amerikancı baskısı arasında pek de fark olmadığını gösterir.” (İlhan, 2021:75)

1945-1950 yılları Türkiye’nin siyasi tarihinde önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Çok partili hayata geçiş sürecinde olan ülke, 1950 yılıyla beraber 27 yıllık tek parti devrini sona erdirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk’ün kurduğu ve iktidar parti olan Cumhuriyet Halk Fırkası, 14 Mayıs 1950 seçimlerinde yerini Demokrat Parti’ye bırakmıştır. O dönemin siyasi olaylarının edebiyata da yansıdığını ve büyükşehir olan İstanbul’un bu baskıyı derinden yaşadığını Attilâ İlhan’ın şiirinden yola çıkarak düşünebiliriz.

“bırak
yıldızlar bir çiçek yağmuru halinde dökülsünler
sen hep böyle düşün taşın
beni düşün hep
özgürlüğe yürümüş yolundan kalmayacak
mayıs öğrencilerini
sabah gazeteleri getirsin
ölüm haberlerini
kanla ıslanmış çocuk gözlerini getirsin
beyazıt meydanı’nda dövüşen istanbul üniversitesi’ni
düşün ki sen
bütün ihtilalci rüyaların içindesin
bir an için
o ilkbahar rahatlığından sıyrıl
leylakların eflatun mutluluğunu
toprağın umutsuzluğunu
unut
etrafında ne varsa hepsini birden unut
ne varsa küçük ve basit
kendi şahsına ait
sonra ya hışım gibi rüzgâra karşı yürü
eski muhariblerin kızılây’daki gösterisinde
ya uzun
mükemmel söylenmiş bir şiir gibi
büyük seferler yapan bir uçak gibi yorgun” (İlhan, 2021:79)

“Yarımın Başlangıcı” adlı şiir dört bölümden oluşur ve *Bela Çiçeği* kitabında yer almaktadır. Şiir, 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşmiş olan ilk askeri darbeyi konu almaktadır. Dizelerin uzunlu kısıalı olması ve bazı dizelerin tek kelimeden oluşuyor olması şairin ahenkli söyleyiş tarzına işarettir. O dönemde yaşanan hemen hemen bütün siyasi olayların hareketlendiği ve insanların toplanma mekânı olan İstanbul Üniversitesi Beyazıt Kampüsü, bu olayda da karşımıza çıkmaktadır. Şair kendisinin de öğrencilik yıllarını geçirdiği bu kampüsün öğrenci hareketleri ve 1960 İhtilali ile ilgili kendine yansıyan görüşlerini şöyle dile getirmiştir:

“Şiirleri o günün havası içinde değerlendirmek gerekir. Bakın, birden patlayan yığinsal eylem dedim, gerçekte bu sadece iki büyükşehirimizdeki sınırlı öğrenci gösterilerini anlatabilmek için abartılmış bir ifade. Hele aynı günlerde Menderes’in sözgelişi İzmir’de yüz bin kişiyi -hem de çoğu üretici köylü-meydanlara toplayabildiği düşünülürse şişirilmiş bile denebilir. Fakat aydınların bakışı ister solcu olsun ister liberal, halkın desteğini küçümsemeye, öğrencilerin muhalefetini önemsemeye yönelikti. Basın da bunu pompalıyordu. 27 Mayıs’tan veremeyeceğinden fazlasını beklemek, buradan kaynaklanıyor.” (İlhan: 2021,130)

Bu açıklamadan yola çıkarak da temayı hürriyet sevgisi olarak seçebiliriz. O dönemde yaşanan siyasi olayların şiire yansıması, şairde oluşmuş hürriyet arzusu ve yarından duyulan umudun bir çıkarımıdır. Yarın, umutlu günlerin başlangıcı olarak düşünülmüştür. Şiirde ülkesinin geleceğini düşünen ve mücadeleye hazır bir bireyin durumu sergilenmiştir. Dönemin üniversite öğrencilerinden söz edilmesi de yine bunun sonucudur.

“kara bir balta buldu akşam vuracak noktayı
hücreler doldu bir ısıklık en yakın maça tramvayı
kim bırakmış yalnızlığıma bu hüzzâm şarkıyı
kimin bu karanlık kimler sürgülemişler kapıyı
insan olan bağlar her koptuğu yerden yaşam ayı

daktilolar camları bulutlu sorgu odalarında
didiklemez mi özgürlüğünü sansaryan hanı’nda
küflenir suyun bir bakır çalığı birikir ağzında
kendini öldürmeyi belki bin kere tasarlarsın da
bir kere aklından geçmez bitirmeden ölmek şarkıyı” (ilhan, 2019:96)

“Tutuklunun Günlüğü” bölümünden alınan “Salı Gecesi” şiiri, şairin hayatında yeri olan Sansaryan Hanı’ndan bahsetmektedir. Hapishane, geçmişe özlem ve hürriyet temalı şiirlerin bulunduğu bölümde 1940’lı yıllarda yaşanan siyasal baskıların, kaygı ve gerginliklerin özellikle aydın kesim üzerinden anlatıldığını görmekteyiz.

Sansaryan Hanı, tarihi Osmanlı Dönemi’ne dayanan ve 1935 yılından itibaren uzun bir süre İstanbul Emniyet Müdürlüğü tarafından kullanılmış bir taş binadır. Günümüzde kapalı olan yapı, Emniyet Müdürlüğü olarak kullanıldığı sıralarda gözaltında tutulan kişilere sorgu ve işkence yeri olarak kullanılıyordu.

Attilâ İlhan divan şiirinden yapı olarak esinlendiği şiirinde, odayı ve o atmosferi tasvir ederek kendisinin de dahil olduğu anılarla dönemi ve mekânı anlatmıştır. “Tutukluyu Uyutmamak” adlı şiirlerinde yine aynı konuyu esas almış ve şiirin notuna şu cümleleri eklemiştir.

“12 Mart sonrası uygulandı mı bilmiyorum, 40 yıllarında sanığı uyutmamak etkili bir işkence yöntemi idi. Konuşturulmak istenen kişi, genellikle aralıksız bir iskemleye oturtulur, başına bir nöbetçi dikilirdi. Nöbetçi sık sık değişir, tutukluyu uyutmazdı. Önceleri oyun gibi başlayan bu işkencenin giderek ne kadar ağırlaştığını, nasıl insanın bütün direncini azalttığını, iliklerini boşalttığını herhâlde başından geçenler iyi bilir.” (İlhan, 2019:147)

“birşeyleri bir yerde yarım bıraktık neleri nerede nasıl

kim kimi yüklenmiş götürüyor boşalan hangimiz

şehirler birden karanlık / birden elektrik kuşları

kıvılcımlı gözleriyle karanlığımıza dolmuşlar

aylardan hangi aydır yıllardan hangi yıl

geçmiş bir zaman parçasının içinde miyiz

başında fes peçelisin cebimizde osmanlı kuruşları

gazeteci ahmet samim’i galata köprüsü’nde vurmuşlar” (İlhan, 2022:26)

Böyle Bir Sevmek kitabında yer alan “Hadi, Sen Git...” adlı şiirde şairin geçmişten bahsettiğini görmekteyiz. “Şehirler birden karanlık / birden elektrik kuşları” dizesinde şehre elektriğin gelmesiyle yaşanan değişime değinen yazar, şiirle beraber Osmanlı Dönemi’ne gitmiştir ve Osmanlı Dönemi’ne ait unsurlarla o dönemde yaşanan olayları vurgulamıştır. Son dizede şairin geçmiş dönemde yaşamış bir gazetecinin politik meseleler yüzünden hayatını kaybetmesine değinmesi dikkat çekicidir. Ahmet Samim, II. Meşrutiyet Dönemi’nde (1908-1920) yaşamış ve cinayetle hayatına son verilmiş bir gazetecidir. Galata Köprüsü, İstanbul’un hem tarihi hem demografik olarak kalabalık bölgelerinden biridir. Ferhat Ateş’e göre gazeteci Ahmet Samim’in vurulması şu olaylar ekseninde olmuştur:

“...İşte böyle bir siyasi iklimde, Ahmet Samim iktidarın ve iktidar taraftarlarının dolayısıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin politikalarını, öldürüleceğine dair malumata sahip olmasına rağmen, *Sada-yı Millet* gazetesinde eleştirel yazılarını sürdüren, genç ve yürekli bir gazetecidir. Ahmet Samim cinayeti, 31 Mart Vakası’ndan sonra yeni muktedirin, adım adım iktidarı ele geçirdiğini

hatırlatma ve biat etmeyenlerin sonunun ne olacağını gösterme kabiliinde, iktidarın muhalefete gönderdiği bir mesaj olarak okunabilir” (Ateş, 2018:89).

3.2.3.2 İzmir

“izmir kapısını açar açmaz
şakağına bir mermi çivilediler
bozköy’lü hasan’ın
düşmedi
öylece ayakta durur
ay ışığında baksan
görürsün” (İlhan, 2022:135)

Sisler Bulvarı’nın son şiiri olan “Dokuz Eylül”, ismini İzmir’in Yunan işgalinden kurtuluş tarihinden almaktadır. İlhan’ın, “...vurucu gücü yüksek bir imge taşıdığı için severim, Kuvayı Milliye ruhunun, ayakta durduğunu anlatmaya çalışmışım.” (İlhan, 2022:159) sözlerini kullandığı şiir Türk Kurtuluş Savaşı’nı ve milli mücadele ruhunu kısa cümlelerle yaşatan bir metin olmuştur. Üç yıl süren savaş 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir’in düşman işgalinden kurtarılmasıyla sona ermiştir. Şiirde İzmir kişileştirme yapılarak, şehrin yani tüm halkın düşman işgaline karşı koyduğuna değinilmiştir.

“kalın sonbahar hüznleri / mektepler açık
‘türküz cumhuriyetin göğsümüz tunç siperi’
soğuk denize dalıp çıkan karabataklar

zincirleme şimşekler ki küf yeşili kilitlenir

yağmur sersemidir taşlıkta ıslak serçeler
herkes ulucak’tan dönmüş menemen yasak
‘hükümet önü’nde kubilây’ı kesmişler

divan-ı harb-i örfi / menemen’de sehpalılar / sehpalılar” (İlhan, 2022:62)

Kimi Sevsem Sensin kitabındaki “Ne Kadar İzmir” serisinin son şiirinden alınan bu parçada şairin Kurtuluş Savaşı sırasında İzmir’de yaşanan hadiselerle ışık tuttuğunu görmekteyiz. Özellikle Yedek Subay olan Kubilay’ın şeriatçılar tarafından öldürülmesine yapılan vurgu İzmir’in tarih sahnesindeki rolünü sergilemektedir. Tarih ve politikayla ilgilenen Attilâ İlhan’ın memleketinde

gerçekleşmiş olan tarihi bir olaya şiirinde yer verdiğini görmekteyiz. Menemen Olayı ya da Kubilay Olayı, bir Aralık günü, İzmir’in Menemen ilçesinde, askerliğini yedek subay olarak yapan Öğretmen Mustafa Fehmi Kubilay’ın ve onunla beraber yardıma gelen bekçilerin şeriat isteyen bir grup tarafından öldürülmesidir. Bu olayın ardından ülkede o dönem sıkıyönetim ilan edilmiş olup Divanîharp kurulmuştur. Şairin bu askeri mahkemeleri de andığı görülmektedir.

3.2.3.3 Ankara

“ankara içlerinde bir adam yaşar
ankara içlerinde anıtkabir’de
sarışın başkumandan
mavi bir kalpak gibi geçirmiş başına
gökyüzünü
rüzgâra verir rüzgâra
kuvayı milliye rüzgârına
hürriyetli türküsünü
ankara içlerinde garnizonlarda
ordunun ve donanmanın erleri
kurmaylar ve subaylar
gözleri saatlerine saplı
son emri bekliyorlar
besbelli yine o’ndan
ankara içlerinde bir adam yaşar
ankara içlerinde anıtkabir’de
sarışın başkumandan” (İlhan, 2021:87)

Bela Çiçeği’nde yer alan “Yarının Başlangıcı”nın 1960 İhtilalini ve hürriyet arzusunu konu edindiğini belirtmiştik. Aynı şiirin son bölümünde şairin “*Ankara içlerinde bir adam yaşar / Ankara içlerinde Anıtkabir’de / Sarışın başkumandan*” dizeleriyle Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ten bahsettiğini söyleyebiliriz. İlhan’a göre Türkiye’nin geleceği; Atatürk’ün fikir dünyasını kavramaya, iyi yorumlanmaya ve düzgün hayata geçirmeye bağlıdır. Şiirini böyle sonlandıran İlhan’ın Atatürk’e olan sevgi ve saygısını şiirlerinde olduğu gibi romanlarında da işlemesinden anlayabiliriz. Ankara’nın, Türkiye’nin başkenti olması ve Anıtkabir’in de burada bulunuyor olması siyasi tarihin bu şehir bazında incelenmesine nedendir. Attilâ İlhan; bu parçada Türk Kurtuluş Savaşı’na

önderlik eden, milli egemenlik ve bağımsızlık için ömrünü adayan Atatürk'ün, fikirleriyle ülkeye her zaman ışık tutacağını vurgulamıştır.

“kim kaldı
müdafaa-i hukuk cemiyeti'nden
avcı ceketi
körüklü çizme
astragan kalpak
bazen 'ittihatçı'
hafif 'iştirâkiyûn'
öfkeli kaşları salkım saçak
kumral bıyıkları mahzun...

...hani felaket tütün içerler
ceplerinde idam fermanları
bellerinde söğüt yaprağı bıçak
ya millet meclisi'nde meb'us
ya kuva-yı seyyare'de asker...

...öldü nâzım şâmilof sarı mustafa
yıkılmış strasnoy ploşçat'ın saat kulesi
eski bolşeviklerden kim kaldı” (İlhan, 2016:69)

Kesik mısralı yapı içerisinde oluşturulan yukarıda metin *Elde Var Hüzün* kitabında yer alan “Kim Kaldı” şiirinden alınmıştır. Tarihi olayların yer aldığı şiirde İlhan, ülkenin yakın geçmişinden izler sunarak birtakım şahsiyetler ile o günleri anmıştır. Millet Meclisi'nin Ankara'da yer almasından dolayı bu başlık altına alınan şiirde esasen birden fazla yer ve olay işlenmiştir. Yakup Çelik kitabında bu şiir ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“Serbest Gazeller'in *Kim Kaldı* şiirinde İttihat ve Terakki ile Jön Türkler döneminden başlanarak, Meclis-i Mebusan'a, hatta Nazım Hikmet'e kadar gidilir. Bu şiirde, çağrışımların yanında, tarihsel olaylar ve tarihi şahsiyetler, geçmişe özlüm hareket noktası alınarak karşımıza çıkarılmaktadır. Zaten şiirin başlığı olan “kim kaldı” sözü de bunu ortaya koymaktadır” (Çelik, 2007:529).

3.2.3.4 Diğer Anadolu Şehirleri

“gel haberi öteden verelim
çıkmiş dağlara kendiliğinden
cebbar oğlu mehemmed
fransız'a silah çekmiş
hür yaşamak uğruna
ırz uğruna namus uğruna
ana için baba ve kardeş için
şu mübarek topraklar şu mübarek vatan için
derken efendim
bir gün kaman'dan öte
uğrun uğrun haber ulaşmış
urfa'nın antep'in köylerine
gözü kanlı maraş beylerine...

...iptida durdu görüyor geleni
yel midir toz mudur anlamıyor
lâkin bıyıkları terlemeden
çeteci olan garip ökkeş
çok geçmeden getiriyor haberi
tabur tabur üstümüze varıyor
düşman yola çıktı savranlı'dan” (İlhan, 2019:21-22)

Duvar kitabında geçen “Cabbar Oğlu Mehemmed” şiiri, Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Kurtuluş Savaşı zamanında yaşanan olaylardan izler taşımaktadır. O bölgedeki, Fransız işgaline direnen halkın mücadelesi, şiirde tahkiye üslubuyla işlenmiştir. Kurtuluş Savaşı, Türk tarihini derinden etkilemiş ve Anadolu coğrafyasının topyekûn mücadelesinin sonucunda zaferle sonuçlanmıştır. İlhan, milletin tarihine duyduğu saygı ve duyarlılıkla şiirlerinde bu temayı sıkça kullanmıştır.

“biz buralı türk düşük bıyıklı
yedi toprağa düşük allah diyen
barut yalamışlı tekbir soluklu
üç hilâl dökülür ellerinden
uf içi kalabalık büyük allah

biz buralı türk eski türk
düşük bıyıklı
ölmek bilir
tozlu atları kara köpük
kâfir üstüne vardık ne allah
bir sabah ezanı
tabur tabur
kösük
eskişehir üzerinden
uf içi kalabalık ölmek bilir
kemal paşa'nın atlıları

afyon
gizli gizli yağmur dokur
bir süvari ıslanır
karanlıkta
ıslıklar sıyrılır izmir'den
kuvayı milliye tutmuş kapıları
geceyarıları
üç telgraf gelir
redd-i ilhak uyanır
maşatlık'ta
uf içi kalabalık büyük allah

bir telgraf gelir
sivas uzaklarından
bir çift mavi kan damlamış
imzasına
belki mustafa kemal
heyet-i temsiliye namına... (İlhan, 2021:48)

“Memleket Havası” bölümünde yer alan “Heyet-i Temsiliye Namına” şiiri Ben Sana Mecburum kitabında yer almaktadır. Şair eserlerinde sıklıkla işlediği Kurtuluş Savaşı konusunda bu şiirinde de ele almıştır. Bu savaşla ilgili tüm ülkenin yani büyükten küçüğe halkın emekleri sayesinde kazanıldığına değinilmiştir. Bu

şiiirde de özellikle toplumcu gerçekçi bir bakış açısıyla o yıllarda yaşanan savaşların hangi coğrafyalarda meydana geldiği üzerinde durulmuştur.

3.2.3.5 Paris

“renault’daki grevciler toptan sokağa atıldılar

paris’in duvarlarını boydan boya afişler kapladı” (İlhan, 2022:40)

Çoğu Paris’te yazılmış “Kaptan” şiirleri, *Sisler Bulvarı* için önemli bir yer tutmaktadır. Şair zaman zaman Paris’te yaşadığı yıllarda orada tanık olduğu olayları, şiirlerine konu olarak alır. Burada da buna benzer bir siyasi olayı iki dizede şiirinde yer verdiğini görmekteyiz. Böyle yaparak İlhan’ın yer aldığı mekanla ilgili yaşanan olaylara seyirci kalmadığını söyleyebiliriz.

Renault büyük bir sanayi kuruluşudur ve bünyesinde birçok çalışan barındırır. Otomotiv sektöründe gelişim gösteren firma belli dönemlerde yapılan grevlerle gündemde yer almıştır. Olayların 1950’li yıllarda geçtiği düşünülürse şiirden hareketle bu dönemde de grev yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu grevin sonucunda 1955 yılında işçilerin üç haftalık ücretli izin elde ettiği bilinmektedir.

3.2.4 Kültür Coğrafyası

“Kültür coğrafyası ya da kültürel coğrafya, insanların içinde yaşadıkları fiziki çevreden çok, insan kültürlerinin vurgulandığı bir anlam içerir. (Tümertekin, 2004:79)” Kültür ise belli bir bölgede yetişmiş insan topluluğunun ortak ilgi alanı, görüş, davranış ve yönelimleridir diyebiliriz. Coğrafyacılar ise bu kültürün başka bölgelere nasıl yayıldığını incelerler. Şehirlerin kendi bünyesinde karakteristik sayılabilecek mimari öğeleri vardır. Bunlar fiziki yani kendiliğinden ya da beşerî-insan katlıısıyla- oluşmuş olabilir. Mimarının yanı sıra o kültüre ait beslenme, giyim-kuşam, dil, müzik vb. birçok öğe vardır. Attilâ İlhan gezdiği alanlarda yer yer bu öğeleri barındıran şiirler kaleme almıştır.

3.2.4.1 İstanbul

“sayende sayebân olduk İstanbul şehri

sayende sebil olduk aç kaldık sefil olduk

yıldızlar dem çekti güvercinler gibi başucumuzda

ve yaktı perişan eyledi sine-i sâd-pâremizi

saplanıp hançer misâli bir hilâl

sokaklar serseri biz serseri

yüksekkaldırım’da

bir cezayir şarkısını dile getirdi plâklar

cadde-i kebir: bütün ışıklarını yakmış bir gemidir
sinemalar neredeyse boşalacaklar” (İlhan, 2022:92)

“Kirli Yüzlü Melekler” şiirinden alınan bu parça İstanbul’un özellikle yakın geçmişte merkezi sayılan Taksim/Beyoğlu bölgelerini anlatmaktadır. Beyoğlu bir zamanın sinema, müzik ve eğlence sektörünün parladığı, büyüüp çoğaldığı nadir bölgelerdendi. Bu unsurlar şimdilerde teknolojinin gelişmesi ile her yerden kolayca erişim sağlanabilecek şeylerken 1900’lerin özellikle ilk çeyreğinde Beyoğlu, İstanbul’un kültürel mekanlarının başında gelirdi. Yüksek Kaldırım Caddesi, Galata Kulesi’nden Karaköy’e doğru inen İstanbul’un hem kültürel hem de tarihi değerlerinden olan bir yerleşim bölgesidir. Şairin “*Yüksek Kaldırım’da / Bir Cezayir şarkısını dile getirdi plâklar*” dizesinden bu bölgede müzik kültürünün yoğun olarak malzeme ürettiğini çıkarabiliriz.

“Murat Belge, *İstanbul Gezi Rehberi* isimli kitabında Yüksek Kaldırım’ın geçmişine ve günümüzdeki durumuna dair bilgiler vermektedir: Burası eskiden basamaklı bir sokaktı ve şimdikinden çok daha güzeldi. İki yanındaki birçok ilginç dükkân veya başka iş yerleri de bu güzelliğine katkıda bulunurdu. Eski plak satıcıları, İstanbul Gazetesi, dansingler, eski kitapçılar vb. Eski kitapçılardan biri, bazı pulcular, müzik aletleri satanlar kaldı, öbürleri yokuşun bu başındaki radyocu teypçilere ya da daha yukarılarda başlayan tahta kaplamacılara yerlerini bırakıp gittiler” (Arabacıoğlu, 2016:98).

“şimdi gökler mecnun rüzgâr yolcu bulutlar
şimdi yürek sarhoş kâğıt sarhoş kalem sarhoş
minareler elpençe divan durmaktan usanmış
mavi yeşil neon lâmbaları bir sönüp bir yanıyor
son tramvaylar fren çözüp uykuya doğru uzamış
ve iliklerine kadar geçmiş efkâr
İstanbul şehri ağlıyor” (İlhan, 2022:98)

Sisler Bulvarı’nda yer alan başka bir eser “İstanbul Şehri Ağlıyor”, temeline bakıldığında 1950’li yıllarda İstanbul’un yoksulluğunu anlatan bir şiirdir. Şair, İstanbul’a ait unsurları şiirine yedirerek dönemin hali üzerinden kendi fikirlerini sunmuştur. Burada dikkat çeken kısım minarelerdir. İlhan, İstanbul minareleri hakkında detaylı bilgi vermese de 15. yüzyıldan beri bu şehrin mimari yapı olarak önemli figürlerinden olan minarelere değinmiştir. Şehrin kültürel yapısını tamamlayan camii ve minareler, İslamiyet’te ibadetin yapıldığı mekanlardır. Eski

zamanlara dayanan mimari yapılar arasında düşünıldüğünde ise camii ve minareleri ile İstanbul tarihi ve kültürel bir özellik kazanmıştır. İstanbul'daki camii ve minareler üzerine araştırma yapmış olan Semavi Eyice tarihi bir bakış açısıyla şunları ifade eder:

“İstanbul'da eski Anadolu sanat ananesine bağlı, gövdesinin sathı renkli tezyinata sahip büyük minarelere rastlanmaz. İstanbul minare mimarisinde sadelik ve nispet ahengi esas olduğundan renk ve kuvvetli gölge oyunlarının yardımına ihtiyaç duyulmamıştır. Yalnız bazı mescit minareleri arasında öyle numunelere rastlanmaktadır ki bunlarda Selçuk ve erken Osmanlı devri mimarisinin tesirleri aşikârdır” (Eyice, 1953:248).

“ragıp saatin kaç saatin
unutma dokuzda ajans dinleyeceğiz
demek yine kitapların ellerinden tutuyorsun
şiiir deyip daldığın oluyor roman deyip daldığı
yine çocuk bahçesinde mor salkımlar uyanıyor
üniversite kitaplığında büyük kitapların
bu sabah haydi hegel'i okuyorsun
st-simon'u yarın
ragıp saatin kaç saatin
beyazıt meydanında fiskiyeler davrandı mı
haydi gel sahaflar çarşısına uğra da gel
unutma bir tutam ışık getir sofraya” (İlhan, 2021:73)

Ben Sana Mecburum' da geçen “Memleket Havası” şiirleri halk şiiri izlenimleri taşıyan ve tema olarak Anadolu'ya yönelen bir bölümü oluşturur. Yukarıdaki parçada İstanbul'un kültürel değerlerinden Beyazıt Sahaflar Çarşısı'ndan bahsedilmesi ve kitapların yüceltilmesi bu anlamda önemlidir.

Sahaflar Çarşısı, Beyazıt Sahaflar Çarşısı ya da İstanbul Sahaflar Çarşısı olarak adlandırılmış bu bölge Fatih'te bulunan Beyazıt Camii, Kapalıçarşı, İstanbul Üniversitesi ve Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne yakınlığının etkisiyle uzun yıllar kültürün odak merkezi konumunda kalmıştır. Zamanla buna benzer sahafların çeşitlenmesiyle ziyaretçisi azalan tarihi çarşı, büyük bir kültür hazinesini barındırdığı için önemli bir yerdir.

“Sahaflar Çarşısı'nın kuruluşu Kapalıçarşı'nın açılışına kadar gider. Kapalıçarşı 1460'da kurulduğunda, medrese çevresindeki sahaflar da bir araya

toplanmış ve Sahaflar Çarşısı meydana getirilmiştir. 1894 yılındaki depreme kadar faaliyet gösteren çarşı, depremden sonra Hakkaklar Çarşısı'nın yerine yani bugünkü mekânına taşınmıştır. Evliya Çelebi Sahaflar Çarşısı'nda elli dükkânın bulunduğunu, ulemaya hizmet eden sahaf sayısının ise üç yüz olduğunu yazmaktadır... Çarşı 1950'deki yangında harap olmuş ve binlerce yazma eser yanmıştır. Yangın sonrasında çarşı bugünkü haline getirilmiştir. Bu süreçte çarşıya İbrahim Müteferrika'nın büstü de konulmuştur" (Bozdemir, 2011:55-56).

"sen de dudaklarını boyadığın zaman orlean düşesi
ben hangi filme gitsem sonunda ölüyorum
bu şehrin en büyük yanlışı galata kulesi
onu cinnet çarşısında bile kimse sevmiyor" (İlhan, 2021:62)

Bela Çiçeği'nde yer alan "Cinnet Çarşısı" şiirleri karamsar bir bakışla yazılmıştır ve macera içinde yaşayan, karanlığa sürüklenen insanın kaçış serüvenini aktarmaktadır. Büyükşehirin yaratmış olduğu gerilimden doğan korku şiirin ilerleyen kısımlarında görünmektedir. Bahsedilen Galata Kulesi, İstanbul'un gözdesi olmuş ve simgeleşmiş mimari yapılarından. Galata Kulesi, Bizans İmparatorluğu döneminde, Galata semtinin Ceneviz kolonisi olduğu on dördüncü yüzyıl ortalarında, Cenevizliler tarafından, Galata surlarının bir parçası olarak inşa edilmiştir. Osmanlı döneminde bir süre zindan olarak kullanıldıktan sonra, yangın gözetleme kulesine çevrilmiştir. Zaman zaman deprem ve yangınlarla tahrip olan kule, Osmanlı döneminde birkaç kez tadilat geçirmiştir.

"çok korkmuş kadın güzelliği harb-ı umumi yıllarının
kuzguncuk iskelesi'nde inşirâh'ın geceler sabahladığı
kötümser kuleli öğrencileriyle sultan reşad'a doğru
en sonbahar vapuru şirket-i hayriye'nin kimsenin kalmadığı
ne beykoz'lu kozhelvacıların ne fonografların odeon borulu
nişâbürek şarkıları mı belki de yalnız recai kaptan'ın
kapalıçarşı'dan yürüttüğü alaturka yıldız zilleriyle" (İlhan, 2020:67)

Yasak Sevişmek kitabında yer alan "Dersaadet" şiirinde İlhan'ın mekânı tarihi bir bakış açısıyla yorumladığını söylemek mümkündür. Osmanlı'nın son dönemlerinde yaşanan sıkıntılı zamanların yansıması olan şiirlerde sanat yapma gayesinin ön planda olduğu görülmektedir. Şiir dilinden de anlaşılacağı üzere Osmanlı'nın kültürünü, zevkini, yaşayışını modern şiirle anlatılma çabasına girişilmiştir. Klasik Türk musikisini ve divan edebiyatı unsurlarını şiirinde

yaşatmak isteyen şair o dönemin İstanbul’undan bahsetmeyi ihmal etmez. O dönemin kültürel etkinlikleri, insanların yaşam tarzı, yeme içme alışkanlıkları hakkında bilgi edinebileceğimiz şiirde göze çarpan başka bir kültürel yapı da Kapalıçarşı’dır.

Osmanlı şehirlerinde, fethedildikten sonra belirli bir bölge belirlenerek ticaretin toplandığı bir bölge inşa edilirdi. Kapalı Çarşı, önceleri İç Bedesten denilen kubbeli kapalı mekândan oluşurken sonraları farklı zamanlarda yayılarak tüccarların ticaret yaptığı büyük bir çarşı halini almıştır. Beyazıt ve Nuruosmaniye Cami’leri arasında iki bedestenin çevresine yayılan çarşı, Türklerin yaşamına dair kültürel unsurları bir çatıda toplaması bakımından önemlidir. Giderek turizm amaçlı kullanım yönü ağır basan Kapalı Çarşı, yabancılara Türk milletine ait kültürel zenginliklerin tanıtılmasında büyük rolü olan bir bölgedir. Geleneksel Türk sanatından el halıları ve mücevherler, bronzlar ve gümüşten yapılmış hediyelik eşyalar ve seramik dekoratif eşyalar başta olmak üzere pek çok ürün barındıran Kapalı Çarşı aynı zamanda tarihi yönü ağır basan bir mimaridir.

“boğaziçi’nde yağmur dumanı edebiyat-ı cedide
-uzakta bir piyano onu bişüphe bir kadın çalıyor-
cenap şahabettin’den kalktı ‘inşirah’ kime
uğrayacak
intihar etti beşir fuat anlayan tek kişi çıkmadı
porselen vazoda yaseminler şevki bey hicaz
sedefli udundan damla damla azalan paşa kızı
peder bey merhum selânik’de şehîd-i hürriyet
ah nerde mülâzimler o eski mülâzimler” (İlhan, 2022:53)

Kimi Sevsem Sensin kitabında yer alan “Di’li Geçmiş Zaman” şiirlerinde şairin geçmiş zamandan kültürel ve tarihi değerleri ele aldığını görürüz. Kelime seçimi ile klasik Türk şiirini yaşatan ve o zamanlar yaşanan olayları o zamanın dilinden anlatmaya çalışması, Attilâ İlhan’ı her dönemi kendi bakış açısı içinde değerlendirebilen bir sanatçı yapmıştır. Edebiyat-ı Cedide yani Servet-i Fünûn topluluğu, Türk edebiyatında 1896-1901 yılları arasında faaliyet gösteren edebî topluluktur. Aynı adı paylaşan dergi etrafında toplanan dönemin genç aydınları, özellikle İstanbul’un çeşitli kültür ortamlarında gelişim gösteren eski-yeni çatışmasını merkeze alarak edebi eserlerine bunu yansıtmışlardır. Sanatın şahsiliğini savunan ve İstanbul’un güzelliklerini şiirlerine yansıtan şairler için

Boğaziçi bölgesi önemli bir malzemedir. Buranın atmosferi, yalı hayatını yaşayan dönemin zenginleri ve hayatları, çeşitli kültürel alışkanlıklar eserlerde işlenen başlıca konular arasındaydı. Sanatçının bu dönemi anması kültür coğrafyası bakımından önemlidir. Döneminde büyük etki yapmış pozitivist Tanzimat aydını Beşir Fuat'ı ve intihar edişinden bahseden şair, bu anlamda da o yılların olaylarını ele alarak şiirini hareketlendirmiştir.

“sonra boğaz’ın pusu
fecrin en dokunaklı anları
ezanlar dağılıyor eski istanbul’dan
beylerbeyi sarayı’nın
sabah mahmurluğuna
şeker ahmet paşa’nın
kayıp bir tablosundan
eflatun ve mor” (İlhan, 2022:86)

“Sonra O Güller” şiirinden alınan bu parçada eski İstanbul’dan izler görmek mümkündür. Hâlâ gözdeliğini koruyan Beylerbeyi Sarayı, İstanbul’un deniz kıyısına bakan ihtişamlı odaları ile günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Kültürel ve aynı zamanda tarihi bir değeri olan bu yapıyı şiirine alan şairin o çevre atmosferini yansıtmaması da bu eser adına önemli bir vurgu kazandırmıştır. Şiirlerinde İstanbul’a ait mimari yapıları, çevreyi ve mekanları işleyen, İstanbul’u ve geçmiş kültürü her zaman kendi bakışıyla yaşatmaya çalışan Attilâ İlhan’ın son kitabında üslup olarak divan edebiyatı etkisinde olduğu görülmektedir. Seçilen konuların geçmişten olması ise kullanılan dil ile bütünleşen bir tema olarak karşımıza çıkar.

Şeker Ahmet Paşa, Osmanlı Dönemi’nde yaşamış asker ve ressamdır. Çağdaş Türk resim sanatının önemli yapı taşlarından sayılan Şeker Ahmet Paşa, tabloları ile kendi döneminde olduğu gibi kendinden sonra gelecek dönemlerde de etki uyandırmıştır. Günümüzde birçok saray ve köşkte çeşitli eserleri bulunan ressamın Attilâ İlhan şiirinde yer alması kültürel bir değere gösterilebilecek örneklerdendir.

3.2.4.2 İzmir

“ben batılıyım
eski İzmir şehrinden üzüm şehrinden
anam babam menemen ovası sıtma yuvası
hey turnam garib turnam

diyâr-ı gurbetlerde durmam...

...harmandalı efem

aman allah rüzgâr gibi durmuş bakıyor

önüne katıp dağları deryaya sürmüş

çifte de yarasından kızıl kanlar akıyor

harmandalı eser esmesin mi başımızda

rüzgâr efem tosun gerdan kırıp yürüsün

davul çağırınca dengi dengine

kılıç gibi bakışları gökte bilesin

davul çağırınca dengi dengine

vur dizini zeybek toprak inlesin” (İlhan, 2022:114)

Sisler Bulvarı’nda yer alan “Batı” şiiri Ege yöresine ait birçok unsurun anlatıldığı bir şiidir. Burada alınan parçada, özellikle İzmir olmak üzere Ege Bölgesi’nde yaygın olan halk oyunu zeybek ve harmandalının yer almasından dolayı çalışma alanımıza dahil olmuştur. Efe, Ege Bölgesi’nde taşradaki delikanlı çağındaki yiğit erkeklere verilen addır. Bu adlandırma daha çok sert, cesur, kahraman, açık yürekli ve sevilen tipler için kullanılır. *Zeybek* kelimesi efe ile eş anlamlı kullanılsa da daha çok efenin ekibindeki adamlar için söylenir. Efelerin oynadığı oyuna zeybek halk oyunu adı verilir ve yapılan bir çalışmada zeybekle ilgili coğrafi faktörlerin önemi vurgulanmıştır:

“Günümüzde Ege bölgesinde zeybek oyunlarının yoğun olarak görüldüğü iller başta İzmir, Aydın ve Manisa’dır. Bu illerimizin hemen hemen tamamında yavaş tempo ile oynanan zeybek oyunları hâkimdir. Ege bölgesindeki diğer illerimizde ise başta Muğla olmak üzere Denizli, Balıkesir, Uşak, Kütahya ve Afyon’da, bilinen ağır tempolu zeybek oyunlarını ve temposunun hızlanarak değişime uğrayan bir şekilde oynanan oyunların yayıldığını görmekteyiz. Bu şekilde coğrafi olarak doğuya gidildikçe, diğer oyun türlerimizin kültürel yapı üzerinde yaygın bir etkiye sahip olmaya başladığı anlaşılmaktadır” (Sürmeli, 2010:13).

“camlardan bakan o baylan kız / habersiz midir

bulutlarda kaybolmuş bakışları / tahrirli ela

gramofonda ‘deniz kızı’ eftalya / bestenigâr

karşıyaka sinemalarında nedense fransız filmleri” (İlhan, 2022:62)

Attilâ İlhan için sinema her zaman önemli olmuştur. “Ne Kadar İzmir / 5” şiirinden alınan bu parçada İzmir’in en kalabalık semtlerinden olan Karşıyaka’da bulunan sinemalar hakkında çıkarımda bulunulduğu görünmektedir. Şair bu konu üzerinde fazla durmasa da o dönemde gittiği sinema filmlerinin neden yabancı kaynaklı olduğunu sorgulamaktadır. İlhan’ın şiirlerinde İzmir’i anlatırken Karşıyaka’nın o dönemki sinema çevresine de yer vermesi kültürün aktarılışı bakımından dikkate değerdir. Yapılan bir çalışmada İzmir’de sinema hayatı ile ilgili şu görüşler belirtilmiştir:

“İzmir, 1950’li yıllara dek sinema hayatının varlığı ve canlılığı açısından İstanbul’dan sonra gelen ikinci kent olma özelliğini korumuştur. İzmir’in canlı, insanlarıyla renkli kültür mozaigi yaratmıştır bu sonucu, ama bu mozaik 1922’den sonra değişime uğrasa da izleriyle uzun yıllar yaşamıştır. (Makal, 1993:208)

3.2.4.3 Diğer Anadolu Şehirleri

“kemah pazarında sıra sıra testiler
jandarmalar anacığım evimizi bastılar
al kanlarım bulaştı kelepçenin demirine
üstelik on sekiz ay ceza kestiler
ya ben neyleyim neyleyim neyleyim” (İlhan, 2022:126)

Sisler Bulvarı’nda yer alan “Uzun Hava” şiirinde şair Anadolu coğrafyası ile ilgili halk diline özgü kelimelerle askerlik yaptığı yıllardan bahsetmiştir. Erzincan’ın bir ilçesi olan Kemah’ta kurulan bir pazarda satılan testiler bu bölgenin yöreselliği hakkında bize bilgi sunmaktadır. Askerliğini Erzincan’da yapan Attilâ İlhan bu bölgenin kültürel yönden bir zenginliği olan bakır testilere şiirinde yer vermesi önemlidir.

3.2.4.4 Paris

“paris diye ölecektim uzaktan
notre-dame’ın çığlıklarını dinliyordum
kalbim köpürmüştü anlıyordum
on iki otuz beş’te napoli de allahım
uyuyamıyordum uyuyamıyordum” (İlhan, 2022:27)

Sisler Bulvarı’nda geçen “Başka Yerde Olmak” şiiri sabit bir mekânı ele almadığını ve şairin dizeleriyle şehirler hatta ülkeler arasında yolculuk yaptığını önceki incelemelerimizde belirtmiştik. Burada geçen Notre-Dame Katedrali hem

Fransız mimarisi hem de dünya gotik mimarisi için değeri düşmeyen bir yapıdır. Orta Çağ'dan günümüze kalmış bu mimari eser her yıl milyonlarca turisti ağırlamaktadır ve Paris'in Seine Nehri kenarında yer almaktadır. Meryem Ana'ya ithafen yapıldığı söylendiğinden dolayı özellikle Hristiyanlar tarafından tarihi ve dini bir değeri olan bu ibadethane, gösterişli ve ferah yapısıyla gotik mimarinin en önemli örneklerindendir. Aynı zamanda bu yönüyle de kültürel değeri fazladır.

“kırk dokuz kışını bir yol daha yaşasam
ubangi-şari'ye gitmeye kalkmam
margot'yu bıraktığım bulutlu akşam
camlar kar suyundan sırlıklam
kulaklarımda notre-dame”ın çanları” (İlhan, 2020:35)

Yasak Sevişmek'te “Yaş Kırktan Yukarı” adlı şiirin bu parçasında da Notre-Dame Katedrali'nden bahsedildiği görülmektedir. Burada şair özellikle katedralin çanlarına vurgu yapmıştır. Yukarıdaki örnekte ise çanlar yerine “çığlık” benzetmesi kullanılmıştır. Hristiyanlıkta kilise olan ibadethanelerde bulunan kulelerde çanların olduğu ve belirli günlerde, önemli olaylarda çanların çalındığı bilinmektedir. Notre-Dame Katedrali'nin 13 tonluk büyük çanı çalındığında tüm şehirde yankılanmaktadır ve şairin buna tanık olmasıyla yaşadıklarını şiirine eklediğini söyleyebiliriz.

“seine kitapçılarında villon'un şiirlerini buldum
nehir yürek gibi kabarmıştı rüzgâr esiyordu
bir hafta her gece villon'dan bir şeyler okudum

sen benim şiirlerimi okudukça ağlıyacaksın

seni hiç görmeseydim seni keşke hiç görmeseydim
şu benim iki gözüm aksalardı kıpkızıl kör olsaydım
sacre-coeur'de armonik çalsaydım dilenseydim
seni hiç görmeseydim ismini hiç duymasaydım
belki kendime göre rezilce saadetlerim olurdu
kaldırımlara renkli tebeşirle katedral resimleri çizerdim
kaldırımlara senin resmini çizerdim herkes seni çiğnerdi
bistroya yıkılır çırılçıplak bir quantro içerdim
lucie-anne yine gelir yine bana senden bahsederdi” (İlhan, 2022:45-46)

“Kaptan” şiirinde geçen bu parçada şairin Seine Nehri kenarında özellikle tezgahlara kurulan kitapçılar uzun bir geçmişe sahip bir kültürü oluşturmaktadır. Sanatın birçok dalı gibi edebiyat da Paris’te geniş bir şekilde yayılım göstermiştir. Paris’teki yaşantısını şiirlerine yansıtan İlhan, “Meraklısı İçin Notlar” bölümünde şiiri için şu cümleleri kurmuştur.

“Kaptan şiirlerinde çağrışımlar önemli rol oynar. Atlamalar, birbirini izler. Alışılmış mantık kesinlikle bırakılmıştır. Büyük bir metropolün, bu metropolün dağdağasını yaşayan bir adamın yaşantısı, çarpıcı kesitler halinde verilmiştir” (İlhan, 2022:147).

“akşamdı samanyolu patlamıştı
bütün sacré coeur silme akordeon
mulhouse’lu muydu neydi işte unuttum
ilk yudumda ağlamaya başlamıştı
şakakları ter içinde gece saat on
kibrit aranıyor göğüs geçirerek
bütün sevgilerinde yanılmıştı” (İlhan, 2020:11)

Sacr  -C  ur Bazilikası, Hristiyan yerleşiminin fazla olduğu Montmartre semtinde bulunan ve kültürel olarak değeri yüksek bir anıttır. En az Notre-Dame Katedrali kadar ziyaretçi karşılayan bu kilise, dört kubbeden oluşmaktadır. Aynı zamanda Fransa’nın en büyük mozaığının burada bulunması dikkate değerdir. Mimari özelliklerini Roma, Bizans ve Ayasofya Camii’nin yapılarından alan bu ibadethane ile ilgili olarak Attilâ İlhan’ın görüşü, kendi yaşantısı üzerinden olmuştur. Özellikle şairin bu yapıt ile müziği uy  şturması dikkat çekicidir. Çevrede   alınan çeşitli   algılar sanatçıda böyle bir izlenim bırakmıştır.

“yağmurdan çıkıp geleceksin hannelise
yağmur gözlerinden çıkıp gelecek
bir öğle sonu paris’te hannelise
bir kahvede grands boulevards türküsünü çalacaklar

paris ve yapraklar sararmış etrafımda
seine’e kanat vurup bir rüzgar geçiyor
gare d’orlean’da saat şimdi     diyecek
yağmurdan çıkıp geleceksin hannelise

gözlerine bakıp sanki mavi diyeceğim
sanki çocuk diyeceğim
aydınlanacaklar
balığa çıkmış bir ihtiyar rıhtımda
suya atıp söndürecek cıgarasını
bir öğle sonu paris'te hannelise
bir kahvede grands boulevards türküsünü çalacaklar” (İlhan, 2021:35)

“Hannelise”, *Yağmur Kaçağı*’nda bulunan adını Attilâ İlhan’ın sıra arkadaşından alan bir Paris şiiridir. Burada Paris şiiri denmesinin sebebi, bu şehrin günlük yaşantısından, cadde ve sokaklarından, mimari ve dolayısıyla kültürel yapılarından söz etmesindendir. Özellikle “Bir kahvede Grand Boulevards türküsünü çalacaklar” dizesi nakarat olarak kullanılmış ve ismi geçen şarkıya atıfta bulunulmuştur. Yves Montand’ın seslendirdiği 1952 tarihli *Les Grand Boulevards* isimli parçanın bestecisi Norbert Glanzberg, söz yazarı Jacques Plante'dir. Fransız müzik geleneklerinden Chanson’a bağlı olan bu parça, Paris’in o dönemki müzik kültürünü yansıtmaları bakımından önemlidir. Attilâ İlhan ilgili şiir için şu notu düşmüştür:

“O sıralar Yves Mantand'ın söylediği *Les Grand Boulevards* türküsü, yeni çıkmış, kahvelerdeki bütün otomatik pikapiarda o. Hannelise Fransızca’yı güzelce öğrenmeyi, aklı başında bir koca bulup evlenmeyi tasarlıyor. O zamanki ben bu işe hiç yaramam, yine kopamıyoruz kolay kolay. O kadar ki *Zenciler Birbirine Benzemez* romanındaki Hilde’de, Hannelise'den çok şey bulunabilir” (İlhan, 2021:76).

“bonaparte sokağı'nı ben bilmem siz hiç bilmezsiniz
bonaparte sokağı'ndan bilmeden gelir geçersiniz
deux magots kahvesi'nden tut seine boyuna kadar tut
gölgeni vitrinlere yık çırılçıplak çek de git
sabah bonaparte sokağı'nda göz gözü görmez sisten
sabah bonaparte sokağı'ndan geç hele geçebilirsen
al götür eski kitaplarını sokaklarda yağma et
bir orospuymuş gibi aklını fikrini terket
bonaparte sokağı'nı ben bilmem siz hiç bilmezsiniz
bonaparte sokağı'nda üstelik gönül eğlersiniz

gece bonaparte sokağı'nda kırılmış ayazın camları
seine'e top oynamaya gitmiş bonaparte sokağı'nın cinleri
kilisenin önünde bisikletli çifte pelerin
akreple yelkovan elele ortalık yerinde gecenin
bonaparte sokağı'nın geeeki hali başkadır
köşeler ahlak düşkünü karanlık fuhşa teşnedir
merhaba de bir sokak lambalarına iki çift laf et
bir kadeh calvados'a ceddini cibilliyetini sat
bonaparte sokağı'nı ben bilmem siz hiç bilmezsiniz
kavunlar karpuzlar gibi devrilir gelir geçersiniz” (İlhan, 2021:37)

“Bonaparte Sokağı”, *Yağmur Kaçağı* kitabında yer alan bir şiirdir. Şiirin tamamı verilen yukarıda, görüleceği gibi Paris’in herkesçe bilinen bir sokağı çeşitli yönlerden tasvir edilmiştir. Kültürel faaliyetlerin birçok çeşidinin bulunabileceği bu sokakta şairin de anıları bulunmaktadır. Notlarında bu anılarla ilgili şu cümleleri ifade eder: “Quartier civarında, ünlü bir sokak, resim galerileri her tarafı kaplamıştır. Margot’yla olduğumuz geceler, oralarda dolaşırdık. Çok sonraları, Jöntürkler zamanında, İttihat ve Terakki Paris Merkezi’nin bu sokakta olduğunu öğrendim” (İlhan, 2021:76).

“geç oldu saat korkulan çaldı çoktan
sokak ağızlarında Cezayirli itler
cyrano kahvesi’nde tastamam bekliyorum
gelmeyecek misin yoksa gelmeyecek misin
suçlu suçlu çıkararak uykusuzluğundan
günlerdir kötümstersin tasalar içindesin
durup durup uzakları dinlemektesin
yoğun sesler aranıp çocukluğundan” (İlhan, 2020:13)

“Biraz Paris” bölümünden alınan yukarıdaki parça “Place Blanche” başlıklı şiire aittir. Bu şiirde sanatçı, Paris’te uzun yıllardır var olan ve beslenme kültürü içerisinde üne kavuşmuş bir kafede birini beklediği sıralarda aklından geçenleri ve yaşadıklarını yazmıştır. Paris’in kafe kültürü oldukça gelişmiştir. İnsanlar kahve çeşitlerinin güzel yapıldığı mekanlara ilgi göstermiş ve turizmi de bu yönde geliştirmişlerdir. Attilâ İlhan’ın şiirinde tekrarladığı dizeyi Le Cyrano isimli kafenin bulunduğu dize olarak seçmesi bu duruma yaptığı bir vurgu olduğu yönünde değerlendirir.

SONUÇ

Coğrafya tabiatın, dolayısıyla hayatın başlıca belirleyici unsurlarından biridir. Gerek kapsam gerekse ölçek bakımından genişletilmiş mekân bilimi olarak da adlandırılmış olan coğrafya, insanı hem fiziksel hem psikolojik bakımdan etkileme niteliğine sahiptir. Bu önemli özellikleri dolayısıyla da insanın yaşadığı çevreye dair duyduğu merak ve öğrenme arzusundan doğan bir çalışma alanı olmuştur. Bu alanın temelinde ise insan gelmektedir. İnsanın yeryüzündeki diğer varlıklarla etkileşimi, insanın bulunduğu mekân ve çevre ile etkileşimi temelde coğrafyanın inceleme alanlarını teşkil etmektedir. Tüm bu unsurlar coğrafyanın inceleme sahasının genişliğini göstermektedir. Böylesine geniş bir sahaya sahip bir bilim dalının diğer bilim ve sanat dalları ile ilişkisinin olması da yadsınamaz bir gerçektir. Coğrafyanın; bütün fen ve sosyal bilimlerle ilişkisi olduğu gibi, sosyal bilimlerin bir parçası olan edebiyatla da ilişkisi olduğu bilinmektedir. Henüz köklü bir disiplin haline gelmemiş olan edebiyat-coğrafya ilişkisi, insanın bulunduğu mekânı anlamlandırmaya çalışmasından doğmuştur. Gaston Bachelard, Mehmet Narlı ve Müge Sucu gibi isimler mekân kavramının edebiyattaki yansımaları üzerine çalışmalar yapmışlardır. Buna ek olarak Türk edebiyatında Mehmet Kaplan, Emel Kefeli gibi isimler ise akademik anlamda ülkemizde edebiyat-coğrafya incelemelerine öncülük etmiş ve coğrafya merkezli okumaların yolunu açmışlardır.

Şairler/yazarlar edindikleri bilgileri ve tecrübe ettikleri, gezip gördükleri, yaşadıkları coğrafyaları, mekânları eserlerine yansıtmışlar; hatta bu unsurları bazen metinlerinin önemli temaları olarak işlemişlerdir. Nitekim bizim çalışmamız da Attilâ İlhan'ın hayat coğrafyasından hareketle şiirlerinde yer verdiği coğrafi unsurları incelemektir.

Cumhuriyet döneminin çok yönlü sanatçılarından biri olan Attilâ İlhan, ilk şiir kitapları olan *Duvar*, *Sisler Bulvarı*, *Yağmur Kaçağı*'nı toplumcu gerçekçi çizgide kaleme almıştır. *Duvar* adlı kitabında hayatının kısa bir bölümünü geçirdiği Adana ve çevresi ile ilgili ele almış olduğu toplumsal olaylar betimlendiği; aynı şekilde *Yağmur Kaçağı* kitabının son bölümü olan “Acı Ninni”de şairin Anadolu insanını, tarihsel olaylar etrafında işlendiği görülmektedir. *Sisler Bulvarı* kitabında Avrupa'nın politik süreçlerini kendi düşünce yapısıyla işleyen İlhan'ın bu

coğrafyalarda geçirmiş olduğu zaman hakkında netlik bulunmadığından bu bölümler çalışmaya dâhil edilmemiştir. *Ben Sana Mecburum* kitabında yer alan “Memleket Havası” bölümü, şairin askerliğini yapmış olduğu Erzincan ilinde kaleme aldığı ve Anadolu coğrafyasını işlediği şiirlerinden oluşmaktadır. Kitabın diğer bölümlerinde daha çok bireysel temaları işleyen sanatçının *Bela Çiçeği* kitabında da bu tavrını sürdürdüğü görülmektedir. Çalışmamızda bu temaların geçtiği şiirlerde şairin kendi hayatından hareketle verilen coğrafi unsurlar tespit edilmiştir. *Yasak Sevişmek* kitabındaki “Biraz Paris” bölümü, sanatçının seyahatlerinden hareketle şehir temasının işlendiği şiirlerden oluşmaktadır. Divan edebiyatının izlerinin görüldüğü *Tutuklunun Günlüğü* ve *Böyle Bir Sevmek* kitapları mekân olarak özellikle İstanbul ve İzmir’in seçildiği şiirlerden oluşmaktadır. *Elde Var Hüzün*, *Korkunun Krallığı* ve *Ayrılık Sevdaya Dahil* kitaplarında da bireysel temaların işlendiğini söylemek mümkündür. *Elde Var Hüzün* kitabında ise Anadolu’nun ihmal edilmişliği ve Türk tarihi işlenen toplumsal temalar arasındadır. Bu kitaplarında seçilen mekân ağırlıklı olarak İstanbul; son şiir kitabı *Kimi Sevsem Sensin*’de ise İzmir’in ağırlıkta olduğu tespit edilmiştir. Sanatçının bu kitaplarında, özellikle İzmir ile ilgili olarak geçmişe duyduğu özlem belirgin bir tema karşımıza çıkmaktadır.

Yukarıda da belirttiğimiz gibi Attilâ İlhan yaşamış olduğu şehirlerin, zaman geçirmiş olduğu coğrafyaların ve onlara ait unsurların izlerini şiirlerinde yansıtan bir sanatçımızdır. Fiziki coğrafyaya ait unsurlar İstanbul, İzmir, Ankara, diğer Anadolu şehirleri ve Paris konulu şiirlerde karşımıza çıkmaktadır. Şairin, başta üniversite yılları olmak üzere daha sonraları da hayatının büyük çoğunluğunu geçirdiği İstanbul şehri, fiziki coğrafya unsurlarının en fazla görüldüğü yerdir. Fiziki coğrafya unsurları içerisinde ise en sık işlenen alan iklimdir. İlhan, şiirlerindeki temalara uygun olarak İstanbul’un iklim ve yer şekillerine ait özelliklere de eserlerinde yer vermiştir. Denilebilir ki iklimin kapsamına giren hava olaylarının şehirde değişkenlik göstermesi, şairin şiirlerinde oluşturduğu atmosferi belirlemiştir. İlhan’ın, İstanbul’un yağışlı günlerinden bahsettiği şiirlerinde genellikle karamsar bir atmosfer sezilirken İstanbul’un güneşli günlerden bahsettiği şiirlerinde daha olumlu bir ortam hissedilmektedir. Aynı şekilde kış mevsiminde görülen soğukluk ve İstanbul’da sık karşılaşılan sis olayları İlhan’ın şiirlerinde karşımıza çıkan iklimle ilgili konular arasındadır. Bunların yanında İstanbul’un yer şekilleri ve bitki örtüsü de şiirlerde iklim kadar önemli yer tutmaktadır. İstanbul’un

boğazı ve denizinden şiirlerinde sıklıkla bahseden şair, başta erguvan, lale olmak üzere İstanbul ile özdeşleşen ve fiziki coğrafyanın bitki örtüsü konusunu teşkil eden unsurları da şiirlerinin temasına uygun olarak kullanmıştır.

Çocukluğunu geçirdiği ve memleketi olan İzmir, şairin birçok şiirinin konusu olmuş ve şair burada vakit geçirdiği insanları, kendinde etki bırakmış anıları şiirlerinde ele almıştır. Coğrafi bölge olarak İzmir'in betimlendiği şiirlerinde fiziki coğrafyaya bağlı olarak özellikle şehrin iklim koşulları ve belli başlı yer şekilleri ön plandadır. İzmir'in körfezi, denizi, Ege Bölgesi'ndeki ova ve yaylalar, kimi zaman o bölgede yaşayan insanların günlük hadiseleri üzerinden kimi zaman da şairin ruhsal durumuna bağlı duygular üzerinden işlenmiştir. İzmir, Attilâ İlhan'ın üzerinde iyimser bir izlenim bıraktığından şairin bu şehirden bahsettiği şiirleri daha umutlu bir atmosfer taşımaktadır.

İlhan'ın hayatının bir bölümünü geçirdiği Ankara da şairin şiirlerinde fiziki coğrafya unsurlarının görüldüğü bir başka şehirdir. Bu şehrin havasına ve coğrafyasına alışmadığını daha önce belirttiğimiz Attilâ İlhan, Ankara'nın bitki örtüsü olan bozkıra birkaç şiirinde yer vermiştir. Bununla birlikte Anadolu şehirlerini toplu halde ele aldığımız çalışmamızda Attilâ İlhan'ın ülkenin birçok şehriyle ilgili coğrafi unsurları şiirinde ele aldığı görülmüştür. Şairin biyografisinde yer alan mekânlardan hareketle ilerlediğimizde, daha önce de belirttiğimiz gibi, İlhan'ın kayıtlarda bizzat gitmiş olduğu şehirler değerlendirmeye katılmıştır. "Türkiye" şiiri ise İlhan'ın birçok şehri ele alarak o şehirlere ait belirli ayrıntılara değinmesi yönüyle önemlidir. Gençlik yıllarında bir dönem kalmış olduğu Adana ve Osmaniye çevresi ile ilgili şairin Gavur Dağları ve Çukurova coğrafyasından etkilenerken ilk şiir kitaplarında bu açık mekanlardan bahsettiği tespit edilmiştir. Çocukluğunda bir süre yaşamış olduğu Konya'nın Ilgın kasabasına ait bir mekâna da şiirlerinde değinen Attilâ İlhan, bu mekândan yola çıkarak Anadolu'nun ıssızlığını ele almıştır.

Attilâ İlhan'ın hayatında üç kez çeşitli sebeplerden gitmiş olduğu Fransa, şairin şiirlerinde çokça yer alması bakımından önemlidir. Paris'te yaşamış olduğu olaylara ve tanıdığı kişilere yer verdiği şiirleri de edebiyat-coğrafya ilişkisi üzerinden değerlendirmeye elverişli örneklerdir. Paris'in ünlü nehri olan Seine'i şiirlerinde işlemesi, Paris'te görülen bitki türlerine değinmesi, biyocoğrafya unsurları ve iklim olaylarının temalar paralelinde ele konu edinmesi, Attilâ İlhan'ın

Paris konulu şiirlerindeki tecrübe dilmiş fiziki coğrafya unsurları olarak kaydedilebilecek anekdotlardır.

Beşerî coğrafyanın alt dallarından olan nüfus, ekonomik, siyasi ve kültürel coğrafyaya ait unsurlar da Attilâ İlhan'ın şiirlerinde sıklıkla yer almaktadır. Bu alt dallar içerisinde nüfusa ait ögeler; yerleşim bölgeleri, şehirlerin kozmopolitlik, demografik ve metropol özellikleri, göç, kadın-erkek ilişkilerini sıralamak mümkündür. Sanatçının, özellikle büyükşehirlerdeki insan yaşamına ve yerleşim düzenine şiirlerinde yoğun bir şekilde yer verdiği görülmektedir. Siyasi coğrafya bölümünde hem politika hem de tarihin işlendiği şiirler dikkat çekerken; ekonomik coğrafya bölümünde özellikle ticaret, sanayi, ulaşım gibi beşerî faaliyetlerin üzerinde durulduğu görülmüştür. Nüfusa dayalı unsurlarla birlikte İlhan'ın şiirlerinde kültürel coğrafya unsurları da sıklıkla işlenmiştir.

Beşerî coğrafya başlığı altında değerlendirildiğinde İstanbul; şairin şiirlerinde tarihi, medeniyeti, kültürü ve nüfus özellikleri ile sıklıkla yer almıştır. Şairin büyükşehrin yarattığı kaotik atmosferi ve bu durumun insanda yarattığı karamsarlığı şehirdeki kadın ve erkek manzaraları ile birlikte ele aldığı söylenebilir. İlhan'ın İstanbul'daki nüfus olarak kalabalık sayılabilecek, herkesçe bilinen merkezî mekânlara genellikle olumsuz bir yaklaşımla yer verdiği görülmektedir. Bununla birlikte İstanbul'un tarihi zenginliği ve bu zenginliğin somut göstergeleri olan açık ve kapalı mekânlar onun önem ve değer verdiği beşerî coğrafya unsurları olarak dikkat çekmektedir. Yine beşerî coğrafyanın alt dallarından siyasi coğrafya sanatçının kendisinin de dâhil olduğu siyasi olaylar vesilesiyle ortaya konurken; İstanbul'un geçmiş yıllardan beri süre gelen kültürel ve sanatsal faaliyetlerinin, medeniyetinin, dini inanç sistemlerinin ve geleneksel yaşam tarzının tema olarak seçildiği şiirlerde de beşerî coğrafya unsurları mevcuttur.

Attilâ İlhan'ın şiirlerinde İzmir, beşerî faaliyetler açısından kültürel ve ekonomik coğrafyaya ait özelliklerin daha fazla görüldüğü bir şehirdir. Şehrin tarihi ve siyasi olayları epik bir üslupla aktarılırken kültürel ve turistik yönleri lirik bir tarzda aktarılmıştır. Bununla birlikte *Kimi Sevsem Sensin* kitabında yer alan “Ne Kadar İzmir” serili şiirlerde ise şairin, Kordon'dan İzmir Palas'a, Halimağa Çarşısı'ndan Pasaport İskeleyi'ne, İzmir'e özgü önemli addedilebilecek açık ve kapalı mekânları şiirinde yer verdiği tespit edilmiştir.

Anadolu şehirlerinin işlendiği şiirlerde görülen beşerî coğrafya unsurları arasında en dikkat çekenler ise ekonomik ve siyasi coğrafya unsurlarıdır.

Anadolu’da görülen yaygın çalışma kolları, kadınların kolektif yaşama emekleri ile katılmaları, farklı iş alanlarında gelişen bölgelerin Attilâ İlhan’ı etkilediği görülmektedir. Şair bu etkilenmenin sonucunda ülke geleceğine yönelik olarak ümitli bir duruş sergilemektedir. Türk tarihi ve Kurtuluş Savaşı hakkındaki şiirler ise Ankara ve Anadolu’nun bazı şehirlerinde daha fazla cereyan ettiğinden siyasi coğrafya bölümünde ağırlıklı olarak yer almaktadır. Ankara, yakın tarihin özellikle siyasi anlamada önemli olaylarına tanıklık etmiş bir şehir olması dolayısıyla şairin şiirlerinde politik ve tarihi temalar odağında beşerî coğrafya unsurlarının yer verildiği bir bölge olarak ele alınmıştır.

Paris şehrinin konu olduğu şiirlerde ise beşerî coğrafya alt dallarından kültürel coğrafya unsurları Attilâ İlhan şiirlerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Şairin “Bonaparte Sokağı” şiiri ile o bölgede yaşadığı dönemin ve mekânların izlerini şiirine taşıması, Seine Nehri etrafındaki kültürel yaşamı ve Paris’in büyük bir şehir oluşundan kaynaklı bireyde yarattığı kaos ve ihtişamı yansıtması, Notre-Dame Katedrali’ne yaptığı vurgu, Attilâ İlhan’ın Paris konulu şiirleri ile ilgili önemli anekdotların başında gelmektedir. Buna ek olarak *Yasak Sevişmek* kitabındaki “Biraz Paris” bölümü ile Paris’in kadın-erkek nüfusu hakkına verilen bilgiler bu değerlendirmenin önemli hususlarından sayılmaktadır. Paris’te ise özellikle turizm açısından önem arz eden mekân adları, kültürel açıdan değerlendirilmiştir. Şair sanatçı bakış açısı ile kültürel, sanatsal ve mimari anlamda etkilendiği Paris şehrine şairane bir üslupla yaklaşmıştır.

KAYNAKLAR

(Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.)

- Akınoğlu, O. (2006). Coğrafya Eğitimi ve Toplum. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (13), 25-48.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- Aksu, C. (2007). *Attila İlhan'ın Şiirlerinde Klasik Türk Edebiyatının Etkileri*. 38. ICANAS (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Ankara.
- Aktaş, H. (2012). Disiplinlerarası İlişkiler Bağlamında Şiir ve Coğrafya. *Studies of The Ottoman Domain (Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları)*, 2(3), 1-25.
- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Alagöz, C. (1944). Coğrafya Gözüyle Hatay. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 203-216.
- Altunal, B. ve Tosun, A. A. (2022). Abdurrahim Karakoç Şiirlerinde Coğrafi Unsurlar. *Kapadokya Coğrafya Dergisi*, 3(1), 46-61.
- Arabacıoğlu, P. (2006). Çevresel Gelişme Sürecinde Yüksek Kaldırım. *Tasarım + Kuram*, 3 (4), 94-101.
- Asiltürk, B. (2021). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*. İstanbul: İkaros Yayınları.
- Aslan Cobutoğlu, S. (2014). *Ahmet Midhat Efendi'nin Romanlarında Edebiyat Coğrafyası: Karadeniz ve çevresi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Ateş, F. (2018). II. Meşrutiyet Sonrası Kurşunla Sansür Geleneği Bir Muhalefet Tasfiyesi Örneği Olarak Ahmet Samim Cinayeti. *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED)*, 2 (2), 89-104.
- Bachelard, G. (1996). *Mekânın Poetikası*. (Çev. Aykut Derman), İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Belge, M. (1997). *Boğaziçi'nde Yalılar, İnsanlar*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Bilgiç, N. (2008). *Ahmet Mithat Efendi'nin Letâîf-i Rivâyât Adlı Eserinin Edebiyat Coğrafya Merkezli incelemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bozdemir, M. (2011). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Endüstriyel Mirasımız*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Bozkurt Çanak, H. (2023). Bulgaristan Türklerinin Seyhan'a Göçü (1950-1951). *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 39 (108), 439-480.
- Bubekoğlu, D. (2019). Gotik Mimari'nin En Bilineni "Notre-Dame Katedrali". *İngiliz Dili ve Edebiyatı Kulübü Dergisi*, 1 (1), 44-45.
- Buran, A. ve Yüksel Çak, B. (2012). *Türkiye'de Diller ve Etnik Gruplar*. Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Cengiz, M. (2005). *Türk Şiirine Eleştirel Bir Bakış*. İstanbul: Babil Yayınları.

- Ciravoğlu, Ö. (1997). *Büyük Yolların Haydudu, Fotoğraflarla Attila İlhan'ın Yaşam Öyküsü*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Coşkun, S. (2010). Sezai Karakoç'un Şiirleri Üzerinde Edebiyat-Medeniyet-Coğrafya İlişkisi Bağlamında Bir İnceleme. *Turkish Studies*, 5 (1), 843-885.
- Çankaya, E. (1982). *Şiir ve İstanbul*. Sanat Olayı, (18), 43-46.
- Çelik, Y. (2007). *Şubat Yolcusu: Attilâ İlhan'ın Şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çetin, Nurullah (2011). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap Yayınları.
- Doğanay, H. (2012). *Coğrafyaya Giriş*. İstanbul: Aktif Yayınevi.
- Enginün, İ. (2005). *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erol E. ve Özer H. (2012). Attilâ İlhan'ın Sisler Bulvarı Şiiri Üzerine Bir Tahlil Denemesi. *Turkish Studies*, 7 (1), 1107- 1117.
- Eyice, S. (1953). İstanbul'da Bazı Cami ve Mescit Minareleri. *Journal of Turkology*, 10 (0), 247-268.
- Göney, S. (1993). *Siyasi Coğrafya*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Gözükaraoğlu, D. (2011). *Attila İlhan Şiirlerinin Dili*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- Güngör, B. (2019). Attilâ İlhan'ın Özgün Toplumcu-Gerçekçilik Anlayışı: "Sosyal Realizm". *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 12 (25), 188-202.
- Güreşçi, E. (2011). Türkiye'de Köyden Kente Göç ve Düşündürdükleri. *Sosyoekonomi*, 15 (15), 125-135.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İleri, S. (2005). *Attila İlhan'ı Dinledim / Nam-ı Diğer Kaptan*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2002). *Hangi Edebiyat*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2003). *Hangi Sol*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2004). *Hangi Seks*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2005). *Hangi Sağ*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2016). *Elde Var Hüzün*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2019). *Duvar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2019). *Korkunun Krallığı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2019). *Tutuklunun Günlüğü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2020). *Yasak Sevişmek*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2021). *Ayrılık Sevdaya Dahil*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2021). *Bela Çiçeği*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- İlhan, A. (2021). *Ben Sana Mecburum*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2021). *Yağmur Kaçağı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2022). *Böyle Bir Sevmek*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2022). *Kimi Sevsem Sensin*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, A. (2022). *Sisler Bulvarı*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İnce, Ö. (1985). *Şiir ve Gerçeklik*. İstanbul: Broy Yayınları.
- İpekten, H. (1996). *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Kaçmaz, P. (2017). *Edebi Metinlerde Coğrafi Perspektif; Elif Şafak Romanlarının Analizi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Kaplan, M. (1973). *Cumhuriyet Dönemi Türk Şiiri*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kaplan, M. (2006). *Nesillerin Ruhu*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2008). *Şiir Tahlilleri*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Kaplan, M. (2009). *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1, 2, 3*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karaca, T. (2013). *Sezai Karakoç Şiirlerinde Coğrafya*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Karadeniz, Y. (2018). Çok Partili Siyasal Hayatın Dönüm Noktası: 1950 Seçimleri. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8 (16), 637-648.
- Kefeli, E. (2006). *Edebiyat Coğrafyasında Akdeniz*. İstanbul: 3F Yayınevi.
- Kefeli, E. (2009). Coğrafya Merkezli Okuma. *Turkish Studies*, 4(1-I), 431.
- Korkmaz, R. (2007). *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Meydan, A. (2015). *Coğrafya Nedir, Genel Coğrafya*. Ankara: Pegem Akademi.
- Mustafa, T. (1995). *Sosyal Düşünce Tarihimizde Atilla İlhan ve Ulusal Bileşim Düşüncesi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Narlı, M. (2014). *Şiir ve Mekân*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Narlı, M. (2008). Üç İstanbul: Yahya Kemal, Orhan Veli ve İlhan Berk'in Şiirlerinde İstanbul. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(20), 157-171.
- Oğuz, M. (1993). Tarih İçinde İzmir'de Sinema Yaşamı. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (3), 201-208.
- Özer, H. (2021). Coğrafya Merkezli Okuma Işığında Rıfat Ilgaz'ın Yıldız Karayel Romanı. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (6), 38-51.
- Özher, S. (2009). *Romancı kimliğiyle Atilla İlhan*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Sucu Polat, M. (2021). *Edebiyat ve Mekân: Edebi Mekâna Yolculuk*. Ankara: Gazi Kitabevi.

- Sürmeli, F. (2010). *Ege Bölgesi Zeybek Oyunlarının Adlarına Göre Tasnifi ve İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2004). *Beşerî Coğrafya / İnsan, Kültür, Mekân*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Yalçınkaya, M. (2018). Attilâ İlhan'ın Mavi Dergisindeki Sosyal Realizm Yazıları Üzerine. *Kadim Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (1), 39-49.
- Yeşil, E. (2022). *Attila İlhan'ın Şiirlerinde Ontolojik Metaforlar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Yılmaz, E. (2022). The United States Of America Attitude In The Process Leading To The Liberation Of Izmir (August-September 1922). *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 22 (2022), 5-34.
- Digital 2023, <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=GLT04&DistId=MRK> Erişim Tarihi: 18.04.2023
- Digital 2023, <https://ecodiurnal.com/imbati-ruzgari/> Erişim Tarihi: 09.10.2023
- Digital 2023, https://en.wikipedia.org/wiki/Timeline_of_Paris Erişim Tarihi: 05.03.2023
- Digital 2023, https://www.mgm.gov.tr/FILES/genel/makale/13_turkiye_iklimi.pdf Erişim Tarihi: 01.06.2023
- Digital 2023, <https://web.archive.org/web/20130308094732/http://www.paris.com/tourism/climate> Erişim Tarihi: 16.10.2023